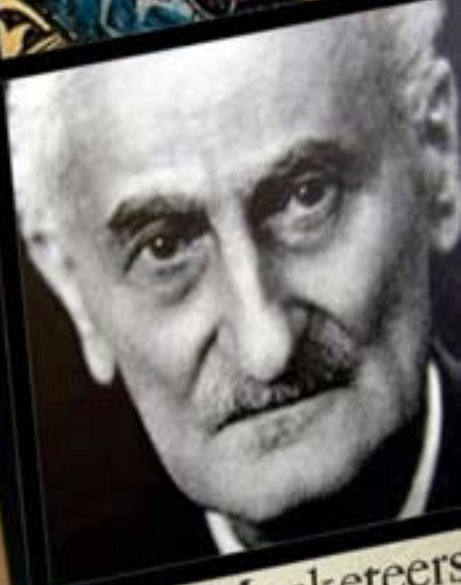
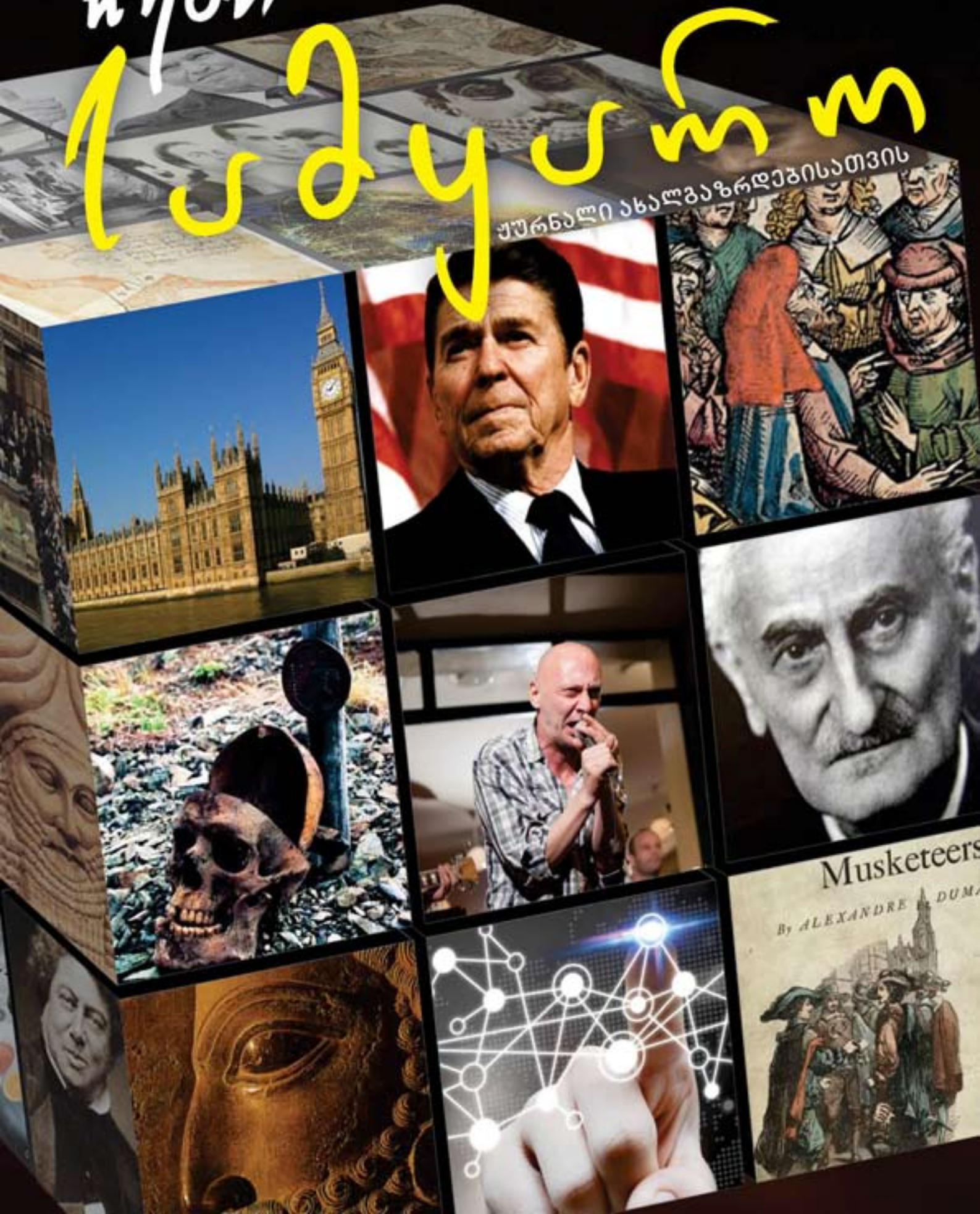

სიძვი

სამყარო

ქურნალი ახალგაზრდებისათვის

პოლიტიკა

პოლიტიკური პარტია – ნარსული, ანგყო, გოგავალი

ბაკურ კვაშილავა

თანამედროვე სახელმწიფო და პოლიტიკური პროცესი შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ პოლიტიკური პარტიების გარეშე. დღეს თითებზე ჩამოსათვლელია ისეთი ქვეყნები, სადაც არ არსებობს პარტია. დემოკრატიული იქნება სახელმწიფო, ავტორიტარული თუ გარდამავალი ტიპისა, როგორც ჩანს, პოლიტიკური პარტია ყველგან საჭიროა. რაში მდგომარეობს ეს საჭიროება და შესაძლებელია თუ არა, რომ თანამედროვე სახელმწიფომ იარსებოს პარტიის გარეშე? სამეცნიერო და საზოგადოებრივ არენაზე უკვე მიმდინარეობს დისკუსია თანამედროვე ეპოქაში პარტიის შეცვლილი და შემცირებული როლის შესახებ; მცირე ნაწილი იმასაც კი ამტკიცებს, რომ პარტია თანდათანობით გაქრება პოლიტიკური არენიდან, როგორც პოლიტიკური ინსტიტუცია, რომელმაც თავისი ისტორიული ფუნქცია უკვე შეასრულა. მეტი ნაწილი კი ფიქრობს, რომ პარტია მთელ მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების კვალდაკვალ განიცდის ევოლუციასა და სახეცვლილებას, თუმცა მის გაქრობას არ უნდა ველოდეთ. ამ დისკუსიაში უკეთ გასარკვევად ქვემოთ მოკლედ მიმოვიხილავთ პოლიტიკური პარტიების წარმოშობას, ფუნქციებს და მათ ტრანსფორმაციას ბოლო რამდენიმე საუკუნის მანძილზე; ამ ფონზე უფრო ცხადად უნდა გამოჩნდეს პოლიტიკური პარტიების სამომავლო პერსპექტივები მსოფლიოშიც და ჩვენს ქვეყანაშიც.

პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა ინგლისთან არის დაკავშირებული, სადაც XIX საუკუნის დასაწყისისთვის ჩამოყალიბდა სტაბილური პოლიტიკური დაჯგუფებები, რომლებიც ძირითადი ნიშან-თვისებებით პარტიის კლასიკურ განსაზღვრებას დაუახლოვდნენ. აღსანიშნავია, რომ XIX საუკუნემდეც არსებობდნენ პოლიტიკური დაჯგუფებები, რომლებიც ამა თუ იმ პოლიტიკური მიზნისთვის იბრძოდნენ, მაგალითად, გველფები და გიბელინები,

ჯორჯ კრუკშენკის კარიკატურა ქალთა უფლებების თემაზე, 1853 – რა მოაქვს ქალებისათვის ხმის მიცემის უფლების მინიჭებას, ქალებმა ხმა მისცეს „ქალების გულთა მპყრობელს“ და უგულვებლყვეს ძლიერ პოლიტ-ეკონომისტი.

შუა საუკუნეების ინგლისის პარლამენტი და მეფე ედუარდ III, დაახლ. 1300-იანი წლები

რომლებიც XII-XIII საუკუნეების ჩრდილო და ცენტრალურ იტალიაში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ. ფრიდრიჰ ბარბაროსას დროიდან მოყოლებული ეს ორი დაჯგუფება წმინდა რომის იმპერიისა და რომის პაპის დაპირისპირებაში ორ სხვადასხვა მხარეს აღმოჩნდა: გიბელინები, რომლებიც ძირითად მინათმფლობელ მემამულეებს წარმოადგენდნენ, იმპერატორს უჭერდნენ მხარს, ხოლო გველფები, რომელთა რიგებს ძირითადად ქალაქის მდიდარი მოსახლეობა შეადგენდა – რომის პაპს. თუმცა მათ არ გააჩნდათ ის მახასიათებლები, რაც თანამედროვე პარტიის არსს შეადგენს.

ტერმინი პარტია, მრავალი სხვა პოლიტიკური სიტყვის მსგავსად, ლათინური წარმოშობისაა – ზმნა **partire** დაყოფას, განაწილებას, გაზიარებას ნიშნავს. ლათინურიდან ეს სიტყვა ჯერ ფრანგულში, შემდეგ კი სხვა ენებში გავრცელდა. ძველფრანგული პარტი არის „განაწილებული“, „გაზიარებული“. ამრიგად, თავად სიტყვა პარტია, თავისი ეტიმოლოგიური შინაარსით, გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ამ ტიპის ორგანიზაციის არსზე – ეს არის პოლიტიკური დაჯგუფება, რომელიც წარმოადგენს და შეძლებისდაგვარად ხორცს ასხამს საზოგადოების გარკვეული ნაწილის მიერ გაზიარებულ იდეებსა და მისწრაფებებს. სავარაუდოდ, სწორედ ამას ეფუძნება პოლიტოლოგთა უმრავლესობა, როდესაც სამოქალაქო საზოგადოებასა და პოლიტიკურ საზოგადოებას შორის განსხვავებებს ახასიათებს.

- პოლიტიკური პარტია მოცემული ქვეყნის პოლიტიკური საზოგადოების ძირითად შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს და მისი მიზანი საკუთარი იდეალებისა და ღირებულებების განსახორციელებლად ქვეყნის მართვაში მონაწილეობის მიღებაა. პოლიტიკურ საზოგადოებას სამოქალაქო საზოგადოებისგან სწორედ ეს პრინციპი განასხვავებს – ამ საზოგადოების შემადგენელი ელემენტების ძირითადი მიზანი მმართველობის სადავეების მოპოვება და ამ გზით საკუთარი პოლიტიკური ხედვის ხორცშესხმაა.
- სამოქალაქო საზოგადოება კი მოცემული ქვეყნის მოქალაქეთა სოციალურად აქტიური ჯგუფების ან ინდივიდების ერთობლიობაა, რომელთაც ასევე სურთ საკუთარი იდეალებისა თუ ღირებულებების გავრცელება, თუმცა ამ მიზნით ხელისუფლებაში მოსვლას არ ესწრაფვიან.
- პარტია, რომელიც თავისი შინაარსით საზოგადოების ნაწილია, მაგრამ არ წარმოადგენს მთელ საზოგადოებას, პოლიტიკურ საზოგადოებაში ურთიერთქმედების განსაკუთრებულ, განსხვავებულ თამაშის წესებს ქმნის; აქ მოწინააღმდეგესთან კომპრომისი, ალიანსი, კოალიციების შექმნა და დაშლა ჩვეულებრივი პროცესია.
- მსგავსი ხასიათის ქმედებები მიუღებელია სამოქალაქო საზოგადოებისთვის; ეს უკანასკნელი ისეთი ტიპის ორგანიზაციებისგან შედგება, რომელთა მიზანს, უპირველეს ყოვლისა, სამართლიანობისა და ჭეშმარიტების დაცვა წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, სამოქალაქო საზოგადოების შემადგენელ ორგანიზაციებს უფრო მეტად უჭირთ კომპრომისზე წასვლა და პრაგმატულად გამართლებული ალიანსების შექმნა – სამართლიანობისა და ჭეშმარიტებისთვის ბრძოლაში კომპრომისი ხომ ღალატს წააგავს.
- პოლიტიკურ პარტიას ამგვარი დაბრკოლება არ ეღობება – ის კონკრეტული ჯგუ-

ფის ინტერესებს იცავს და ამიტომაც აღიარებს სხვა ჯგუფის ინტერესების არსებობასაც, ასეთ პირობებში კი კომპრომისი და მოკავშირეების პრაგმატულად შერჩევა ქცევის სავსებით მისაღები წესია.

მსოფლიოში უამრავი პარტია არსებობს, მათი საერთო რაოდენობა რამდენიმე ათასს უნდა აღწევდეს. საქართველოში კი ასზე მეტი პარტიაა რეგისტრირებული. ცხადია, რომ ამ რაოდენობის პოლიტიკური ორგანიზაციები ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად უნდა განსხვავდებოდნენ როგორც ზომით, ისე შინაარსობრივი ღირებულებებით, ორგანიზაციული სტრუქტურითა თუ სხვა მახასიათებლებით. უფრო მეტიც, პარტიათა უმრავლესობა პრაქტიკულად საკუთარი ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე გავლენასაც კი ვერ ახდენს – საქართველოში რეგისტრირებული 100-ზე მეტი პარტიიდან დღეისათვის 20-მდე პარტია თუ გამოირჩევა აქტივობით. პარტიათა ტიპებად დაყოფა ნათელ წარმოდგენას ქმნის მათ როლზე საზოგადოების ცხოვრებაში. მთავარი ამოცანა აქ იმის დადგენაა, თუ რის მიხედვით უნდა დავყოთ პარტიები სხვადასხვა ჯგუფებად. პოლიტიკური პარტიების სხვადასხვა ფუნქციის დეტალური მიმოხილვა ამ ამოცანას უფრო გააადვილებს.

ხმის უფლება თავიდან მხოლოდ არისტოკრატიული წარმომავლობის სრულწლოვან თეთრკანიან/ევროპელ მამაკაცებს ჰქონდათ. 1832 წელს დიდი ბრიტანეთის პარლამენტის მიერ მიღებული რეფორმაციის აქტი მსგავსი ტიპის პირველი კანონია, რომლის მიხედვითაც, მოქალაქემ ხმის მიცემის უფლება მიიღო მიუხედავად მისი წარმოშობისა, თუმცა ძალაში დარჩა ქონებრივი ცენზი, რომელიც მოგვიანებით გაუქმდა. 1893 წელს ახალი ზელანდია გახდა პირველი ქვეყანა, რომელმაც ქალებს ხმის მიცემის უფლება მიანიჭა, საქართველო ერთ-ერთი პირველი იყო იმ ქვეყანათა შორის, რომელმაც საყოველთაო ხმის მიცემა დაამკვიდრა და ეს 1918 წელს მოხდა. პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ პრაქტიკულად ყველა ევროპულმა ქვეყანამ საკუთარ მოქალაქეებს, განურჩევლად სქესისა თუ ქონებრივი მდგომარეობისა, არჩევნებში მონაწილეობის ნება დართო; იშვიათი გამონაკლისი შვეიცარია გახლდათ, სადაც ქალებმა ხმის უფლება 1971 წელს მიიღეს.

პარტიის ფუნქციები

პარტიის პირველი ფუნქცია კანდიდატების შერჩევაა, რაც არჩევნებისთვის თუ პოლიტიკური თანამდებობისთვის კანდიდატთა შერჩევის წესს გულისხმობს, კანდიდატთა შერჩევა შეიძლება დამოკიდებული იყოს სხვადასხვა კრიტერიუმზე. კომპეტენტურობა, ცნობადობა, მატერიალური შემოწირულობა, პარტიისადმი ერთგულება, პარტიაში ყოფნის სტაჟი – ამ კრიტერიუმთა არასრული ჩამონათვალია. ყოველი პარტია საკუთარ პრიორიტეტს თავად ადგენს და აქედან გამომდინარე, კანდიდატთა შერჩევის წესი, დანერგული თუ დაუნერგელი, ბევრს გვეუბნება ამ პარტიის შესახებ.

მეორე ფუნქცია, რომელსაც პარტიები ასრულებენ, საარჩევნო მობილიზაციაა. ამ ფორმით პარტიები ცდილობენ საკუთარი ამომრჩევლის რაოდენობის გაზრდას. ზოგი პარტია ამას საკუთარი პროგრამის პოპულარიზაციის მეშვეობით ცდილობს, სხვა კი – ლიდერის განსაკუთრებულ თვისებებზე აქცენტირებით ან ამომრჩევლისთვის კონკრეტული სარგებლის შეთავაზებით.

მესამე ფუნქცია საპროგრამო საკითხების სტრუქტურირებაა. ამ ფორმით პარტია ამომრჩევლის პრიორიტეტებს აყალიბებს, ანუ უხსნის და ასწავლის ამომრჩეველს, თუ რატომ არის განვითარების ესა თუ ის გზა უკეთესი მისთვის, მისი თემის, ქალაქისა თუ ქვეყნისთვის. ამ შემთხვევაში პარტია მეგზურის, მასწავლებლის ფუნქციას ასრულებს.

მეოთხე ფუნქცია წარმომადგენლობითია; ამ ფორმით პარტიები წარმოადგენენ საკუთარ ამომრჩეველს პოლიტიკურ არენაზე და პასუხისმგებლობას იღებენ დაიცვან მათი ინტერესები. ცხადად ჩანს, რომ მესამე და მეოთხე ფუნქცია მედლის ორი მხარეა: პირველ შემთხვევაში პარტია უხსნის ამომრჩეველს, რა შედის ამ უკანასკნელის ინტერესებში, მეორე შემთხვევაში კი ამომრჩევლის ინტერესებს იღებს, როგორც საკუთარ პოლიტიკურ დღის წესრიგს და ცდილობს ის ცხოვრებაში გაატაროს.

პარტიების მეხუთე ფუნქცია ინტერესების შეჯამებაა; ბუნებრივია, შეუძლებელია პოლიტიკურ ასპარეზზე ყველა ამომრჩევლის ან ამომრჩეველთა ჯგუფის ინტერესებისა და სურვილების უცვლელად შესრულება. მილიონობით ამომრჩეველი, რომელმაც კონკრეტულ პარტიას მისცა ხმა, არ შეიძლება ერთნაირად ფიქრობდეს ეროვნულ უსაფრთხოებაზე, ჯანდაცვაზე, სოციალური უზრუნველყოფის სისტემასა და გადასახადებზე, მათი აზრი ამ საკითხებთან დაკავშირებით ხშირად ერთმანეთის საწინააღმდეგოც იქნება. ამიტომაც პარტიის ამოცანაა შეძლოს ამ ინტერესების რაც შეიძლება ჰარმონიული შეჯამება და ამას

ერთიანი, მეტ-ნაკლებად თანმიმდევრული სამოქმედო პროგრამის სახე მისცეს.

პარტიის მეექვსე ფუნქცია მართვის უნარია. პარტიას უნდა ჰქონდეს იმის რესურსი, რომ არჩევნებში გამარჯვების შემთხვევაში მთავრობის ჩამოყალიბება და ქვეყნის კომპეტენტურად მართვა შეძლოს.

დაბოლოს, მეშვიდე ფუნქცია სოციალური ინტეგრაციაა. რიგი პარტიებისა უზრუნველყოფს საკუთარი წევრებისა და მხარდამჭერების ჩართულობას სხვადასხვა აქტივობაში, ზოგი კი – საკუთარი მხარდამჭერებისა და აქტიური წევრების ჯანდაცვას, დასაქმებასა და სოციალურ დახმარებას.

პარტიების კლასიფიკაცია

პარტიების კლასიფიკაციისთვის შეიძლება გამოვიყენოთ სამი ძირითადი კრიტერიუმი და მათ საფუძველზე დავადგინოთ ისტორიული და თანამედროვე პარტიების ტიპები, რომლებიც ზემოჩამოთვლილ 7 ფუნქციას, თავიანთი სტრუქტურიდან გამომდინარე, სხვადასხვა ინტენსივობითა და პრიორიტეტიზაციით ასრულებენ.

პირველი კრიტერიუმი – ეს პარტიული სტრუქტურაა, უფრო ზუსტად კი, პარტიის ზომა, რაც აქტიური წევრების რაოდენობით განისაზღვრება.

მეორე კრიტერიუმი პარტიის იდეოლოგიური საფუძვლებია, კონკრეტულად კი, რამდენად მნიშვნელოვანია მოცემული ორგანიზაციისთვის იდეოლოგიური პრინციპები. ასე, მაგალითად, ლიბერალები მთავარ ღირებულებად ინდივიდუალურ თავისუფლებას, ანუ არჩევანის თავისუფლებას მიიჩნევენ, სოციალისტები კი მატერიალური თანასწორობისკენ მიისწრაფიან, ევროპელი სოციალ-დემოკრატები ცდილობენ ამ ორივე ღირებულების ჰარმონიზაციას და მიიჩნევენ, რომ ინდივიდუალური თავისუფლების განხორციელება შეუძლებელია გარკვეული, თუნდაც მინიმალური, მატერიალური თანასწორობის გარეშე. სოციალისტურ პარტიებს მემარცხენეს, ხოლო ლიბერალურ პარტიებს მემარჯვენე იდეოლოგიის პარტიებსაც უწოდებენ, სოციალ-დემოკრატები კი ხშირად ცენტრისტებად მიიჩნევიან.

პოლიტიკური პროცესის განსაზღვრის მესამე კრიტერიუმად პარტიის პოლიტიკურ მიდგომას გა-

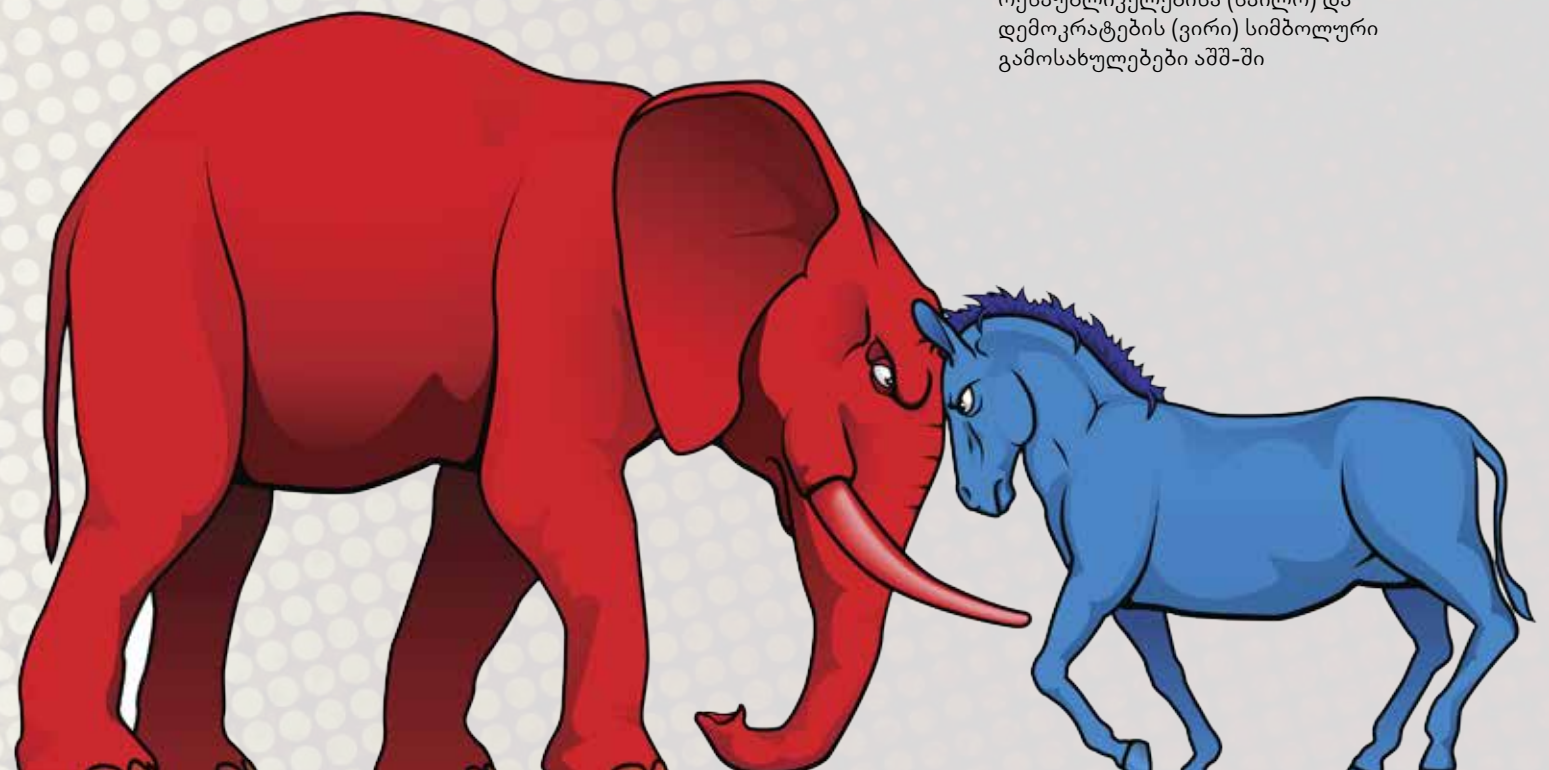

ნიხილავენ. ეს კრიტიკრიუმი გამოხატავს რამდენად ლოიალურია პარტია პოლიტიკური თამაშის წესების მიმართ, არის თუ არა მზად გამოიყენოს ყველა გზა, მათ შორის – საკუთარი მიზნების მისაღწევად ხელისუფლების ძალადობრივი უზურპაცია.

პარტიების ფორმები

პარტიების უძველეს ფორმას ელიტური პარტია წარმოადგენს. სწორედ ასეთი იყო ვიგებისა და ტორების პარტიები მე-19 საუკუნის ინგლისში. ამ ტიპის პარტიისთვის დამახასიათებელია ამომრჩევლის მიმართ კლიენტელისტური დამოკიდებულება, რაც კანდიდატსა და ამომრჩეველს შორის სხვადასხვა მომსახურების, სიკეთის მიმოცვლას გულისხმობს. ფეოდალური მოდელის მსგავსად, სადაც დიდებული მოსახლეობის დაცვის ფასად გადასახადებს იღებს, ელიტური პარტიის კანდიდატი ხმების სანაცვლოდ სხვადასხვა საზოგადოებრივი სიკეთის გაცემის ვალდებულებას იღებს, როგორცაა სახელმწიფო ან კერძო სექტორში დასაქმება, ადგილობრივი ინფრასტრუქტურის, ეკონომიკური გარემოსა და პირობების გაუმჯობესება და სხვა. პარტიის ადგილობრივი კანდიდატი ჩვეულებრივ მოცემულ თემში ყველაზე გამოჩენილი და წარმატებული ოჯახის წარმომადგენელია, რომელსაც არჩევნებამდეც ჰქონდა ყველაზე მაღალი სტატუსი. წარმატების შემდეგ ის უფრო კარგად ახერხებს თავისი მხარდამჭერების სხვადასხვა სიკეთით დაჯილდოებას. ვინაიდან მისი ცნობადობა მაღალია, ხოლო ამომრჩეველთა რაოდენობა კი ცოტა (მე-19 საუკუნის დასაწყისში ქონებრივი, გენდერული და წარმომავლობითი ცენზი მნიშვნელოვნად ზღუდავდა ამომრჩეველთა რიცხვს). ქვეყნის დონეზე კი ერთიანი პარტიული პროგრამა არ არსებობს, ერთიანი პარტიის საფუძველს ადგილობრივი გამოჩენილი ადამიანების პიროვნული ურთიერთობები განაპირობებს. ამგვარ პარტიებს უფრო მეტად უჭირთ სტაბილური მთავრობის ჩამოყალიბება, ვინაიდან იდეოლოგიური პროგრამის არარსებობის ფონზე პარტიის ლიდერის როლი მცირეა – საკანონმდებლო ორგანოს თითოეული წევრი უფრო საკუ-

რესპუბლიკელებისა (სპილო) და დემოკრატების (ვირი) სიმბოლური გამოსახულებები აშშ-ში

თარი ამომრჩევლის ინტერესების დაცვაზეა ორიენტირებული. მიუხედავად იმისა, რომ ელიტური ტიპის პარტიები უფრო მეტად წარსულში იყო გავრცელებული, ისინი დღესაც გვხვდება. ქართულ რეალობაშიც არაერთხელ შეამჩნევდით ზოგი პარტიის ტენდენციას, შესთავაზოს ამომრჩეველს ლოკალური პრობლემის მოგვარება, წარადგინოს კანდიდატი, რომელსაც ადგილობრივებს შორის უკვე გამორჩეული სტატუსი აქვს და ა.შ. ეს ტაქტიკა განსაკუთრებით არაურბანულ ოლქებში ჭარბობს, აქ, როგორც უნინ, მოსახლეობის სიმჭიდროვე და მობილურობა შედარებით დაბალია, ამიტომაც კარგი პირობები იქმნება ელიტური ტიპის პარტიის ფუნქციონირებისთვის.

ელიტური პარტიის შემდგომ ისტორიულ არენაზე მასობრივი პარტიები გამოჩნდნენ. ეს სწორედ ის ორგანიზაციებია, რომლებსაც ბევრი დღესაც კლასიკური ტიპის პარტიად აღიქვამს. ასეთი ტიპის პარტიები გასული საუკუნის დასაწყისიდან დომინანტური ხდება და დღესაც საკმაო რაოდენობით გვხვდება, თუმცა მათი როლი პოლიტიკურ პროცესებში თანდათანობით მცირდება. ისტორიულად ასეთ პარტიებს წარმოადგენდნენ სხვადასხვა სოციალისტური და ნაციონალისტური პარტიები. პარტიის დასახელებაც – მასობრივი – მეტყველებს იმაზე, რომ ამ ტიპის ორგანიზაციებისთვის დამახასიათებელია წევრების დიდი რაოდენობა, ხოლო პარტიის ლიდერებისა და კანდიდატების შერჩევა ხდება მათი პარტიული სტაჟისა და იდეოლოგიური სიმტკიცის გათვალისწინებით. ორგანიზაცია პარტიის გარეთაც ქმნის მხარდამჭერი ორგანიზაციების მთელ ქსელს, როგორცაა სხვადასხვა პროფკავშირული ორგანიზაციები, ასოციაციები და არასამთავრობო ორგანიზაციები. ასეთი პარტია განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს იდეოლოგიური პრინციპებისა და საკუთარი პროგრამის პოპულარიზაციასა და განხორციელებას. შესაბამისად,

მასობრივი პარტიები არა მარტო წარმოადგენენ ამომრჩევლის ინტერესებს, არამედ ეწევიან საგანმანათლებლო და საინფორმაციო საქმიანობას საკუთარი ამომრჩევლის ინტერესების ჩამოსაყალიბებლად. ასე, მაგალითად, კომუნისტური პარტია მიიჩნევდა, რომ მუშათა კლასს თავად არ შეუძლია საკუთარი რეალური ინტერესების სწორად გააზრება და ამაში მას საკუთარი კლასის ავანგარდი – კომუნისტური პარტია უნდა დაეხმაროს. ჰიტლერი და გერმანიის ნაციონალ-სოციალისტური პარტიაც თავის ამოცანად თვლიდა დაერწმუნებინა გერმანელი ხალხი არიული იდეოლოგიის სისწორეში.

მასობრივი პარტიების ერთ-ერთ ჯგუფს პროტოჰეგემონურს უწოდებენ, პროტოჰეგემონური პარტია არ ცნობს არსებული პოლიტიკური თამაშის წესებს და მზად არის საჭიროების შემთხვევაში სრულად შეცვალოს არსებული პოლიტიკური წესრიგიც და მთელი საზოგადოების სტრუქტურაც; იმავე ნაციონალ-სოციალისტურმა პარტიამ ხელისუფლებაში მოსვლა დემოკრატიული გზით მოახერხა, მაგრამ შემდეგ გერმანიის ვაიმარის რესპუბლიკის ყველა დემოკრატიული ინსტიტუტი გააუქმა და ქვეყნის მართვა დიქტატურით განაგრძო. ასევე, რუსეთის კომუნისტურმა პარტიამ ლენინის მეთაურობით დაამხო კონსტიტუციური მონარქია, გააუქმა ყველა ტიპის პოლიტიკური კონკურენცია და დემოკრატიული ინსტიტუტები, შემდეგ კი ე.წ. პროლეტარიატის დიქტატი დაამყარა და საზოგადოების ძირეულ ტრანსფორმაციას შეუდგა.

ბუნებრივია, ასეთი პოლიტიკური მიდგომა არ არის მისაღები ყველა მასობრივი პარტიისათვის – ევროპის მრავალი მემარჯვენე, სოციალ-დემოკრატიული, სოციალისტური და

კომუნისტური პარტიები ლეგიტიმური პოლიტიკური თამაშის წესებს სრულად იზიარებდნენ და იზიარებენ. ამ ქვეტიპს პლურალისტურ პარტიებს უწოდებენ და ისინი, მიუხედავად მკაფიო იდეოლოგიური პრინციპებისა, მიზნად არ ისახავენ საზოგადოების ტრანსფორმაციას.

ეთნიკური პარტია თანამედროვე ტიპის ერთ-ერთი პარტიაა, რომელმაც გასულის საუკუნის შუახნიდან მოიკიდა ფეხი. ეროვნულ-ნაციონალისტური პარტიისგან განსხვავებით, ასეთი ორგანიზაცია სახელმწიფოში კონკრეტული ეთნიკური ჯგუფის ინტერესებს გამოხატავს. მისი კანდიდატებიც და ამომრჩევლებიც ძირითადად იმავე ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლები არიან. ასეთი პარტიების ინტერესი ძირითად ლოკალურ-პროვინციული ხასიათისაა და მიზნად ისახავს ან ლოკალური ინტერესების დაკმაყოფილებას, ან სახელმწიფოს მართვაში მეტი მონაწილეობის მიღებას. ეთნიკური პარტიების მაგალითად შეგვიძლია მოვიყვანოთ ბასკური და კატალონიური პარტიები.

ელექტორალური ტიპის პარტიები დღეს ყველაზე გავრცელებულია. დასახელებაც მეტყველებს, რომ ამ ორგანიზაციებისთვის უმთავრესი არის არჩევნები. ამ პარტიებში წევრების რაოდენობა მეორეხარისხოვანია, მთავარია არჩევნების წინ მობილიზაცია. ასე რომ, არჩევნებამდე 3-4 თვით ადრე ასეთი ორგანიზაცია დროებით ფართოვდება და აქტიურდება, ყიდულობს რეკლამას, ასაქმებს მხარდამჭერებს აქტივისტებად და კოორდინატორებად, აქტიურად ხვდება ამომრჩეველს, ატარებს გამოკითხვებს და ამ გამოკითხვების საფუძველზე ადგენს საარჩევნო პროგრამას, რომელიც შემდეგი არჩევნებისას შეიძლება მნიშვნელოვნად შეიცვალოს, თუკი ახალმა გამოკითხვებმა ახალი პრიორიტეტები აჩვენა. სხვა სიტყვებით, ამგვარი პარტიისთვის უცხოა მკაცრი იდეოლოგიური დოგმები და ის არ ცდილობს ამომრჩევლის პოლიტიკურ-იდეოლოგიურ განათლებას, პირიქით, ასეთი პარტია ხშირად მზად არის ამომრჩეველთა შეხედულების სასარგებლოდ შეცვალოს საკუთარი იდეოლოგიური პრინციპები. კანდიდატების ნომინაცია ხდება ცნობადობისა და მათგან პარტიისთვის გაღებული მატერიალური მხარდაჭერის გათვალისწინებით და პარტიულ სტაჟს ან იდეოლოგიურ სიმტკიცეს შედარებით ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭება.

თანამედროვეობის კიდევ ერთი პირმშოა პარტია-მოძრაობა. ასეთი პარტიისთვის კონკრეტული საზოგადოებრივი პრობლემა ცენტრალური მნიშვნელობისაა და დანარჩენი საკითხების მიმართ ასეთ ორგანიზაციას ნაკლები ინტერესი აქვს. ამ ტიპის პარტიები მწვანეთა პარტიები და ნეონაციისტური პარტიებია, ანუ თანამედროვე მემარცხენე და მემარჯვენე რადიკალური პარტიები. ასეთი პარტია რეალურად გარდამავალი ორგანიზაციაა სამოქალაქო საზოგადოებასა და პოლიტიკურ საზოგადოებას შორის – მას ერთი კონკრეტ-

ული თემა აინტერესებს და ექსპერტიზაც სწორედ ამ მიმართებით აქვს. ამიტომაც მსგავს პარტიებს არც ქვეყნის მართვის პრეტენზია აქვთ და არც ამის უნარი აქვთ. პოლიტიკურ პროცესში პირდაპირი მონაწილეობა კი საშუალებას აძლევთ საკუთარი ვიწრო ინტერესები შეამავლის, ანუ სხვა უფრო ფართო მსოფლმხედველობის პარტიის გარეშე დაიცვან.

ყველაზე მთავარი ტენდენცია, რასაც პოლიტიკური პარტიის მკვლევრები ამჩნევენ, მასობრივი პარტიის ელექტორალური პარტიით ჩანაცვლებაა, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს პარტიული ორგანიზაციების ზომის შემცირებას, იდეოლოგიურ ზედაპირულობას და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში მისი როლის შემცირებას. ეს ცვლილება, როგორც ჩანს, გამოწვეულია თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარებითა და საზოგადოების ტრანსფორმაციით. კონკრეტულად კი მასობრივი კომუნიკაციების და შესაბამისად ინფორმაციის გავრცელების გაადვილებამ მნიშვნელოვნად შეამცირა პარტიის საგანმანათლებლო ფუნქცია. პარტიული გაზეთებისა და გამოცემების რიცხვი განუხრელად მცირდება. რადიომ და ტელევიზიამ საშუალება მისცა პარტიის ლიდერებს საკუთარი სათქმელი უშუალოდ მიიტანონ ამომრჩეველთან, შესაბამისად, დღის წესრიგიდან მოიხსნა მძლავრი და კომპეტენტური რეგიონული პარტორგანიზაციის არსებობის საჭიროება, რამაც მნიშვნელოვნად შეამცირა პარტიების ზომა. უფრო მეტიც, დღეს პარტიას კონკურენციას უწევს არა მარტო სხვა პარტიები, არამედ არასამთავრობო ორგანიზაციები და ასოციაციები, რომლებიც გარკვეულწილად უპირატეს მდგომარეობაშიც იმყოფებიან; ეს უკანასკნელნი საზოგადოებაში მეტი ნდობით სარგებლობენ, რადგან, პოლიტიკური პარტიებისგან განსხვავებით, გაცხადებულად არ იბრძვიან ხელისუფლების მოპოვებისთვის და მხოლოდ კონკრეტული იდეებისა და პრინციპების გასატარებლად იღვნიან. ეს მათ უპირატეს საწყის პოზიციას აძლევს, ვინაიდან თუკი ამომრჩეველს ეჭვი შეაქვს პარტიის გულწრფელობაში და მას, უპირველეს ყოვლისა, ხელისუფლებისთვის ბრძოლის ინსტრუ-

მენტად აღიქვამს, ამგვარი ეჭვისგან არასამთავრობო ორგანიზაცია თავისუფალია, თუმცა არასამთავრობო ორგანიზაციებს, ბუნებრივია, საკუთარი სუსტი წერტილებიც აქვთ, როგორცაა მათი დაფინანსების წყაროების გავლენა ამ ორგანიზაციების სამოქმედო გეგმაზე. მაგრამ მიუხედავად ამისა, პოლიტიკური პარტია მაინც არის თანამედროვე დემოკრატიის წარმატებული ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი ინსტრუმენტი.

დღეს დინამიკურად ცვალებად პოლიტიკურ გარემოში მხოლოდ პარტიის არსებობა აძლევს ამომრჩეველს საშუალებას სწორად განსაზღვროს რამდენად გაამართლა ან არ გაამართლა მის მიერ არჩეულმა პოლიტიკურმა ძალამ მისი იმედები. ასეთი ორგანიზაციის არარსებობის შემთხვევაში, უკიდურესად გაძნელება არჩევნიდან არჩევნებამდე პოლიტიკური პასუხისმგებლობის იდენტიფიკაცია; პარტიების არსებობისასაც კი, პოლიტიკოსები წამდაუნუმ იცვლიან პოლიტურ მრწამსს და ცდილობენ გუნდურ პასუხისმგებლობას თავი აარიდონ, პარტიათა სისტემის არარსებობა მნიშვნელოვნად გაუადვილებდა მათ ამ ამოცანას და ამით სერიოზული საფრთხე დაემუქრებოდა დემოკრატიის უმნიშვნელოვანეს პრინციპს – ანგარიშვალდებულებას ამომრჩევლის წინაშე. ამავე დროს, პოლიტიკური პარტიის მთავარი როლი სახელმწიფოში მიმდინარე პროცესებზე პასუხისმგებლობის აღებაა, რასაც არაპოლიტიკური ორგანიზაცია ვერასდროს გააკეთებს. შესაბამისად, თანამედროვე ეპოქაში პოლიტიკური პარტიის როლის შემცირების მიუხედავად, ამ ინსტიტუტის ალტერნატივა ჯერჯერობით არ ჩანს.

პოლიტიკა

პოლიტიკური პარტია – ნარსული, ანგყო, გოგავალი

ბაკურ კვაშილავა

თანამედროვე სახელმწიფო და პოლიტიკური პროცესი შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ პოლიტიკური პარტიების გარეშე. დღეს თითებზე ჩამოსათვლელია ისეთი ქვეყნები, სადაც არ არსებობს პარტია. დემოკრატიული იქნება სახელმწიფო, ავტორიტარული თუ გარდამავალი ტიპისა, როგორც ჩანს, პოლიტიკური პარტია ყველგან საჭიროა. რაში მდგომარეობს ეს საჭიროება და შესაძლებელია თუ არა, რომ თანამედროვე სახელმწიფომ იარსებოს პარტიის გარეშე? სამეცნიერო და საზოგადოებრივ არენაზე უკვე მიმდინარეობს დისკუსია თანამედროვე ეპოქაში პარტიის შეცვლილი და შემცირებული როლის შესახებ; მცირე ნაწილი იმასაც კი ამტკიცებს, რომ პარტია თანდათანობით გაქრება პოლიტიკური არენიდან, როგორც პოლიტიკური ინსტიტუცია, რომელმაც თავისი ისტორიული ფუნქცია უკვე შეასრულა. მეტი ნაწილი კი ფიქრობს, რომ პარტია მთელ მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების კვალდაკვალ განიცდის ევოლუციასა და სახეცვლილებას, თუმცა მის გაქრობას არ უნდა ველოდეთ. ამ დისკუსიაში უკეთ გასარკვევად ქვემოთ მოკლედ მიმოვიხილავთ პოლიტიკური პარტიების წარმოშობას, ფუნქციებს და მათ ტრანსფორმაციას ბოლო რამდენიმე საუკუნის მანძილზე; ამ ფონზე უფრო ცხადად უნდა გამოჩნდეს პოლიტიკური პარტიების სამომავლო პერსპექტივები მსოფლიოშიც და ჩვენს ქვეყანაშიც.

პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა ინგლისთან არის დაკავშირებული, სადაც XIX საუკუნის დასაწყისისთვის ჩამოყალიბდა სტაბილური პოლიტიკური დაჯგუფებები, რომლებიც ძირითადი ნიშან-თვისებებით პარტიის კლასიკურ განსაზღვრებას დაუახლოვდნენ. აღსანიშნავია, რომ XIX საუკუნემდეც არსებობდნენ პოლიტიკური დაჯგუფებები, რომლებიც ამა თუ იმ პოლიტიკური მიზნისთვის იბრძოდნენ, მაგალითად, გველფები და გიბელინები,

ჯორჯ კრუკშენკის კარიკატურა ქალთა უფლებების თემაზე, 1853 – რა მოაქვს ქალებისათვის ხმის მიცემის უფლების მინიჭებას, ქალებმა ხმა მისცეს „ქალების გულთა მპყრობელს“ და უგულვებელყვეს ძლიერ პოლიტ-ეკონომისტი.

შუა საუკუნეების ინგლისის პარლამენტი და მეფე ედუარდ III, დაახლ. 1300-იანი წლები

რომლებიც XII-XIII საუკუნეების ჩრდილო და ცენტრალურ იტალიაში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ. ფრიდრიჰ ბარბაროსას დროიდან მოყოლებული ეს ორი დაჯგუფება წმინდა რომის იმპერიისა და რომის პაპის დაპირისპირებაში ორ სხვადასხვა მხარეს აღმოჩნდა: გიბელინები, რომლებიც ძირითად მინათმფლობელ მემამულეებს წარმოადგენდნენ, იმპერატორს უჭერდნენ მხარს, ხოლო გველფები, რომელთა რიგებს ძირითადად ქალაქის მდიდარი მოსახლეობა შეადგენდა – რომის პაპს. თუმცა მათ არ გააჩნდათ ის მახასიათებლები, რაც თანამედროვე პარტიის არსს შეადგენს.

ტერმინი პარტია, მრავალი სხვა პოლიტიკური სიტყვის მსგავსად, ლათინური წარმოშობისაა – ზმნა **partire** დაყოფას, განაწილებას, გაზიარებას ნიშნავს. ლათინურიდან ეს სიტყვა ჯერ ფრანგულში, შემდეგ კი სხვა ენებში გავრცელდა. ძველფრანგული პარტი არის „განაწილებული“, „გაზიარებული“. ამრიგად, თავად სიტყვა პარტია, თავისი ეტიმოლოგიური შინაარსით, გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ამ ტიპის ორგანიზაციის არსზე – ეს არის პოლიტიკური დაჯგუფება, რომელიც წარმოადგენს და შეძლებისდაგვარად ხორცს ასხამს საზოგადოების გარკვეული ნაწილის მიერ გაზიარებულ იდეებსა და მისწრაფებებს. სავარაუდოდ, სწორედ ამას ეფუძნება პოლიტოლოგთა უმრავლესობა, როდესაც სამოქალაქო საზოგადოებასა და პოლიტიკურ საზოგადოებას შორის განსხვავებებს ახასიათებს.

- პოლიტიკური პარტია მოცემული ქვეყნის პოლიტიკური საზოგადოების ძირითად შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს და მისი მიზანი საკუთარი იდეალებისა და ღირებულებების განსახორციელებლად ქვეყნის მართვაში მონაწილეობის მიღებაა. პოლიტიკურ საზოგადოებას სამოქალაქო საზოგადოებისგან სწორედ ეს პრინციპი განასხვავებს – ამ საზოგადოების შემადგენელი ელემენტების ძირითადი მიზანი მმართველობის სადავეების მოპოვება და ამ გზით საკუთარი პოლიტიკური ხედვის ხორცშესხმაა.
- სამოქალაქო საზოგადოება კი მოცემული ქვეყნის მოქალაქეთა სოციალურად აქტიური ჯგუფების ან ინდივიდების ერთობლიობაა, რომელთაც ასევე სურთ საკუთარი იდეალებისა თუ ღირებულებების გავრცელება, თუმცა ამ მიზნით ხელისუფლებაში მოსვლას არ ესწრაფვიან.
- პარტია, რომელიც თავისი შინაარსით საზოგადოების ნაწილია, მაგრამ არ წარმოადგენს მთელ საზოგადოებას, პოლიტიკურ საზოგადოებაში ურთიერთქმედების განსაკუთრებულ, განსხვავებულ თამაშის წესებს ქმნის; აქ მოწინააღმდეგესთან კომპრომისი, ალიანსი, კოალიციების შექმნა და დაშლა ჩვეულებრივი პროცესია.
- მსგავსი ხასიათის ქმედებები მიუღებელია სამოქალაქო საზოგადოებისთვის; ეს უკანასკნელი ისეთი ტიპის ორგანიზაციებისგან შედგება, რომელთა მიზანს, უპირველეს ყოვლისა, სამართლიანობისა და ჭეშმარიტების დაცვა წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, სამოქალაქო საზოგადოების შემადგენელ ორგანიზაციებს უფრო მეტად უჭირთ კომპრომისზე წასვლა და პრაგმატულად გამართლებული ალიანსების შექმნა – სამართლიანობისა და ჭეშმარიტებისთვის ბრძოლაში კომპრომისი ხომ ღალატს წააგავს.
- პოლიტიკურ პარტიას ამგვარი დაბრკოლება არ ეღობება – ის კონკრეტული ჯგუ-

ფის ინტერესებს იცავს და ამიტომაც აღიარებს სხვა ჯგუფის ინტერესების არსებობასაც, ასეთ პირობებში კი კომპრომისი და მოკავშირეების პრაგმატულად შერჩევა ქცევის სავსებით მისაღები წესია.

მსოფლიოში უამრავი პარტია არსებობს, მათი საერთო რაოდენობა რამდენიმე ათასს უნდა აღწევდეს. საქართველოში კი ასზე მეტი პარტიაა რეგისტრირებული. ცხადია, რომ ამ რაოდენობის პოლიტიკური ორგანიზაციები ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად უნდა განსხვავდებოდნენ როგორც ზომით, ისე შინაარსობრივი ღირებულებებით, ორგანიზაციული სტრუქტურითა თუ სხვა მახასიათებლებით. უფრო მეტიც, პარტიათა უმრავლესობა პრაქტიკულად საკუთარი ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე გავლენასაც კი ვერ ახდენს – საქართველოში რეგისტრირებული 100-ზე მეტი პარტიიდან დღეისათვის 20-მდე პარტია თუ გამოირჩევა აქტივობით. პარტიათა ტიპებად დაყოფა ნათელ წარმოდგენას ქმნის მათ როლზე საზოგადოების ცხოვრებაში. მთავარი ამოცანა აქ იმის დადგენაა, თუ რის მიხედვით უნდა დავეყთ პარტიები სხვადასხვა ჯგუფებად. პოლიტიკური პარტიების სხვადასხვა ფუნქციის დეტალური მიმოხილვა ამ ამოცანას უფრო გააადვილებს.

ხმის უფლება თავიდან მხოლოდ არისტოკრატიული წარმომავლობის სრულწლოვან თეთრკანიან/ევროპელ მამაკაცებს ჰქონდათ. 1832 წელს დიდი ბრიტანეთის პარლამენტის მიერ მიღებული რეფორმაციის აქტი მსგავსი ტიპის პირველი კანონია, რომლის მიხედვითაც, მოქალაქემ ხმის მიცემის უფლება მიიღო მიუხედავად მისი წარმოშობისა, თუმცა ძალაში დარჩა ქონებრივი ცენზი, რომელიც მოგვიანებით გაუქმდა. 1893 წელს ახალი ზელანდია გახდა პირველი ქვეყანა, რომელმაც ქალებს ხმის მიცემის უფლება მიანიჭა, საქართველო ერთ-ერთი პირველი იყო იმ ქვეყანათა შორის, რომელმაც საყოველთაო ხმის მიცემა დაამკვიდრა და ეს 1918 წელს მოხდა. პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ პრაქტიკულად ყველა ევროპულმა ქვეყანამ საკუთარ მოქალაქეებს, განურჩევლად სქესისა თუ ქონებრივი მდგომარეობისა, არჩევნებში მონაწილეობის ნება დართო; იშვიათი გამონაკლისი შვეიცარია გახლდათ, სადაც ქალებმა ხმის უფლება 1971 წელს მიიღეს.

პარტიის ფუნქციები

პარტიის პირველი ფუნქცია კანდიდატების შერჩევაა, რაც არჩევნებისთვის თუ პოლიტიკური თანამდებობისთვის კანდიდატთა შერჩევის წესს გულისხმობს, კანდიდატთა შერჩევა შეიძლება დამოკიდებული იყოს სხვადასხვა კრიტერიუმზე. კომპეტენტურობა, ცნობადობა, მატერიალური შემოწირულობა, პარტიისადმი ერთგულება, პარტიაში ყოფნის სტაჟი – ამ კრიტერიუმთა არასრული ჩამონათვალია. ყოველი პარტია საკუთარ პრიორიტეტს თავად ადგენს და აქედან გამომდინარე, კანდიდატთა შერჩევის წესი, დანერგული თუ დაუნერგელი, ბევრს გვეუბნება ამ პარტიის შესახებ.

მეორე ფუნქცია, რომელსაც პარტიები ასრულებენ, საარჩევნო მობილიზაციაა. ამ ფორმით პარტიები ცდილობენ საკუთარი ამომრჩევლის რაოდენობის გაზრდას. ზოგი პარტია ამას საკუთარი პროგრამის პოპულარიზაციის მეშვეობით ცდილობს, სხვა კი – ლიდერის განსაკუთრებულ თვისებებზე აქცენტირებით ან ამომრჩევლისთვის კონკრეტული სარგებლის შეთავაზებით.

მესამე ფუნქცია საპროგრამო საკითხების სტრუქტურირებაა. ამ ფორმით პარტია ამომრჩევლის პრიორიტეტებს აყალიბებს, ანუ უხსნის და ასწავლის ამომრჩეველს, თუ რატომ არის განვითარების ესა თუ ის გზა უკეთესი მისთვის, მისი თემის, ქალაქისა თუ ქვეყნისთვის. ამ შემთხვევაში პარტია მეგზურის, მასწავლებლის ფუნქციას ასრულებს.

მეოთხე ფუნქცია წარმომადგენლობითია; ამ ფორმით პარტიები წარმოადგენენ საკუთარ ამომრჩეველს პოლიტიკურ არენაზე და პასუხისმგებლობას იღებენ დაიცვან მათი ინტერესები. ცხადად ჩანს, რომ მესამე და მეოთხე ფუნქცია მედლის ორი მხარეა: პირველ შემთხვევაში პარტია უხსნის ამომრჩეველს, რა შედის ამ უკანასკნელის ინტერესებში, მეორე შემთხვევაში კი ამომრჩევლის ინტერესებს იღებს, როგორც საკუთარ პოლიტიკურ დღის წესრიგს და ცდილობს ის ცხოვრებაში გაატაროს.

პარტიების მეხუთე ფუნქცია ინტერესების შეჯამებაა; ბუნებრივია, შეუძლებელია პოლიტიკურ ასპარეზზე ყველა ამომრჩევლის ან ამომრჩეველთა ჯგუფის ინტერესებისა და სურვილების უცვლელად შესრულება. მილიონობით ამომრჩეველი, რომელმაც კონკრეტულ პარტიას მისცა ხმა, არ შეიძლება ერთნაირად ფიქრობდეს ეროვნულ უსაფრთხოებაზე, ჯანდაცვაზე, სოციალური უზრუნველყოფის სისტემასა და გადასახადებზე, მათი აზრი ამ საკითხებთან დაკავშირებით ხშირად ერთმანეთის საწინააღმდეგოც იქნება. ამიტომაც პარტიის ამოცანაა შეძლოს ამ ინტერესების რაც შეიძლება ჰარმონიული შეჯამება და ამას

ერთიანი, მეტ-ნაკლებად თანმიმდევრული სამოქმედო პროგრამის სახე მისცეს.

პარტიის მეექვსე ფუნქცია მართვის უნარია. პარტიას უნდა ჰქონდეს იმის რესურსი, რომ არჩევნებში გამარჯვების შემთხვევაში მთავრობის ჩამოყალიბება და ქვეყნის კომპეტენტურად მართვა შეძლოს.

დაბოლოს, მეშვიდე ფუნქცია სოციალური ინტეგრაციაა. რიგი პარტიებისა უზრუნველყოფს საკუთარი წევრებისა და მხარდამჭერების ჩართულობას სხვადასხვა აქტივობაში, ზოგი კი – საკუთარი მხარდამჭერებისა და აქტიური წევრების ჯანდაცვას, დასაქმებასა და სოციალურ დახმარებას.

პარტიების კლასიფიკაცია

პარტიების კლასიფიკაციისთვის შეიძლება გამოვიყენოთ სამი ძირითადი კრიტერიუმი და მათ საფუძველზე დავადგინოთ ისტორიული და თანამედროვე პარტიების ტიპები, რომლებიც ზემოჩამოთვლილ 7 ფუნქციას, თავიანთი სტრუქტურულიდან გამომდინარე, სხვადასხვა ინტენსივობითა და პრიორიტეტიზაციით ასრულებენ.

პირველი კრიტერიუმი – ეს პარტიული სტრუქტურაა, უფრო ზუსტად კი, პარტიის ზომა, რაც აქტიური წევრების რაოდენობით განისაზღვრება.

მეორე კრიტერიუმი პარტიის იდეოლოგიური საფუძვლებია, კონკრეტულად კი, რამდენად მნიშვნელოვანია მოცემული ორგანიზაციისთვის იდეოლოგიური პრინციპები. ასე, მაგალითად, ლიბერალები მთავარ ღირებულებად ინდივიდუალურ თავისუფლებას, ანუ არჩევანის თავისუფლებას მიიჩნევენ, სოციალისტები კი მატერიალური თანასწორობისკენ მიისწრაფიან, ევროპელი სოციალ-დემოკრატები ცდილობენ ამ ორივე ღირებულების ჰარმონიზაციას და მიიჩნევენ, რომ ინდივიდუალური თავისუფლების განხორციელება შეუძლებელია გარკვეული, თუნდაც მინიმალური, მატერიალური თანასწორობის გარეშე. სოციალისტურ პარტიებს მემარცხენეს, ხოლო ლიბერალურ პარტიებს მემარჯვენე იდეოლოგიის პარტიებსაც უწოდებენ, სოციალ-დემოკრატები კი ხშირად ცენტრისტებად მიიჩნევიან.

პოლიტიკური პროცესის განსაზღვრის მესამე კრიტერიუმად პარტიის პოლიტიკურ მიდგომას გა-

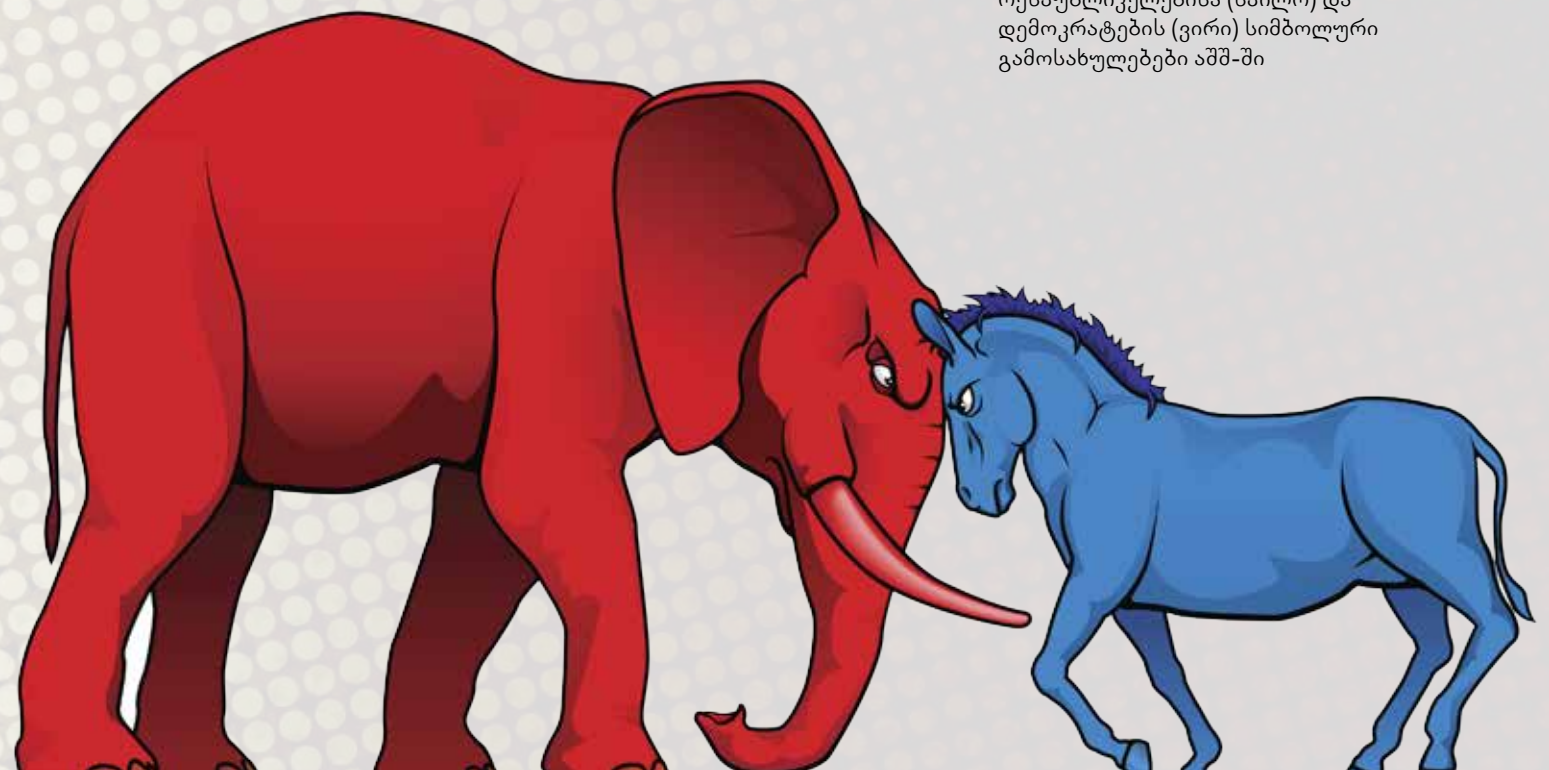

ნიხილავენ. ეს კრიტიკრიუმი გამოხატავს რამდენად ლოიალურია პარტია პოლიტიკური თამაშის წესების მიმართ, არის თუ არა მზად გამოიყენოს ყველა გზა, მათ შორის – საკუთარი მიზნების მისაღწევად ხელისუფლების ძალადობრივი უზურპაცია.

პარტიების ფორმები

პარტიების უძველეს ფორმას ელიტური პარტია წარმოადგენს. სწორედ ასეთი იყო ვიგებისა და ტორების პარტიები მე-19 საუკუნის ინგლისში. ამ ტიპის პარტიისთვის დამახასიათებელია ამომრჩევლის მიმართ კლიენტელისტური დამოკიდებულება, რაც კანდიდატსა და ამომრჩეველს შორის სხვადასხვა მომსახურების, სიკეთის მიმოცვლას გულისხმობს. ფეოდალური მოდელის მსგავსად, სადაც დიდებული მოსახლეობის დაცვის ფასად გადასახადებს იღებს, ელიტური პარტიის კანდიდატი ხმების სანაცვლოდ სხვადასხვა საზოგადოებრივი სიკეთის გაცემის ვალდებულებას იღებს, როგორცაა სახელმწიფო ან კერძო სექტორში დასაქმება, ადგილობრივი ინფრასტრუქტურის, ეკონომიკური გარემოსა და პირობების გაუმჯობესება და სხვა. პარტიის ადგილობრივი კანდიდატი ჩვეულებრივ მოცემულ თემში ყველაზე გამოჩენილი და წარმატებული ოჯახის წარმომადგენელია, რომელსაც არჩევნებამდეც ჰქონდა ყველაზე მაღალი სტატუსი. წარმატების შემდეგ ის უფრო კარგად ახერხებს თავისი მხარდამჭერების სხვადასხვა სიკეთით დაჯილდოებას. ვინაიდან მისი ცნობადობა მაღალია, ხოლო ამომრჩეველთა რაოდენობა კი ცოტა (მე-19 საუკუნის დასაწყისში ქონებრივი, გენდერული და წარმომავლობითი ცენზი მნიშვნელოვნად ზღუდავდა ამომრჩეველთა რიცხვს). ქვეყნის დონეზე კი ერთიანი პარტიული პროგრამა არ არსებობს, ერთიანი პარტიის საფუძველს ადგილობრივი გამოჩენილი ადამიანების პიროვნული ურთიერთობები განაპირობებს. ამგვარ პარტიებს უფრო მეტად უჭირთ სტაბილური მთავრობის ჩამოყალიბება, ვინაიდან იდეოლოგიური პროგრამის არარსებობის ფონზე პარტიის ლიდერის როლი მცირეა – საკანონმდებლო ორგანოს თითოეული წევრი უფრო საკუ-

რესპუბლიკელებისა (სპილო) და დემოკრატების (ვირი) სიმბოლური გამოსახულებები აშშ-ში

თარი ამომრჩევლის ინტერესების დაცვაზეა ორიენტირებული. მიუხედავად იმისა, რომ ელიტური ტიპის პარტიები უფრო მეტად წარსულში იყო გავრცელებული, ისინი დღესაც გვხვდება. ქართულ რეალობაშიც არაერთხელ შეამჩნევდით ზოგი პარტიის ტენდენციას, შესთავაზოს ამომრჩეველს ლოკალური პრობლემის მოგვარება, წარადგინოს კანდიდატი, რომელსაც ადგილობრივებს შორის უკვე გამორჩეული სტატუსი აქვს და ა.შ. ეს ტაქტიკა განსაკუთრებით არაურბანულ ოლქებში ჭარბობს, აქ, როგორც უნინ, მოსახლეობის სიმჭიდროვე და მობილურობა შედარებით დაბალია, ამიტომაც კარგი პირობები იქმნება ელიტური ტიპის პარტიის ფუნქციონირებისთვის.

ელიტური პარტიის შემდგომ ისტორიულ არენაზე მასობრივი პარტიები გამოჩნდნენ. ეს სწორედ ის ორგანიზაციებია, რომლებსაც ბევრი დღესაც კლასიკური ტიპის პარტიად აღიქვამს. ასეთი ტიპის პარტიები გასული საუკუნის დასაწყისიდან დომინანტური ხდება და დღესაც საკმაო რაოდენობით გვხვდება, თუმცა მათი როლი პოლიტიკურ პროცესებში თანდათანობით მცირდება. ისტორიულად ასეთ პარტიებს წარმოადგენდნენ სხვადასხვა სოციალისტური და ნაციონალისტური პარტიები. პარტიის დასახელებაც – მასობრივი – მეტყველებს იმაზე, რომ ამ ტიპის ორგანიზაციებისთვის დამახასიათებელია წევრების დიდი რაოდენობა, ხოლო პარტიის ლიდერებისა და კანდიდატების შერჩევა ხდება მათი პარტიული სტაჟისა და იდეოლოგიური სიმტკიცის გათვალისწინებით. ორგანიზაცია პარტიის გარეთაც ქმნის მხარდამჭერი ორგანიზაციების მთელ ქსელს, როგორცაა სხვადასხვა პროფკავშირული ორგანიზაციები, ასოციაციები და არასამთავრობო ორგანიზაციები. ასეთი პარტია განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს იდეოლოგიური პრინციპებისა და საკუთარი პროგრამის პოპულარიზაციასა და განხორციელებას. შესაბამისად,

მასობრივი პარტიები არა მარტო წარმოადგენენ ამომრჩევლის ინტერესებს, არამედ ეწევიან საგანმანათლებლო და საინფორმაციო საქმიანობას საკუთარი ამომრჩევლის ინტერესების ჩამოსაყალიბებლად. ასე, მაგალითად, კომუნისტური პარტია მიიჩნევდა, რომ მუშათა კლასს თავად არ შეუძლია საკუთარი რეალური ინტერესების სწორად გააზრება და ამაში მას საკუთარი კლასის ავანგარდი – კომუნისტური პარტია უნდა დაეხმაროს. ჰიტლერი და გერმანიის ნაციონალ-სოციალისტური პარტიაც თავის ამოცანად თვლიდა დაერწმუნებინა გერმანელი ხალხი არიული იდეოლოგიის სისწორეში.

მასობრივი პარტიების ერთ-ერთ ჯგუფს პროტოჰეგემონურს უწოდებენ, პროტოჰეგემონური პარტია არ ცნობს არსებული პოლიტიკური თამაშის წესებს და მზად არის საჭიროების შემთხვევაში სრულად შეცვალოს არსებული პოლიტიკური წესრიგიც და მთელი საზოგადოების სტრუქტურაც; იმავე ნაციონალ-სოციალისტურმა პარტიამ ხელისუფლებაში მოსვლა დემოკრატიული გზით მოახერხა, მაგრამ შემდეგ გერმანიის ვაიმარის რესპუბლიკის ყველა დემოკრატიული ინსტიტუტი გააუქმა და ქვეყნის მართვა დიქტატურით განაგრძო. ასევე, რუსეთის კომუნისტურმა პარტიამ ლენინის მეთაურობით დაამხო კონსტიტუციური მონარქია, გააუქმა ყველა ტიპის პოლიტიკური კონკურენცია და დემოკრატიული ინსტიტუტები, შემდეგ კი ე.წ. პროლეტარიატის დიქტატი დაამყარა და საზოგადოების ძირეულ ტრანსფორმაციას შეუდგა.

ბუნებრივია, ასეთი პოლიტიკური მიდგომა არ არის მისაღები ყველა მასობრივი პარტიისათვის – ევროპის მრავალი მემარჯვენე, სოციალ-დემოკრატიული, სოციალისტური და

კომუნისტური პარტიები ლეგიტიმური პოლიტიკური თამაშის წესებს სრულად იზიარებდნენ და იზიარებენ. ამ ქვეტიკს პლურალისტურ პარტიებს უწოდებენ და ისინი, მიუხედავად მკაფიო იდეოლოგიური პრინციპებისა, მიზნად არ ისახავენ საზოგადოების ტრანსფორმაციას.

ეთნიკური პარტია თანამედროვე ტიპის ერთ-ერთი პარტიაა, რომელმაც გასულის საუკუნის შუახნიდან მოიკიდა ფეხი. ეროვნულ-ნაციონალისტური პარტიისგან განსხვავებით, ასეთი ორგანიზაცია სახელმწიფოში კონკრეტული ეთნიკური ჯგუფის ინტერესებს გამოხატავს. მისი კანდიდატებიც და ამომრჩევლებიც ძირითადად იმავე ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლები არიან. ასეთი პარტიების ინტერესი ძირითად ლოკალურ-პროვინციული ხასიათისაა და მიზნად ისახავს ან ლოკალური ინტერესების დაკმაყოფილებას, ან სახელმწიფოს მართვაში მეტი მონაწილეობის მიღებას. ეთნიკური პარტიების მაგალითად შეგვიძლია მოვიყვანოთ ბასკური და კატალონიური პარტიები.

ელექტორალური ტიპის პარტიები დღეს ყველაზე გავრცელებულია. დასახელებაც მეტყველებს, რომ ამ ორგანიზაციებისთვის უმთავრესი არის არჩევნები. ამ პარტიებში წევრების რაოდენობა მეორეხარისხოვანია, მთავარია არჩევნების წინ მობილიზაცია. ასე რომ, არჩევნებამდე 3-4 თვით ადრე ასეთი ორგანიზაცია დროებით ფართოვდება და აქტიურდება, ყიდულობს რეკლამას, ასაქმებს მხარდამჭერებს აქტივისტებად და კოორდინატორებად, აქტიურად ხვდება ამომრჩეველს, ატარებს გამოკითხვებს და ამ გამოკითხვების საფუძველზე ადგენს საარჩევნო პროგრამას, რომელიც შემდეგი არჩევნებისას შეიძლება მნიშვნელოვნად შეიცვალოს, თუკი ახალმა გამოკითხვებმა ახალი პრიორიტეტები აჩვენა. სხვა სიტყვებით, ამგვარი პარტიისთვის უცხოა მკაცრი იდეოლოგიური დოგმები და ის არ ცდილობს ამომრჩევლის პოლიტიკურ-იდეოლოგიურ განათლებას, პირიქით, ასეთი პარტია ხშირად მზად არის ამომრჩეველთა შეხედულების სასარგებლოდ შეცვალოს საკუთარი იდეოლოგიური პრინციპები. კანდიდატების ნომინაცია ხდება ცნობადობისა და მათგან პარტიისთვის გადებული მატერიალური მხარდაჭერის გათვალისწინებით და პარტიულ სტაჟს ან იდეოლოგიურ სიმტკიცეს შედარებით ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭება.

თანამედროვეობის კიდევ ერთი პირმშოა პარტია-მოძრაობა. ასეთი პარტიისთვის კონკრეტული საზოგადოებრივი პრობლემა ცენტრალური მნიშვნელობისაა და დანარჩენი საკითხების მიმართ ასეთ ორგანიზაციას ნაკლები ინტერესი აქვს. ამ ტიპის პარტიები მწვანეთა პარტიები და ნეონაციისტური პარტიებია, ანუ თანამედროვე მემარცხენე და მემარჯვენე რადიკალური პარტიები. ასეთი პარტია რეალურად გარდამავალი ორგანიზაციაა სამოქალაქო საზოგადოებასა და პოლიტიკურ საზოგადოებას შორის – მას ერთი კონკრეტ-

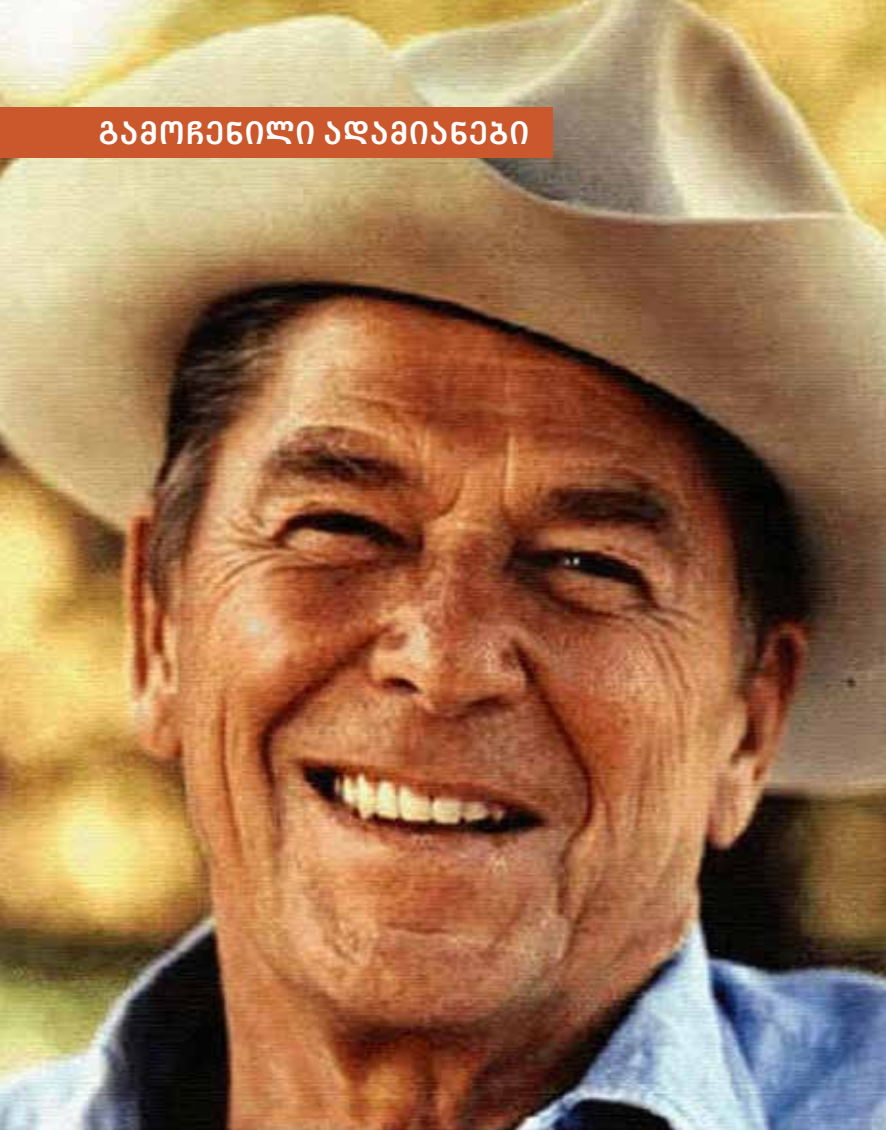
ული თემა აინტერესებს და ექსპერტიზაც სწორედ ამ მიმართებით აქვს. ამიტომაც მსგავს პარტიებს არც ქვეყნის მართვის პრეტენზია აქვთ და არც ამის უნარი აქვთ. პოლიტიკურ პროცესში პირდაპირი მონაწილეობა კი საშუალებას აძლევთ საკუთარი ვიწრო ინტერესებში შუამავლის, ანუ სხვა უფრო ფართო მსოფლმხედველობის პარტიის გარეშე დაიცვან.

ყველაზე მთავარი ტენდენცია, რასაც პოლიტიკური პარტიის მკვლევრები ამჩნევენ, მასობრივი პარტიის ელექტორალური პარტიით ჩანაცვლებაა, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს პარტიული ორგანიზაციების ზომის შემცირებას, იდეოლოგიურ ზედაპირულობას და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში მისი როლის შემცირებას. ეს ცვლილება, როგორც ჩანს, გამონვეულია თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარებითა და საზოგადოების ტრანსფორმაციით. კონკრეტულად კი მასობრივი კომუნიკაციების და შესაბამისად ინფორმაციის გავრცელების გაადვილებამ მნიშვნელოვნად შეამცირა პარტიის საგანმანათლებლო ფუნქცია. პარტიული გაზეთებისა და გამოცემების რიცხვი განუხრელად მცირდება. რადიომ და ტელევიზიამ საშუალება მისცა პარტიის ლიდერებს საკუთარი სათქმელი უშუალოდ მიიტანონ ამომრჩეველთან, შესაბამისად, დღის წესრიგიდან მოიხსნა მძლავრი და კომპეტენტური რეგიონული პარტორგანიზაციის არსებობის საჭიროება, რამაც მნიშვნელოვნად შეამცირა პარტიების ზომა. უფრო მეტიც, დღეს პარტიას კონკურენციას უწევს არა მარტო სხვა პარტიები, არამედ არასამთავრობო ორგანიზაციები და ასოციაციები, რომლებიც გარკვეულწილად უპირატეს მდგომარეობაშიც იმყოფებიან; ეს უკანასკნელნი საზოგადოებაში მეტი ნდობით სარგებლობენ, რადგან, პოლიტიკური პარტიებისგან განსხვავებით, გაცხადებულად არ იბრძვიან ხელისუფლების მოპოვებისთვის და მხოლოდ კონკრეტული იდეებისა და პრინციპების გასატარებლად იღვნიან. ეს მათ უპირატეს საწყის პოზიციას აძლევს, ვინაიდან თუკი ამომრჩეველს ეჭვი შეაქვს პარტიის გულწრფელობაში და მას, უპირველეს ყოვლისა, ხელისუფლებისთვის ბრძოლის ინსტრუ-

მენტად აღიქვამს, ამგვარი ეჭვისგან არასამთავრობო ორგანიზაცია თავისუფალია, თუმცა არასამთავრობო ორგანიზაციებს, ბუნებრივია, საკუთარი სუსტი წერტილებიც აქვთ, როგორცაა მათი დაფინანსების წყაროების გავლენა ამ ორგანიზაციების სამოქმედო გეგმაზე. მაგრამ მიუხედავად ამისა, პოლიტიკური პარტია მაინც არის თანამედროვე დემოკრატიის წარმატებული ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი ინსტრუმენტი.

დღეს დინამიკურად ცვალებად პოლიტიკურ გარემოში მხოლოდ პარტიის არსებობა აძლევს ამომრჩეველს საშუალებას სწორად განსაზღვროს რამდენად გაამართლა ან არ გაამართლა მის მიერ არჩეულმა პოლიტიკურმა ძალამ მისი იმედები. ასეთი ორგანიზაციის არარსებობის შემთხვევაში, უკიდურესად გაძნელება არჩევნებიდან არჩევნებამდე პოლიტიკური პასუხისმგებლობის იდენტიფიკაცია; პარტიების არსებობისასაც კი, პოლიტიკოსები წამდაუნუმ იცვლიან პოლიტურ მრწამსს და ცდილობენ გუნდურ პასუხისმგებლობას თავი აარიდონ, პარტიათა სისტემის არარსებობა მნიშვნელოვნად გაუადვილებდა მათ ამ ამოცანას და ამით სერიოზული საფრთხე დაემუქრებოდა დემოკრატიის უმნიშვნელოვანეს პრინციპს – ანგარიშვალდებულებას ამომრჩევლის წინაშე. ამავე დროს, პოლიტიკური პარტიის მთავარი როლი სახელმწიფოში მიმდინარე პროცესებზე პასუხისმგებლობის აღებაა, რასაც არაპოლიტიკური ორგანიზაცია ვერასდროს გააკეთებს. შესაბამისად, თანამედროვე ეპოქაში პოლიტიკური პარტიის როლის შემცირების მიუხედავად, ამ ინსტიტუტის ალტერნატივა ჯერჯერობით არ ჩანს.

რეიგანი — პრეზიდენტი სამუდამოდ

Ronald Reagan

თორნიკე შარაშენიძე

რონალდ რეიგანი ამერიკის რიგით მე-40, ერთი-ერთი ყველაზე წარმატებული პრეზიდენტი (1981-1989 წწ).

რონალდ რეიგანი პრეზიდენტი, რომელიც სძულდა საბჭოთა კავშირის მთავრობას. სწორედაც რომ სძულდა, რადგან მისმა პოლიტიკამ დაასამარა საბჭოთა კავშირი. იგი დიდად არც ამერიკელ მემარცხენეებს უყვართ. რეიგანმა დახურა სოციალური პროგრამები და გაზარდა თავდაცვის ბიუჯეტი, – ჩივიან ისინი. თუმცა, გულის სიღრმეში ალბათ ის უფრო არ მოსწონთ, რომ რესპუბლიკელმა რეიგანმა გაცილებით მეტს მიაღწია, ვიდრე ცივი ომის დროს მოღვაწე დემოკრატმა პრეზიდენტებმა, რომლებმაც, ბევრი ცდის მიუხედავად, კომუნიზმს ვერაფერი დააკლეს. რეიგანის მოწინააღმდეგეები ამბობენ, რეიგანი ინტელექტუალი არ იყო, ნიგნებს არ კითხულობდაო, ხშირად საერთოდ არ აინტერესებდა მისი მთავრობა რითი იყო დაკავებულიო...

მიუხედავად ყველაფრისა, რეიგანი ამერიკაში მაინც ძალიან ბევრს უყვარს, მაგრამ კიდევ უფრო მეტად უყვართ იგი აღმოსავლეთ ევროპასა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში (რუსეთის გარდა), იქ, სადაც მისი წყალობით განთავისუფლდნენ.

ვინ იყო ეს კაცი, რომელმაც ამდენს მიაღწია და მაინც ამდენი კრიტიკოსი ჰყავს?

ბავშვობიდან კინოზღა

რონალდ რეიგანი დაიბადა 1911 წელს ამერიკის შტატ ილინოისის პატარა ქალაქში. მისი ოჯახი ძალიან ღარიბი იყო, ხშირად დედა პატარა რონალდს ყასაბთან აგზავნიდა და აბარებდა ღვიძლი ეთხოვა „კატისათვის“. იმ დროს ამერიკაში ღვიძლს თითქმის არავინ ჭამდა და რონალდს მას უფასოდ აძლევდნენ კატისათვის, რომელიც სინამდვილეში არ არსებობდა, უბრალოდ, დედას არ უნდოდა ვინმეს გაეგო, რომ იგი ოჯახს ღვიძლს აჭმევდა (ხორცს კი ხელმოკლე ოჯახი იშვიათად ყიდულობდა). რონალდის მამა, ჯეკ რეიგანი, მუდამ შრომობდა, რომ მრავალშვილიანი ოჯახი როგორმე გამოეკვება და თან საკუთარ ალკოჰოლიზმს ებრძოდა. იგი ძირითადად კომივოიაჟერობით იყო დაკავებული (ბევრს მოგზაურობდა და სხვადასხვა საქონელს ყიდდა). შესაბამისად, ბევრ ადამიანთან უნევედა ურთიერთობა, რამაც, როგორც ჩანს, ამბების მოყოლისა და ადამიანების გაცინების ნიჭი განუვითარა. ეს ნიჭი რონალდსაც გამოჰყვა და მამის გავლენით იგი ამაში კარგადაც გაინაფა. მომავალში პოლიტიკოს რეიგანის ერთ-ერთი უდიდესი უპირატესობა სწორედ ეს იყო: მას შეეძლო ერთი ხუმრობით, ერთი ანეგდოტის მოყოლით მიემხრო აუდიტორია და დებატებიც მოეგო. როცა პრეზიდენტი გახდა, იგი ანეგდოტებს საბჭოთა კავშირზე ყვებოდა და ამით მთელ მსოფლიოს აჩვენებდა, რომ კომუნისტური იმპერია არც ისე საშიში იყო, როგორც ეს მაშინ ბევრს ეჩვენებოდა.

რონალდ რეიგანი უფროს ძმასა და მშობლებთან ერთად, 1913

კადრი ფილმიდან „კნუტ როკნე – ნამდვილი ამერიკელი“, 1940

რონალდი ბავშვობიდან თამაშობდა **ამერიკულ ფეხბურთსა** და ბეისბოლს. ბეისბოლის თამაში ძალიან უჭირდა, რის გამოც სერიოზული კომპლექსიც ჩამოუყალიბდა. მიზეზი სრულიად შემთხვევით გაირკვა ერთ დღეს, როცა რონალდმა უბრალოდ სათამაშოდ მოირგო დედის სათვალე და აღმოაჩინა, რომ საშინლად ახლომხედველი ყოფილა. თურმე, მოზარდობამდე ამერიკის მომავალი პრეზიდენტი ნახევრად სიბრმავეში იზრდებოდა იმიტომ, რომ მის გაჭირვებულ ოჯახს არასდროს უფიქრია იგი პროფილაქტიკისთვის თვალის ექიმთან მიეყვანა.

დიდ ღვაწლსა მსოფლიო ისტორიაში იწოდება მსოფლიო მასშტაბის ეკონომიკური კრიზისი, გლობალური ეკონომიკური ვარდნა, რომელიც 1929 წლიდან დაიწყო აშშ-ში, მრავალ ქვეყანაში გავრცელდა და დაახლოებით 10 წელი გაგრძელდა. ამ დროს გაკოტრდა უამრავი ბანკი, უმუშევრობამ რეკორდულ მაჩვენებელს მიაღწია, ეკონომიკის ზრდის ყველა პარამეტრი – მთლიანი შიდა პროდუქტი, ინდუსტრიული წარმოება, ფასები აქციათა ბაზარზე – მკვეთრად დაეცა. ამ ვარდნამ პიკს 1933 წელს მიაღწია და ეკონომიკური ზრდის მთავარი ინდიკატორები მხოლოდ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაუბრუნდა 1929 წლის დონეს.

ტერმინი „დიდი დეპრესია“ გულისხმობს არა მხოლოდ ეკონომიკურ მოვლენას, იგი ასევე განსაზღვრავს ერთ მთლიან კულტურულ და პოლიტიკურ პერიოდს.

ეკონომისტები, ისტორიკოსები და პოლიტიკური მეცნიერები დიდი დეპრესიის მრავალ მიზეზს ასახელებენ, მაგრამ საერთო მოსაზრებით ამის მთავარი მიზეზი ძირითადად მთავრობის მიერ მონეტარული პოლიტიკის არასწორი მართვა გახდა.

ახალგაზრდა რეიგანმა მალე დაძლია საკუთარი კომპლექსები: იგი უფრო გათამამდა ადამიანებთან ურთიერთობისას. მას ირჩევდნენ გუნდის კაპიტნად, სტუდენტთა გაერთიანების პრეზიდენტად. როცა წამოიზარდა, **მაშველად** დაიწყო მუშაობა და უამრავი ადამიანის სიცოცხლეც იხსნა. მომავალი პრეზიდენტი ვერც **დიდმა დეპრესიამ** შეაშინა: იგი, როგორც მამამისი, ბევრს მოძრაობდა და კარგ სამსახურს ეძებდა. ერთი პერიოდი მშენებლობაზე მუშაობდა, შემდეგ უფრო შესაფერის საქმიანობას მიჰყო ხელი – **სპორტული კომენტატორი** გახდა. მალე მას საკუთარმა ხმამ და არტისტულმა ნიჭმა კინოშიც გაუხსნა გზა. 1937 წელს რეიგანი ნამდვილ მსახიობად იქცა. აქედან დაიწყო მისი კარიერა კინოში.

კინოდან პოლიტიკამდე

რამდენიმე ფილმი, ძირითადად ე.წ. ბე-კატეგორიის, ანუ მცირებიუჯეტისი და არც ისე მაღალი ხარისხის – ასე მიდიოდა თავიდან რეიგანის კარიერა ჰოლივუდში. 1942 წელს იგი წარმატებულ ფილმში გადაიღეს და გაჩნდა იმედი, რომ მალე ნამდვილი

ვარსკვლავი გახდებოდა, მაგრამ სწორედ ამ დროს გაინვიეს ფრონტზე. შეიარაღებული ძალებიდან დაბრუნების შემდეგ რეიგანი კინომსახიობთა გილდიის პრეზიდენტად აირჩიეს და აქ უკვე გამოჩნდა რეიგანი-პოლიტიკოსი. მან ჰოლივუდში დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადა კომუნიზმს. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კომუნიზმმა ამერიკის მრავალ სფეროში შეაღწია, განსაკუთრებით კი კინოში, სადაც ლიბერალები მოღვაწეობდნენ (მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეებით მათი ცდუნება კი საკმაოდ იოლი იყო). რეიგანს კომუნიზმის თაობაზე ილუზიები არასდროს ჰქონია. „კომუნისტები ის ხალხია, ვინც მარქსს და ლენინს კითხულობს, ანტიკომუნისტები კი ის ხალხია, ვისაც მარქსი და ლენინი სწორად ესმის“, – თქვა მან ერთხელ.

ჰოლივუდში გაიცნო რეიგანმა თავისი ორივე ცოლი. მეორე ცოლს, ნენსის, სწორედ კომუნიზმთან ბრძოლის წყალობით შეხვდა. როცა რეიგანი პრეზიდენტი გახდა, ნენსი ამერიკის ყველა დროის ერთ-ერთ გამორჩეულ პირველ ლედიდ იქცა.

კინო რეიგანისათვის კიდევ ერთი რამის გამო იყო მნიშვნელოვანი. იგი შევიდა ჰოლივუდური ფილმების, ვესტერნების, პერსონაჟების როლში და მალე სამყაროსაც ისე შეხვდა, როგორც ვესტერნს. მისთვის სამყაროც, ასე თუ ისე, ორ ნაწილად გაიყო – კარგად და ცუდად, კეთილად და ბოროტად. იყო რა ბავშვობიდან რელიგიური, ბოროტებასთან (მაგალითად, კომუნიზმთან) ბრძოლა რეიგანს უპირველეს ვალდებულებად მიაჩნდა. ამავე დროს, გამოვლილი ჰქონდა რა გაჭირვება და დიდი დეპრესია, მას უყვარდა კეთილი და უბრალო ადამიანები, მათ ენდობოდა და ყოველთვის გვერდში ედგა. ალბათ, ამან განაპ-

რონალდ და ნენსი რეიგანები შვილებთან ერთად

ირობა მისი მმართველობის სტილიც. იგი თანამდებობებს წესიერ ადამიანებს აბარებდა, მათ დავალებებს აძლევდა და შემდეგ თითქმის ყველაფერს ანდობდა.

მალე ცხადი გახდა, რომ რეიგანის ორატორული ნიჭისა და ქარიზმისათვის ჰოლივუდი საუკეთესო ადგილი არ იყო. მომავალი პრეზიდენტი სულ უფრო მეტად ერთვებოდა პოლიტიკაში და სულ უფრო მეტად იხრებოდა რესპუბლიკელებისაკენ. მიუხედავად იმისა, რომ რეიგანი ლამის ბავშვობიდან უჭერდა მხარს დემოკრატებს, ახლა იგი რწმუნდებოდა, რომ მის ფასეულობებსა და მისწრაფებებს რესპუბლიკური პარტია უფრო პასუხობდა:

რეიგანს მიაჩნდა, რომ საჭირო იყო მთავრობისა და ბიუროკრატის შეზღუდვა და მოქალაქეებისათვის მეტი გასაქანის მიცემა, მას მიაჩნდა, რომ ცივ ომში ამერიკას საბჭოთა კავშირისაგან საფრთხე ემუქრებოდა და ამ საფრთხისგან ქვეყანას უფრო მეტად რესპუბლიკელები დაიცავდნენ.

60-იანი წლებიდან მოყოლებული რეიგანი პოლიტიკაში აქტიურად ჩაერთო. 1966 წელს კი იგი კალიფორნიის გუბერნატორად აირჩიეს.

პრეზიდენტი

რონალდ და ნენსი რეიგანები, 1981

რეიგანის პოლიტიკამ – დაბალი გადასახადები, ნაკლები სოციალური პროგრამები და მეტი გასაქანი კერძო ინიციატივას – კალიფორნიაში გაამართლა. იგი ორი ვადის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა ამერიკის ამ უმდიდრეს შტატს, 1976 წელს კი უკვე საპრეზიდენტო კამპანიაში ჩაერთო. აქ იგი რესპუბლიკელთა მეორე კანდიდატთან, მოქმედ პრეზიდენტ ჯერალდ ფორდთან დამარცხდა პრაიმერიში. სამაგიეროდ, 1980 წელს მან ჯერ **პრაიმერიში** გაიმარჯვა, შემდეგ კი საკმაოდ იოლად სძლია დემოკრატთა კანდიდატს, პრეზიდენტ ჯიმი კარტერს.

1980 წელი ამერიკისათვის ერთ-ერთი ურთულესი წელი იყო. ქვეყანას ჯერ კიდევ მწარედ ახსოვდა ვიეტნამში განცდილი მარცხი, როცა მან მეორე მარცხი განიცადა – 1979 წელს ირანში მოხდა ისლამისტური რევოლუცია და ამერიკის საელჩოს თანამშრომლები მძევლად აიყვანეს. ამასობაში კი საბჭოთა კავშირი (რომლის შეიარაღებული ძალები და პოლიტიკური გავლენა სულ უფრო და უფრო ძლიერდებოდა) ავღანეთში შეიჭრა. ამერიკაში არც ისე ცოტა ადამიანი ფიქრობდა, რომ ცივ ომში შეიძლებოდა გაემარჯვა საბჭოთა კავშირს.

რეიგანს სთავაზობდნენ გაეგრძელებინა წინამორბედების კურსი: ჩართულიყო საბჭოთა კავშირთან მოლაპარაკებებში, მოეწერა ხელი მათთან ახალ შეთანხმებაზე ბირთვული შეიარაღების შემცირების თაობაზე... მოკლედ, საბჭოთა კავშირი მიელო, როგორც რეალობა, რომლისთვისაც ანგარიში უნდა გაენია. მაგრამ რეიგანი სულ სხვაგვარად ფიქრობდა. იგი

რონალდ რეიგანი და მიხაილ გორბაჩოვი, 1987

აცნობიერებდა ფაქტს, რომ ბოლო პერიოდში საბჭოთა კავშირის შეიარაღება ძალიან გაძლიერდა. ამიტომ გადანყვიტა, მოსკოვთან სერიოზული მოლაპარაკებები მხოლოდ მაშინ წამოეწყო, როცა სათანადოდ მიხედავდა ამერიკის შეიარაღებას, რადგან ამის შემდეგ კომუნისტებთან მოლაპარაკებებში გაცილებით ძლიერი პოზიციები ექნებოდა. მან ორი საინტერესო

ნაბიჯი გადადგა: შეამცირა გადასახადები, მაგრამ ამავე დროს გაზარდა სამხედრო დანახარჯი. შედეგად, ამერიკის სახელმწიფო ბიუჯეტში დიდი დეფიციტი გაჩნდა, მაგრამ პრეზიდენტი ამაზე არ ნერვიულობდა: „დეფიციტი უკვე იმდენად დიდია, რომ საკუთარ თავს მიხედავს“, – ხუმრობდა იგი.

სამაგიეროდ, გადასახადების შემცირებით რეიგანმა ეკონომიკა წაახალისა, თავდაცვის ბიუჯეტის ზრდით კი საბჭოთა კავშირი გამოინვია. რეიგანი არც ისე ნაკითხი ადამიანი იყო, მაგრამ ბევრი ნაკითხისგან განსხვავებით, მან ერთი მარტივი ჭეშმარიტება დაინახა: საბჭოთა ეკონომიკა ამერიკულს ბევრად ჩამორჩებოდა. ამერიკას შეეძლო თავდაცვის ბიუჯეტი მკვეთრად გაეზარდა და შეიარაღებაში საბჭოთა კავშირისათვის გადაესწრო. საბჭოთა კავშირი, რომ არ ჩამორჩენოდა, იძულებული გახდებოდა თავადაც გაეზარდა სამხედრო ბიუჯეტი, მაგრამ მისი ეკონომიკა ასეთ დანოლას ვეღარ გაუძლებდა. უკვე 1981 წელს რეიგანმა საბჭოთა კავშირს პოლონეთში დემოკრატიული მოძრაობის ჩახშობის გამო ეკონომიკური სანქციები დაადო.

მოსკოვში დაბნეულები და შეშინებულები ადევნებდნენ თვალ-ყურს ახალი პრეზიდენტის ნაბიჯებს. იგი საბჭოთა კავშირს ხან ბოროტების იმპერიას უწოდებდა, ხანაც მასზე ხუმრობდა და ხალხს სიცილით კლავდა. განსაკუთრებით დასამახსოვრებელი იყო ასეთი ანეგდოტი: „საბჭოთა მოქალაქე მანქანის საყიდლად რიგში ჩაენერა. მას ეუბნებიან: მობრძანდით ათ წელიწადში. კი ბატონო, – პასუხობს მოქალაქე, – მაგრამ დილით თუ საღამოს? ათი წლის შემდეგ ამას რა მნიშვნელობა აქვს? – ეკითხებიან მას. იცით, – პასუხობს მოქალაქე, –

ათ წელიწადში დილით სანტეჟნიკოსი უნდა მოვიდეს“.

ერთხელ რადიოინტერვიუში რეიგანმა უეცრად თქვა: „ეს წუთია კანონგარეშედ გამოვაცხადე საბჭოთა კავშირი, დაბომბვას ვიწყებთ ხუთ წუთში“. რთული მისახვედრი არ არის, რა რეაქცია მოჰყვებოდა ამას „კანონგარეშედ“ გამოცხადებულ ქვეყანაში.

მთავარი ისაა, რომ რეიგანის სიტყვებს საქმეც მოსდევდა. მან არა მხოლოდ გაზარდა შეიარაღებაზე დანახარჯი, არამედ ასევე დაარტყა საბჭოთა კავშირის შემოსავლის მთავარ წყაროს – ნავთობს. მისი მთავრობა არაბულ სახელმწიფოებს გაურიგდა და დააგდებინა ფასი ნავთობზე, რამაც საბჭოთა ეკონომიკას გამოუსწორებელი დარტყმა მიაყენა. ამას ისიც დაემატა, რომ გადაბერებულ და რეალობას მონყვეტილ საბჭოთა ხელმძღვანელობას თავზარი დასცა რეიგანის ფანტასტიკურმა პროექტმა, ე.წ. ვარსკვლავურმა ომებმა. ეს პროექტი გულისხმობდა ამერიკის მიერ საბჭოთა ბირთვული იარაღის კოსმოსიდან განადგურებას. პროექტზე ბევრი ფული იხარჯებოდა, მაგრამ მას დიდი შედეგი არ მოჰყოლია, გარდა ერთისა – მოსკოვში მისი ნარმატების დაიჯერეს და შეეშინდათ.

ამერიკაში კი ამ დროს პირიქით ხდებოდა. მოქალაქეებმა კვლავაც ირწმუნეს საკუთარი ქვეყნის სისტემისა და დემოკრატიის, მათ მომავლის რწმენა დაუბრუნდათ და საბჭოთა კავშირის შიშიც გაუქრათ.

1985 წელს საბჭოთა კავშირს ხელმძღვანელად შედარებით ახალგაზრდა და საღად მოაზროვნე **მიხეილ გორბაჩოვი** მოევლინა. მან დანიშვნისთანავე გაიაზრა, რა სირთულეების წინაშე იდგა მისი ქვეყანა და ვითარებიდან გამოსვლა სცადა. საჭირო იყო ამერიკასთან ურთიერთობების დალაგება და გამალებუ-

რონალდ რეიგანი და მარგარეტ ტეტჩერი

ლი შეიარაღების შეჩერება (რომელსაც საბჭოთა კავშირი უკვე გაკოტრებამდე მიჰყავდა). გორბაჩოვმა ამ მიმართულებით მთელი რიგი ნაბიჯებიც გადადგა, ლიბერალური განცხადებები გააკეთა და დასავლეთში ზოგიერთი პოლიტიკოსის გულიც მოიგო, მაგრამ რეიგანის გულის მოგება ასე ადვილი არ იყო: იგი საბჭოთა კავშირისგან არა მხოლოდ განცხადებას, არამედ საქმესაც მოითხოვდა. გორბაჩოვიც იძულებული იყო დაეთმო. მან აღმოსავლეთ ევროპიდან გაიტანა საბჭოთა ბალისტიკური რაკეტები, ციხეებიდან გაათავისუფლა კომუნისტურ რეჟიმთან მებრძოლი დისიდენტები, შეასუსტა პოლიტიკური კონტროლი, დაუშვა ალტერნატიული აზრი (იქამდე საბჭოთა კავშირში ერთადერთი ჭეშმარიტების წყარო მარქსიზმ-ლენინიზმი იყო). გორბაჩოვი იმედოვნებდა, რომ ამგვარი ქმედებებით საბჭოთა კავშირს გადაარჩენდა, მაგრამ საბოლოოდ პირიქით მოხდა: კომუნიზმი ქვემოთკენ მიექანებოდა, აღმოსავლეთ ევროპას მოსკოვი სულ უფრო და უფრო ძნელად აკონტროლებდა, მალე კი თვითონ საბჭოთა კავშირშიც დაიწყო საპროტესტო გამოსვლები – ლიტვაში, ლატვიაში, ესტონეთსა და საქართველოში დამოუკიდებლობას მოითხოვდნენ. უკვე რუსეთშიც ხვდებოდნენ, რომ კომუნიზმმა თავისი დრო მოჰყამა და არც თავად რუსეთს მოუტანა სიკეთე.

ამერიკული ავიამზიდი „რონალდ რეიგანი“

მსოფლიო ისტორია ალბათ სხვაგვარად წარიმართებოდა, რომ არა რეიგანი, რომელიც პრეზიდენტად არჩევის შემდეგ ხშირად იმეორებდა, რომ ამერიკას არ ჰქონდა მორალური უფლება მიეტოვებინა კომუნისტურ რეჟიმში მცხოვრები ერები.

რეიგანის მეორე საპრეზიდენტო ვადის გასვლის შემდეგ სულ მალე, 1989 წელს, აღმოსავლეთ ევროპა საბჭოთა ოკუპაციისა და პოლიტიკური კონტროლისგან გათავისუფლდა, 1991 წელს კი თავად საბჭოთა კავშირიც საბოლოოდ დაინგრა. ცივი ომი დასავლეთის გამარჯვებით დასრულდა დაახლოებით 10 წლის შემდეგ იმ დროიდან, როცა ბევრს ეგონა, რომ ცივ ომში კომუნიზმი იმარჯვებდა.

დღეს რუსეთი საბჭოთა კავშირის აღდგენას ცდილობს. ეს მცდელობა განწირულია, მაგრამ ამას, სამწუხაროდ, ბევრი მსხვერპლიც ახლავს. ამიტომაც ხშირად გაიგონებთ: „ნეტავ რას იზამდა ახლა რეიგანი“, „ახლა რომ რეიგანი ყოფილიყო პრეზიდენტი...“ ალბათ, ბევრი ადამიანი იქნებოდა თანახმა, რომ რეიგანი სამუდამოდ ყოფილიყო ამერიკის პრეზიდენტი.

რეიგანების წყვილი მაიკლ ჯექსონთან ერთად, 1984

ძველი ბერძნები და ევროპული ცივილიზაცია

ზაზა ზირალიშვილი

ცნობილია, რომ მას შემდეგ, რაც გერმანელმა ბარბაროსებმა რომის იმპერია დაიპყრეს, ევროპელი ხალხები საუკუნეების განმავლობაში ცდილობდნენ გაემეორებინათ პიროვნული და საზოგადოებრივი ცხოვრების ის პირველი ნიმუშები, რაც ბერძნებმა და რომაელებმა შექმნეს. ამასთან, ქრისტიანობა იყო ის პრიზმა, რომელშიც ეს მცდელობები გარდატყდებოდა. ყველაფერმა ამან, ამ ხალხების ნაციონალურ თავისებურებებთან ერთად, ტყეებით დაფარული ევროპის სივრცეებზე გაფანტული მეომარი ტომები დღევანდელ ცივილიზებულ ხალხებად აქცია.

ევროპელები ყველაფერში ბაძავდნენ თავიანთ რომაელ და ბერძენ წინამორბედებს. მათ მემკვიდრეობას ისინი კლასიკური განათლების წყალობით ეცნობოდნენ. კლასიკური მემკვიდრეობის მიბაძვით ევროპელები ცდილობდნენ საკუთარი სახელმწიფოებრივი ცხოვრება დაეფუძნებინათ არა მხოლოდ რომელიმე ინსტიტუციის – მეფისა თუ ბელადის – ტრადიციულ ავტორიტეტზე, არამედ სამართალზე. ცნობილია, რომ სამართალი, თანამედროვე გაგებით, სწორედ რომაელთა წყალობით გავრცელდა მაშინდელ სამყაროში. ევროპელები, ბერძნების მსგავსად, ცდილობდნენ, თავიანთი განათლება აეგოთ არა მხოლოდ მითოლოგიურ გადმოცემებსა და ტრადიციაზე, არამედ ბერძნების წყალობით გავრცელებულ მეცნიერებაზე – დასაბუთებული ცოდნის სისტემაზე. საბოლოოდ, ქრისტიანობისაგან და

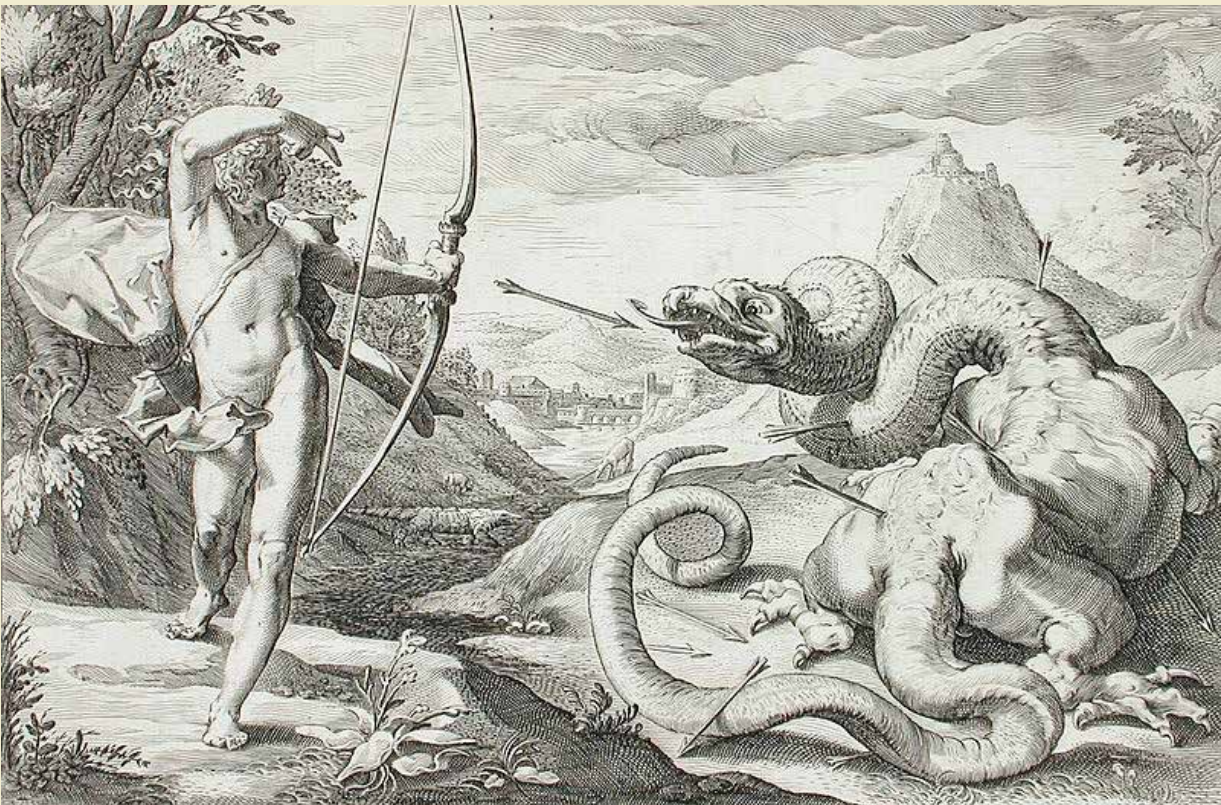
განსხვავებული ღმერთის იდეისაგან მათ აითვისეს რწმენა ადამიანისა, რომელშიც ღვთაებრივი ნაპერწკალია და რომლის სიცოცხლესაც უაღრესი მნიშვნელობა აქვს.

ცხადია, ამ იდეათა განხორციელების გზა არ იყო იოლი. ქრისტიანობისა და კლასიკური სამყაროს პრინციპები თავის დასამკვიდრებლად ხანგრძლივ ისტორიულ პრაქტიკას საჭიროებდნენ. და მაინც, ევროპელმა ხალხებმა ყოველთვის იცოდნენ და იციან, თუ საით მიდიოდნენ და რა უნდა ყოფილიყო მათი იდეალი. ეს ცოდნა საბოლოოდ ძალზე დიდ ისტორიულ ძალად იქცა. ამ ხალხებს ჰქონდათ მთავარი თვისება – სწავლის წყურვილი, ბარბაროსული მემკვიდრეობისაგან გათავისუფლების სურვილი და მეომრული შემართება, რაც საუკეთესო ნიადაგი აღმოჩნდა რომაული სამართლის, ბერძნული მეცნიერებისა და ქრისტიანული რელიგიურობის დიდი სინთეზის მისაღებად და მთელ დანარჩენ სამყაროში გასავრცელებლად.

ყველაფერი ეს ჩვენთვის იმიტომაც არის საინტერესო, რომ 1453 წლამდე, ანუ კონსტანტინოპოლის დაცემამდე, ჩვენ ამ დიდი სამყაროს განუყრელი ნაწილი ვიყავით და ამის შემდეგაც, მთელი სამი საუკუნის განმავლობაში ჩვენი მეფეები და მოღვაწეები ცდილობდნენ ჩვენს ბუნებრივ გარემოსთან აღედგინათ კავშირები, სანამ ისტორიულმა ბედმა რუსული იმპერიის ნაწილად არ გვაქცია.

ამ წერილში გვინდა ძალზე ზოგადად შევეხოთ, თუ რამ განსაზღვრა ბერძნული ცივილიზაცია, რა წარმოადგენდა, როგორც მეცნიერები იტყვიან, მისი კულტურის კოდს. მართლაც, ამ კოდს რაღაც მიახლოებაში მაინც შეიძლება მივაგნოთ, თუ ბერძნული ისტორიის ერთ საინტერესო მომენტს შევეხებით.

ძველი საბერძნეთის ქალაქ დელფოში არსებობდა წარმართული ღვთაება აპოლონის სახელობის ტაძარი თავისი სამისნოთი. გადმოცემით, იგი იმ ადგილას იდგა, სადაც აპო-

აპოლონი კლავს მითიურ გველს, ჰოლანდიური გრავიურა, XVII ს.

ლონმა **მითური გველი დაამარცხა** და მინაში დაფლა. მთელი საბერძნეთი, და არა მხოლოდ საბერძნეთი, ამ სამისნოში დადიოდა, თუკი თავისი რომელიმე წამონწყების ბედი აინტერესებდა. მისანი – პითია – თავისი გამონათქვამებით ზოგადად, ზოგჯერ კი ბუნდოვნადაც, მიანიშნებდა, რა ელოდა მათ განზრახვას.

აპოლონის ტაძარზე შვიდი ბერძენი ბრძენის გამონათქვამები იყო ამოკვეთილი. ტაძრის ავტორიტეტი ამ გამონათქვამებს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. მათი შინაარსი ადამიანებს მიჰყვებოდა, როგორც სახელმძღვანელო პრინციპები და, შესაბამისად, მთელი ბერძნული კულტურის განვითარებაზე ახდენდა გავლენას. ეს იყო ერთგვარი კოდი, რომელიც მნიშვნელოვნად განსაზღვრავდა მთელი კულტურის ხასიათს. დელფოდან ბერძენი მიდიოდა არა მხოლოდ ქურუმების მიერ ლექსად გადატანილი პითიას წინასწარმეტყველებებით, არამედ თან მიჰქონდა ფარული თუ აშკარა ხსოვნა იმ აზრისა, რომელსაც ტაძრის კედელზე მოჰკრავდა თვალს თუ საგანგებოდ ნაიკითხავდა.

აი, ეს გამონათქვამებიც:

კლეოპულა ლინდოსელი: „**ზომა ყველაზე მნიშვნელოვანი რამაა**“.

ჰილონ სპარტელი: „**შიცან თავი შენი**“.

პერიანდრა კორინთელი: „**თავი შიკავე მრისხანებისაგან**“.

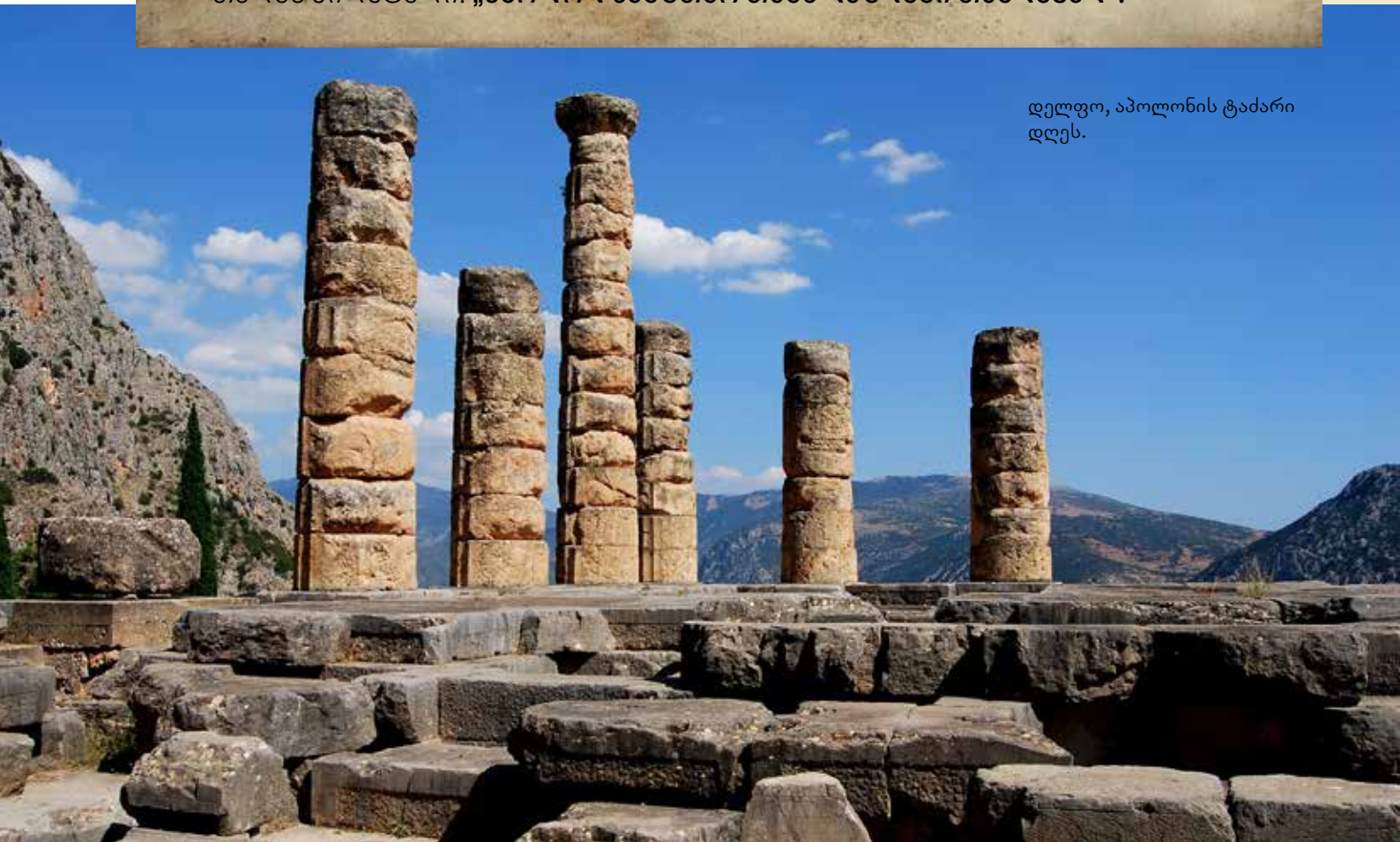
პიტაკე მიტილინელი: „**ყველაფერს თავისი დრო აქვს**“.

სოლონ ათენელი: „**მუდამ მხედველობაში გქონდეს ცხოვრების დასასრული**“.

ბიანტა პრიენელი: „**უარესები ყველგან უმრავლესობაში არიან**“.

თალეს მილეტელი: „**მხოლოდ საკუთარ თავს დაუღეძი თავდაზად**“.

დელფო, აპოლონის ტაძარი დღეს.

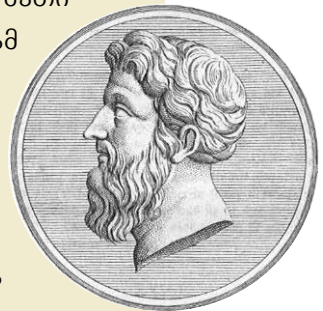

შვიდი ბერძენი ბრძენი, „ნიურბერგის ქრონიკა“ – ბიბლიური ისტორიებისა და მსოფლიო ისტორიის ლათინურენოვანი ილუსტრირებული ქრონიკა, 1493

ძნელი წარმოსადგენია, ბერძნულის გარდა, რომელიმე სხვა კულტურას ოდესმე ასე ცხადად გამოეხატოს თავისი სახელმძღვანელო პრინციპები. ამ თვალსაზრისით, დელფოს სამისნო უნიკალურ მოვლენას წარმოადგენდა. სხვა ხალხების შემთხვევაში კულტურის კოდის როლს მითოსი ან ეთნიკური გადმოცემები ასრულებდა. ბერძნულ აზროვნებაში მითოლოგიური წარმოდგენების გვერდით ჩნდება გამონათქვამები, რომლებიც მათი შემდგომი გააზრებისაკენ უბიძგებდა პიროვნებას. უკვე ამითია ცხადი, რომ ამ კულტურას აქცენტი აზროვნების კულტურის დახვეწაზე, ყოველი ცალკეული ადამიანის მიერ საკუთარი გონების უმთავრეს იარაღად ქცევაზე გადაჰქონდა.

პირველ რიგში, ყურადღება გავამახვილოთ ჰილონ სპარტელის გამონათქვამზე: „**ჰეიტან თაჰი ჰენი**“. ეს აზრი აზროვნების ისტორიაში დიდ ფილოსოფოს სოკრატეს წყალობით გახდა პოპულარული. ეს არის საკმაოდ ღრმა აზრი და მასზე დაუსრულებლად შეიძლება საუბარი. ძნელი და შეუძლებელიცაა ჩამოვთვალოთ ის მოაზროვნეები, ვინც ამ სიტყვების განმარტება სცადეს. მოდი, პირველი მიახლოებით გავიაზროთ, რა იგულისხმება მასში.

თუ დავაკვირდებით, ჩვენი ყურადღების უდიდესი ნაწილი გარეთ არის მიმართული – ადამიანებზე, საგნებსა და მოვლენებზე. საკუთარ თავს იშვიათად თუ ვუთმობთ ყურადღებას. არადა, სწორედ ჩვენს თავში, ჩვენს მე-ში იმალება იმის საიდუმლო, თუ როგორ აღვიქვამთ და ვიაზრებთ გარემომცველ სამყაროს. ამიტომაც გვირჩევდა ჰილონი, რომ მთავარი, რაც ადამიანმა უნდა შეიმეცნოს, საკუთარი თავია. მას უბრალოდ კი არ უნდა უყვარდეს საკუთარი თავი და მხოლოდ აღტაცებული ან დამნუხრებული კი არ უნდა იყოს მისით, არამედ უნდა შეიმეცნოს იგი, საკუთარი სულის ნიაღში უნდა ეძიოს პასუხი იმაზე, თუ რა არის სამყარო და რა ადგილი უკავია მასში ადამიანს. სწორად აღვიქვამ კი მე ამა თუ იმ პიროვნებას? რა განსაზღვრავს მის მიმართ ჩემს დამოკიდებულებას – ჩემი პირადი ინტერესები, მტრობა თუ სიყვარული? ყველა ამ

ჰილონ სპარტელი (ძვ.წ. VI ს.) – დიდი გავლენისა და ძალაუფლების მქონე პოლიტიკოსი და ელევგიური ჟანრის პოეტი. მას ბევრი ბრძნული გამონათქვამი მიეწერება.

თალეს მილეტალი

(ძვ.წ. 640/624-548/545) – ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი და მათემატიკოსი მილეტიდან (მცირე აზია). მიჩნეულია ძველბერძნული ფილოსოფიისა და მეცნიერების (ასტრონომია, გეომეტრია, ფიზიკა) მამამთავრად.

შემთხვევაში ჩემი დამოკიდებულება ამ ადამიანის მიმართ განსხვავებული იქნება და ამ განსხვავების საფუძველი საკუთარ თავში უნდა ვეძიო. თუ მე არ გამაჩნია მშვენიერების განცდა, ცხადია, ჩემი სამყაროც მშვენიერებას იქნება მოკლებული. თუ საგნებსა და მოვლენებში კანონზომიერებათა შემჩნევა არ შემიძლია, მაშინ ჩემ მიერ აღქმული სამყაროც ქაოსური იქნება და ასე შემდეგ. სამყაროს ყველა საიდუმლო ადამიანის სულში იყრის თავს. ადამიანი საკუთარი ზნეობისა და აზროვნების დახვეწის გზით უნდა შეეცადოს სამყაროს გაგებას. ამიტომაც ამბობს **თალეს მილეტელი**, რომ ადამიანი მხოლოდ საკუთარ თავს შეიძლება დაუდგეს თავდებად, რადგან მხოლოდ საკუთარი თავის შესახებ შეიძლება იცოდეს რამე.

ევროპელმა ადამიანებმა ბერძენებისაგან სწორედ ეს ისწავლეს: საკუთარი თავისაკენ მზერის მიმართვა, სამყაროში საკუთარი ადგილისა და დანიშნულების განსაზღვრაზე ფიქრი. ცნობილია, რომ პრიმიტიულ ადამიანებს სწორედ ეს უჭირთ – გონების მზერის მიმართვა საკუთარი თავისაკენ. მრავალი პირველყოფილი ტომის აღმოჩენის შემდეგ მკვლევართა გაცეხებას იწვევდა ის ფაქტი, რომ ისინი არასოდეს საუბრობდნენ საკუთარ თავზე. მთელი ყურადღება გარე სამყაროსაკენ ჰქონდათ მიმართული და ვერ ახერხებდნენ, საკუთარ თავზე ეფიქრათ ან ელაპარაკათ. საკუთარ თავს ისინი მხოლოდ თავისი ტომის ნაწილად განიხილავდნენ და არა – დამოუკიდებელ პიროვნებებად. ასეთი რამ დღესაც ხშირად შეგვხვდება. ინტელექტუალურად რაც უფრო დახვეწილია ადამიანი, რაც უფრო დახვეწილია ის კულტურა, რომელშიც იგი იბადება, მით უფრო აუცილებელია მისთვის საკუთარი რაობის გაგებისაკენ სვლა. ბერძენების წყალობით ევროპელი ადამიანისათვის ასეთი დამოკიდებულება იდეალად იქცა.

გარე სამყაროსაკენ ჰქონდათ მიმართული და ვერ ახერხებდნენ, საკუთარ თავზე ეფიქრათ ან ელაპარაკათ. საკუთარ თავს ისინი მხოლოდ თავისი ტომის ნაწილად განიხილავდნენ და არა – დამოუკიდებელ პიროვნებებად. ასეთი რამ დღესაც ხშირად შეგვხვდება. ინტელექტუალურად რაც უფრო დახვეწილია ადამიანი, რაც უფრო დახვეწილია ის კულტურა, რომელშიც იგი იბადება, მით უფრო აუცილებელია მისთვის საკუთარი რაობის გაგებისაკენ სვლა. ბერძენების წყალობით ევროპელი ადამიანისათვის ასეთი დამოკიდებულება იდეალად იქცა.

კოსმოსი – ძველ საბერძნეთში, ბერძნული ფილოსოფიისა და კულტურის გაგებით, აღნიშნავდა სამყაროს კომპლექსურ და ჰარმონიულ წესრიგს. ამ ტერმინის პირველად გამოყენება პითაგორას მიეწერება.

ახლა ისიც გავიხსენოთ, თუ რომელ ადამიანს ვეძახით პიროვნებას და რომელს – უბრალოდ პირს. პიროვნებაა ის, ვისაც აქვს იმის სიმამაცე, რომ საკუთარი თავის შესახებ გულახდილი იყოს. ევროპულ ცივილიზაციაში პიროვნებად ყოფნისაკენ ადამიანებს მოუწოდებდა არა მხოლოდ ბერძნული მემკვიდრეობა, არამედ ქრისტიანობაც. საკუთარი ინტელექტუალური და ზნეობრივი ცხოვრების სრულყოფისკენ სვლა მთელი ამ ცივილიზაციის ნიშნად იქცა და სწორედ ამასთან არის დაკავშირებული განათლების სისტემის დახვეწა, ხელოვნებათა განვითარება და სხვ. საბოლოოდ ხდება ისეთი ადამიანური იდეალის ჩამოყალიბება, რომელიც, როგორც ამას გოეთე ამბობდა, ორივე ფეხით მყარად დგას მინაზე და ორივე ხელი ზეცისაკენ აქვს აღმართული.

ახლა კლებოთუღე ლინდოსელის გამონათქვამიც გავიხსენოთ, რომ **ზომა, ზომიერება, თანაზომადობა ყველაზე მნიშვნელოვანი რამაა**. ბერძენისათვის მთელი **კოსმოსი** ზომასა და თანაზომადობაზე აიგება და კოსმიური ძალების მიერ ერთმანეთის განწონასწორებას ეფუძნება. საკმარისია, ეს წონასწორობა დაირღვეს და კოსმიური წესრიგი ქაოსად იქცევა. ბერძენისათვის ადამიანის სულიც მისი სურვილების, განცდებისა და აზრების თანაზომადობასა და წონასწორობაზე უნდა იგებოდეს. საკმარისია, ადამიანში განცდებმა და სურვილებმა გადაჭარბებული მნიშვნელობა შეიძინონ,

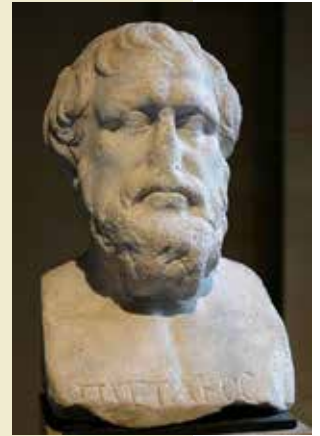
კლაოპულე ლინდოსელი (დაახლ. ძვ. წ. 540-460 წწ.) – ძველი ბერძენი პოეტი, როდოსის ქალაქ ლინდოსის ტირანი, მიეწერება სხვადასხვა ბრძნული გამონათქვამი.

რომ გონება უკან იხევს. თუ გონება ბატონდება, მაშინ შეგრძნებები ღარიბდება. ამიტომაც ამბობს **პიტაკე მიტილინელი**, რომ ზედმეტი არაფერში არ უნდა დაუშვა.

ზომიერებისაკენ მიდრეკილება და ორ უკიდურესობას შორის გზის მოძებნის აუცილებლობა ბერძნულ მითებშიც იყო ასახული. მათი რწმენით, მესინის სრუტეში ორი დემონური ძალა უსაფრდებოდა მოგზაურებს და მათ განადგურებას ლამობდა. მეზღვაურთა მთელი ოსტატობა ამ ორ საფრთხეს შორის გავლაში მდგომარეობდა. გავიხსენოთ, სამშობლოსაკენ მიმავალ ოდისევსს ამ ორ დემონურ ძალას – **სქილასა და ქარიბდას** – შორის უნევს გავლა. საკმარისია, გემი ოდნავ გადაიხაროს რომელიმე მხარეს, რომ გემიც და მისი მგზავრებიც დაიღუპებიან. აქ მითის ენითაა ნაჩვენები ის, რაც არისტოტელემ უფრო გვიან თავის „ნიკომახეს ეთიკაში“ გამოთქვა: ბოროტება უკიდურესობებში იმალება. როგორ მომხიბლავადაც არ უნდა გამოიყურებოდეს უკიდურესობა, მასში აუცილებლად იმალება ბოროტება. ამიტომაც აუცილებელია საშუალოს მოძებნა. უაზრო თავზეხელაღებასა და სილაჩრეს შორის სიმამაცია, როგორც საშუალო და საუკეთესო. მფლანგველობასა და სიძუნწეს შორის ხელგაშლილობაა. ამგვარი საშუალოს მოძებნის უნარს არისტოტელე პრაქტიკულ სიბრძნეს, ფრონეზისს უწოდებდა. პიროვნებას სწორედ ასეთი პრაქტიკული სიბრძნე გამოარჩევს და არა – უკიდურესობების ტყვეობა. როგორ მომხიბლავადაც არ უნდა გამოიყურებოდეს უკიდურესობა, იგი ადამიანს ადამიანურ სახეს უკარგავს და საქმე გაქვს არა პიროვნებასთან, არამედ, როგორც ამას ბერძნები უწოდებდნენ, ბარბაროსთან. ბარბაროსი, როგორც ბერძნები ყველა არაელისს, ანუ არაბერძენს მოიხსენიებდნენ, სწორედ იმით გამოირჩევა, რომ მას არა აქვს ისეთი არჩევანის გაკეთების უნარი, რომელზეც შემდეგში პასუხს აგებს. ამიტომაც არის, რომ გადაწყვეტილება მხოლოდ პიროვნებამ, თავისუფალმა ადამიანმა უნდა მიიღოს, ვინც შეძლებს და განსაზღვრავს, თუ რა შედეგები მოჰყვება მის არჩევანს და შესაბამისად, პასუხისმგებელიც არის ამ შედეგთა გამო.

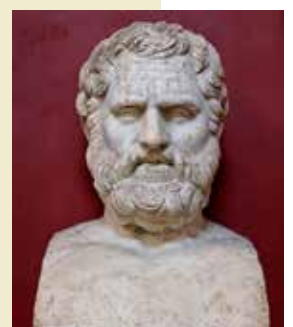
ყველაფერი ამისგან არისტოტელე ასკვნის, რომ ადამიანთა შორის არიან ბუნებით მონები, რომლებიც იოლად ექცევიან უკიდურესობათა ტყვეობაში და რომლებსაც მხოლოდ არჩევანის გაკეთება შეუძლიათ, მაგრამ არ ძალუძთ იკისრონ პასუხისმგებლობა. შესაბამისად, მათთვის აუცილებელია პატრონი, თავისუფალი ადამიანი, რომელსაც შეუძლია არჩევანის კისრება ისე, რომ მისმა არჩევანმა არავინ და არაფერი დააზიანოს, შესაბამისად, პასუხისმგებელიცაა თავისი არჩევანის გამო.

ქრისტიანობა, რომელიც უარყოფდა ეროვნულ საზღვრებს, იმთავითვე შეეცადა ყველა თავის მიმდევარში – ელინშიც და ბარბაროსშიც – აღეზარდა პასუხისმგებლობის უნარი საკუთარი თავისუფლების გამო. ყველაფერთან ერთად, მისი მიზანი იყო, ყველა ადამიანი გამოეყვანა ბუნებით მონის მდგომარეობიდან და ყველა ადამიანისათვის ესწავლებინა სქილასა და ქარიბდას შორის გავლა. ცნობილია, რომ ქრისტიანმა მოაზროვნეებმა არისტოტელესეულ საშუალოს სამეუფეო გზა შეარქვეს.

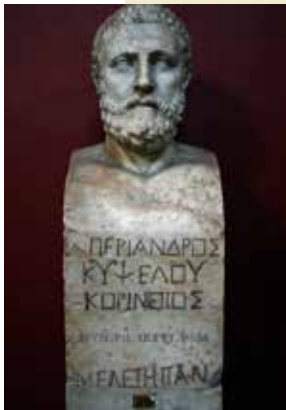
პიტაკე მიტილინელი (ძვ. წ 651-569 წწ.) – ძველი ბერძენი ბრძენი, მიიჩნევა სხვადასხვა ბრძნული გამოათქვამის ავტორად

სქილა და ქარიბდა – ორი მითოლოგიური ურჩხული, რომლებიც ბინადრობდნენ იტალიასა და სიცილიას შორის არსებული მესინის სრუტის ორივე მხარეზე კლდეებში და ღუპავდნენ იქ გავლილ მეზღვაურებს. სქილასა და ქარიბდას შორის – იტყვიან ისეთ მდგომარეობაზე, როდესაც ვინმე ორ განსაცდელს შორისაა მოქცეული, როცა ორი მხრიდან ელის საფრთხე.

ზინადა პრინეალი (ძვ.წ. VI ს.) – ძველი ბერძენი ბრძენი და საზოგადო მოღვაწე

ტირანი ძველ საბერძნეთში ერთპიროვნულ მმართველს ერქვა, მოგვიანებით სასტიკი და მოძალადე მმართველის მნიშვნელობა მიიღო, გადატანით უნოდებენ ასევე სასტიკ, უღმობელ ადამიანებს.

პერიანდრა კორინთელი (ძვ.წ. VI ს.) – ძველი ბერძენი ბრძენი, კორინთოს მეორე ტირანი

მაქსიმა ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს ლოგიკურ ან ეთიკურ პრინციპს, ქცევის წესს, ნორმას, რომელიც გამოთქმულია მოკლე ფორმულის სახით.

სოლონ ათენელი (დაახლ. ძვ. 640/635-559 წწ.) — ათენელი პოლიტიკოსი, კანონმდებელი და პოეტი

თავისუფალი ადამიანის ბერძნული გაგება თავისთავად გულისხმობდა დემოკრატია, როგორც მმართველობის ფორმას. თუკი ელინი საკუთარ თავს თავისუფალ ადამიანად მიიჩნევდა, რომელსაც არჩევანისა და პასუხისმგებლობის უნარი ჰქონდა, მაშინ იგი არ დაუშვებდა, რომ მისი ბედი ვინმე სხვას – მეფეს ან ტირანს – ემართა. მისთვის აუცილებელი იყო სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ისეთი წესები, რომლებსაც ყველა თავისუფალი ადამიანი დაექვემდებარებოდა, როგორი წოდების მატარებელიც არ უნდა ყოფილიყო იგი. აქედანაა ბერძნების მიდრეკილება, რომ სახელმწიფოებრივი ცხოვრება კანონმდებლობაზე დაეფუძნებინათ.

ისიც ცხადია, რომ ერთად მცხოვრებ თავისუფალ ადამიანებს საუკეთესო გადაწყვეტილების მოძებნა მხოლოდ დიალოგის გზით შეუძლიათ. ბერძნული დემოკრატია სწორედ ამ ორ მხარეს გულისხმობდა – კანონთა განუხრელ დაცვას და დიალოგს თავისუფალ ადამიანებს შორის, რომელშიც ისინი მხოლოდ საკუთარ აზრს კი არ იცავენ, არამედ ჭეშმარიტების მოპოვებასაც ცდილობენ. თუ ურთიერთობისას ადამიანები მხოლოდ საკუთარ აზრს იცავენ და არა აქვთ უნარი, სხვისი აზრი გაიგონ, მალე იძულებული იქნებიან, შეეგუონ ვიღაც სხვის ბატონობას. ბერძნებისათვის მონებს და არაელებს არ ჰქონდათ ამგვარი დიალოგის უნარი და ამიტომაც იყვნენ იძულებული, დესპოტი მმართველების ჭირვეულობასა და თვითნებობას დამორჩილებოდნენ. დიალოგისა და საზოგადოებრივი საქმეების გამო თანამშრომლობის უნარი, მათი აზრით, მხოლოდ თავისუფალ ადამიანებს ჰქონდათ.

ასე გამოიკვეთა ის თვისებები, რომლებსაც აპოლონის ტაძარზე ამოკვეთილი **მაქსიმები** ზრდიდნენ ბერძნებში: თავისუფლება, პასუხისმგებლობა და დიალოგის და საზოგადოებრივი თანამშრომლობის უნარი. ასე მკვიდრდებოდა ძველ საბერძნეთში საზოგადოებრივი ცხოვრების იდეალები, შემდგომში რომ საყოველთაო ევროპულ იდეალებად იქცა.

ახლა ყველაფერ ამას კიდევ ერთი ელემენტი დავუმატოთ. ჭეშმარიტების ძიება დიალოგში იმას ნიშნავს, რომ ორი ადამიანი საკუთარი აზრის დასაბუთებას ლამობს. ისინი უბრალოდ კი არ იშველიებენ მავანი ავტორიტეტების შეხედულებებს ან ბრმად კი არ იმეორებენ საყოველთაოდ მიღებულ აზრებს, არამედ ლოგიკური მსჯელობით თავადვე ცდილობენ საკუთარი აზრის გამყარებას. ცხადია, სხვა ხალხებმაც იცოდნენ, რომ ყოველ აზრს დასაბუთება ესაჭიროებოდა, მაგრამ ისინი იოლად ექცეოდნენ ამა თუ იმ ავტორიტეტის გავლენაში და არსებობდა ცოდნის ისეთი სფეროები, რომლებსაც დასაბუთების აუცილებლობა არ შეეხებოდა. ბერძნებმა კი ცოდნის ყველა სფერო დასაბუთების აუცილებლობას დაუქვემდებარეს და ასე ჩნდება მეცნიერება თანამედროვე გაგებით. კოსმიური სხეულებისა და ძალების თანაზომადობა და ჰარმონია ბერძნებისათვის მარადიულ კანონებზე იყო დაფუძნებული და ამ კანონების მოქმედებას, პირველ რიგში, მათემატიკურ კანონზომიერებებში ხედავდნენ. ამიტომაც არის, რომ სწორედ ბერძნებმა შეძლეს თანამედროვე სამეცნიერო და საზოგადოებრივი აზროვნების წანა-

მძღვრები შეექმნათ და ამით მთელი კაცობრიობის დიდ მასწავლებლებად იქცნენ.

ცხადია, ყველაფერი ეს არ იყო საყოველთაო, მაგრამ ეს იყო იდეალი, რომლისკენაც ბერძნები ცდილობდნენ სვლას.

ყველაფერი ამისა და მრავალი სხვა გარემოების წყალობით შეიქმნა ძველი ბერძნული სამყარო, რომლის ინტელექტუალური გავლენაც უკვე ანტიკურ ხანაში ძალზე დიდი იყო მთელ ხმელთაშუა ზღვისპირეთსა და წინა აზიაზე. დიალოგისა და ჭეშმარიტების ძიების წყალობით მთელი ევროპული კულტურის პირველნიმუშები იქმნებოდა საბერძნეთის სულიერ ცენტრში – ათენში, რომლის მოსახლეობაც სამ-ოთხ ათეულ ათასს არ აღემატებოდა. არადა, ამ დროს აღმოსავლური ქალაქების მცხოვრებთა ოდენობა ასეულ ათასებს აღწევდა. ბერძნებმა კარგად იცოდნენ, რომ მათი ბედი დამოკიდებული იყო არა ადამიანთა სიმრავლეზე, არამედ იმაზე, თუ რამდენად შეეძლო ყოველ ცალკეულ ბერძენს საკუთარი განვითარებისათვის ეზრუნა. პირიქით, სიმრავლეს მხოლოდ წარმატების ილუზია შეეძლო შეექმნა. უფრო მეტიც, როგორც ბიანტე პრიენელი ამბობდა, უარესები ყველგან უმრავლესობაში არიან, მაგრამ ჭეშმარიტება და სიკეთე მათთან არ არის. ამიტომაც არ ეშინოდათ ბერძნებს სპარსელთა ასეულ ათასიანი არმიებისა. სიმრავლეში იკარგებოდა პიროვნება, როგორც ასეთი. ბერძნული და სპარსული ცივილიზაციების შეჯახებაში კი გაიმარჯვა იმან, რომელშიც პიროვნებისა და მისი შინაგანი ძალების განვითარების იდეალი არსებობდა. სწორედ ასეთ ცივილიზაციას შეეძლო აღეზარდა საუკეთესო სტრატეგოსები და მეომრები, მეცნიერები თუ სახელმწიფო მოღვაწეები.

დღეს დელფოში **აპოლონის ტაძრის მხოლოდ ნანგრევებია** არსებობს და აღარსად ჩანს ის წარწერები, რომლებმაც ასეთი მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინეს კაცობრიობის ცხოვრებაზე, თუმცა კი მათი გავლენა დღესაც ძალზე დიდია.

გულაბი

ალექსანდრე რონდელი

ბუტუგინჩაგში ნაპოვნი ადამიანის გადახერხილი თავის ქალა

თაობას, რომელიც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დაიბადა, სამწუხაროდ, არა აქვს სათანადო ცოდნა ამ ქვეყნის წარსულისა და, განსაკუთრებით, მისი ისტორიის ბნელი მხარეების შესახებ. ხშირად უფროსი თაობის ბევრი წარმომადგენელი, ბებიები და ბაბუები, სინანულით იგონებენ საბჭოთა პერიოდს და იმდროინდელ „საამურ“ ცხოვრებასა და იმ „უდარდელობას“ დღემდე მისტირიან.

ჩვეულებრივ, ადამიანი ცდილობს მეხსიერებაში ნაკლებად შემოინახოს უარყოფითი ამბები. ხალხის გარკვეულ ჯგუფებში ჯერაც ცოცხალია მითები საბჭოთა კავშირში საყოველთაო თანასწორობის, ეკონომიკური და საზოგადოებრივი განვითარებისა და საზოგადო კმაყოფილების შესახებ. ეს ნაწილობრივ იმ ნოსტალგიის შედეგია, რომელსაც ძველი თაობა საკუთარი ახალგაზრდობის გახსენებისას განიცდის, ხოლო ნაწილობრივ იმისა, რომ ბევრი კარგად არც იცნობს საკუთარ ქვეყანას. აქვე უნდა ითქვას, რომ ფაშისტური და ტოტალიტარული რეჟიმები ყველგან დაგმეს და კანონგარეშე, დამნაშავე რეჟიმებად გამოაცხადეს, საბჭოთა, კომუნისტური რეჟიმიც დაგმეს, მაგრამ კაცობრიობის სასამართლოს და, რაც მთავარია, საკუთარი ხალხის სასამართლოს გადაურჩა. ძლიერი კომუნისტური პროპაგანდის შედეგად თითქოს დავიწყებას მიეცა 74-წლიანი არსებობის პირველ ნახევარში ჩადენილი მასობრივი მკვლევლობები, შიმშილი და მილიონობით ადამიანისათვის შექმნილი მონური პირობები. თითქმის არავინ დასჯილა და ათასობით მოძალადე და ჯალათი სახრჩობელას გადაურჩა. კომუნისტურმა პარტიამ საკუთარი დანაშაულის დიდი ნაწილი ოსტატურად მიაწერა მხოლოდ იოსებ სტალინსა და სტალინიზმს. ამით კომუნისტური დიქტატურა

ცდილობდა საკუთარი ბრალის შემსუბუქებას. ახლანდელი რუსეთის მმართველი ელიტაც ცდილობს საბჭოთა წარსულის შელამაზებას, კომუნისტური რეჟიმის დანაშაულების მიჩქმალვას, ხოლო რუსეთის ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოებში სტალინი „ეფექტურ მენეჯერადაც“ კი არის მოხსენიებული.

ჩვენ არა გვაქვს საშუალება დანვრილებით მოგითხროთ მთელი საბჭოთა სისტემის შესახებ, მაგრამ გვინდა გაგაცნოთ ამ სისტემის ყველაზე საზიზღარი მხარე – ძალადობრივი რეჟიმის საკონცენტრაციო ბანაკების სისტემა.

ბევრისათვის სიტყვა „გულაგი“ არაფრის მთქმელია. ეს რუსული სახელწოდების – **Главное управление лагерей** (ბანაკების მთავარი სამმართველო) – შემოკლებული ფორმაა.

საბჭოთა ციხეებისა და საკონცენტრაციო (სსსრკ-ში მათ შრომა-გასწორების ბანაკებს უწოდებდნენ) ბანაკების სისტემა ჯერ კიდევ სამოქალაქო ომის (1918-1921) წლებში შეიქმნა. პირველი საბჭოთა საკონცენტრაციო ბანაკები უკვე 1918 წლიდან არსებობდა. რაც უფრო მკვიდრდებოდა ბოლშევიკური რეჟიმი, მით უფრო ფართოდ მიმართავდა იგი ძალადობას საკუთარი ხალხის წინააღმდეგ. რეჟიმი ებრძოდა არა მხოლოდ მათ, ვინც მას ეწინააღმდეგებოდა ან უკმაყოფილებას გამოთქვამდა კომუნისტური დიქტატურის გამო, არამედ აშინებდა და თრგუნავდა ყველას, რათა არავის ეფიქრა სხვაგვარად ან არ გასჩენოდა წინააღმდეგობის სურვილი.

რუსეთის სამოქალაქო ომი (1917-1922) – რუსეთის ყოფილი იმპერიის ტერიტორიაზე განვითარებული შეიარაღებული კონფლიქტი სხვადასხვა პოლიტიკურ, ეთნიკურ, სოციალურ ჯგუფებსა და სახელმწიფო ორგანოებს შორის, რომელიც მოჰყვა 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციას და რომლის შედეგადაც ძალაუფლება უკანონოდ ჩაიგდეს ხელში ბოლშევიკებმა.

სამოქალაქო ომი იყო კანონზომიერი შედეგი რევოლუციური კრიზისისა, რომელმაც XX ს-ის დამდეგს მოიცვა რუსეთი, დაწყებული 1905-1907 წწ-ის რევოლუციით, რომელიც გაამძაფრა I მსოფლიო ომმა და რომელსაც მოჰყვა თებერვლის რევოლუცია და ქვეყანაში მონარქიის დამხობა, მეურნეობის გაჩანაგება, საზოგადოების სოციალური, ნაციონალური, პოლიტიკური და იდეოლოგიური გახლეჩა. ამგვარმა ვითარებამ ქვეყანა მიიყვანა საბჭოთა ხელისუფლებასა და ანტიბოლშევიკურ ძალებს შორის გაჩაღებულ დაუნდობელ ომამდე. მთავარი დაპირისპირებული ძალები იყვნენ ე.წ. წითლები – ბოლშევიკების შეიარაღებული ფორმირებები და მათი მომხრეები (წითელი გვარდია და წითელი არმია, რომელთა მხარეს ძირითადად ღარიბი მოსახლეობა იდგა) და თეთრები – თეთრი მოძრაობის შეიარაღებული ფორმირებები (მათ მხარეს იყვნენ ოფიცრობა, კაზაკები, ინტელიგენცია, მემამულეები, ბურჟუაზია, ბიუროკრატები, სასულიეროები, გლეხობის ნაწილი). წითლები ცდილობდნენ დაპირისპირებულთა წინააღმდეგობის სასტიკად ჩახშობით ხელში ჩაეგდოთ ძალაუფლება და მთელ ქვეყანაში გაეგრცელებინათ სოციალისტური რევოლუცია, თეთრებს კი სურდათ დაკარგული ძალაუფლებისა და ძველი სოციალურ-ეკონომიკური უფლებებისა და პრივილეგიების დაბრუნება. ეს ომი ანტიბოლშევიკური ძალების საბოლოო განადგურებით დასრულდა.

სწრაფი ინდუსტრიალიზაციისა და სამეურნეო მშენებლობისათვის ბოლშევიკებმა მონური შრომა შემოიღეს. მუშისა და გლეხის უმონყალო ექსპლუატაციას არ დასჯერდნენ და მილიონობით ადამიანის დაპატიმრებით იაფი (თითქმის უფასო) მუშახელის პრობლემა მოაგვარეს: ანაზღაურების გარეშე, თავისი ფეხით, აბა, ვინ წავიდოდა შორეულ, უმძიმესი კლიმატის მქონე რეგიონებში (სსრკ-ის ჩრდილოეთ და ჩრდილო-აღმოსავლეთ მხარეებ-

დანციზ ბალდაევი (1925-2005) – სსრკ სამართალდამცავი ორგანოების თანამშრომელი, მხატვარი, ციხის ფოტოლორის შემგროვებელი. საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა საპატიმროსა და ბანაკში ზედამხედველად მუშაობისას იგი იხატავდა და აგროვებდა პატიმართა სხეულზე გამოყვანილ სვირინგებს (ე.წ. ტატუებს), ასევე პატიმართა ყოველდღიური ცხოვრების, მათი წამებისა და აბუჩად აგდების სასტიკ სცენებს. რამდენადაც იმ დროინდელი ფოტოსურათები ბევრი არ არის, ეს ნახატები გარკვეულწილად ავსებს წარმოდგენას ტუსადთა გაუსაძლის ყოფისა და ტანჯვის შესახებ.

ში), სადაც წელიწადის უდიდესი ნაწილი ზამთარია. იქ არც გზები იყო, არც საცხოვრებელი პირობები. ამიტომაც საჭირო იყო მონა. გულაგის სისტემა მონების გამოყენების საბჭოთა სისტემა იყო.

საბჭოთა რეჟიმი სულ უფრო რეპრესიული ხდებოდა (ეს ტენდენცია გამოიკვეთა საბჭოთა კავშირის სათავეში იოსებ სტალინის მოსვლის შემდეგ!), ქვეყანაში ძალისმიერი მეთოდებით დაჩქარებული ინდუსტრიალიზაცია იწყებოდა, სოფლად კი – კოლექტივიზაცია, ამას ყველაფერს მუშახელი სჭირდებოდა და 1929 წელს საბჭოთა მთავრობამ შექმნა ბანაკების მთავარი სამმართველო (გულაგი), საკონცენტრაციო ბანაკებით, უმეტესად საბჭოთა კავშირის ჩრდილოეთის, ჩრდილო-აღმოსავლეთის, შორეული აღმოსავლეთისა და შუა აზიის რაიონებში. თუ 1929 წელს გულაგში 23 ათასი პატიმარი იყო, 1938 წლისათვის მათმა რიცხვმა 2 მილიონს მიაღწია და ეს მაშინ, როდესაც ასიათასობით დაპატიმრებული უკვე იყო დახვრეტილი და ნამებით მოკლული.

ბანაკებს თავიანთი საწარმოო პროფილი ჰქონდათ: ზოგის „სპეციალიზაცია“ იყო ხე-ტყის წარმოება, ზოგის – წიაღისეულის მოპოვება, საიდუმლო და სამხედრო ობიექტების მშენებლობა და სხვა.

ომის დროს ბანაკების რიცხვი შემცირდა, რადგან ზოგიერთი დიდი მშენებლობა დროებით შეჩერდა, ხოლო 1941 წელს წითელმა არმიამ რამდენიმე მილიონი კაცი დაკარგა, მილ-

იონობით წითელარმიელი მოკლეს ან დაჭრეს, ხოლო 1941 წლის ივნისიდან დეკემბრამდე 4 მილიონზე მეტი წითელარმიელი ტყვედ აიყვანეს ან თავადვე გადავიდა გერმანელთა მხარეზე. კრემლს „საზარბაზნე ხორცი“ შემოაკლდა და იძულებული გახდა გულაგიდან 400 ათასზე მეტი ტუსალი ფრონტის ხაზზე გაეგზავნა. შიმშილი მძვინვარებდა ქვეყანაშიც და ბანაკებშიც, სადაც შრომის უმძიმესი პირობები (გაიზარდა დატვირთვა და გამომუშავების ნორმები!) იყო. 1942 წელს შიმშილისა და გაუსაძლისი პირობების გამო ბანაკების ყოველი მეხუთე ტუსალი გარდაიცვალა.

1945 წლიდან, ომის დასრულების შემდეგ, გულაგის პატიმრების რიცხვი სწრაფად გაიზარდა – უცხოელი ტყვეების, შინ დაბრუნებული საბჭოთა ტყვეების, დეპორტირებული ხალხების (ყირიმის თათრები, ჩეჩნები, ინგუშები, ბალყარელები, ყარაჩაელები, მესხები, ესტონელები, ლიტველები, ლატვიელები, გერმანელები, უკრაინელები და სხვა) ხარჯზე.

40-იანი წლების მეორე ნახევარი გულაგის ერთგვარი „გაფურჩქენის“ ხანა იყო. 1940 წლისათვის გულაგის ბანაკების „ბინადართა“ ან ყოფილ ბინადართა რიცხვი 8 მილიონი კაცი იყო. 8 მილიონმა კაცმა გაიარა ეს ჯოჯობეთი!

უკვე 30-იანი წლებიდან საბჭოთა ხელისუფლება გულაგს სერიოზულ ეკონომიკურ ფაქტორად განიხილავდა – მონური შრომა საბჭოთა რეჟიმს ამაგრებდა. ამიტომაც იყო, რომ ხელისუფლება ცდილობდა ბევრი პატიმარი ჰყოლოდა, ბანაკების შესავსებად უამრავ უდანაშაულო ადა-

პარლან პალაიოვი (1907-1982)

მსოფლიომ კარგად იცის, ვინ იყო გერმანელი ესესელი ექიმი მენგელე, ან როგორც მას უწოდებენ – „ექიმი სიკვდილი“. იოზეფ მენგელე, გერმანიის ეს-ეს-ის ექიმი, საკონცენტრაციო ბანაკ ოსვენციმში (აუშვიცი) ცოცხალ ადამიანებზე ატარებდა სამედიცინო ექსპერიმენტებს. მაგალითად, ანესთეზიის გარეშე აკეთებდა ქირურგიულ ოპერაციებს, ყინავდა ადამიანებს, აჭრიდა კიდურებსა და სხვადასხვა ორგანოს. ეს ყველაფერი თითქოს ჯარის მოთხოვნით კეთდებოდა, რათა გაეუმჯობესებინათ გერმანიის შეიარაღებული ძალების სამხედრო მედიცინა. ტყვეებზე საზარელ ექსპერიმენტებს ატარებდნენ ასევე იაპონელი ექიმები ავადსახსენებელი „731 რაზმიდან“ მეორე მსოფლიო ომის წლებში მანჯურიის (ჩინეთი) ტერიტორიაზე.

საბჭოთა კავშირში ანალოგიური ექსპერიმენტების შესახებ მხოლოდ ჭორები დადიოდა და მხოლოდ სსრკ-ის დაშლის შემდეგ გახდა ცნობილი საკმაოდ ბევრი საზარელი ფაქტი. მაგალითად, მდ. კოლიმის აუზში მდებარეობდა საბჭოთა საკონცენტრაციო ბანაკი ბუტუგიჩაგი (არსებობდა 1945-1955 წწ.-ში), რომლის ტუსაღები ყოველგვარი ტექნიკური საშუალებების გარეშე მოიპოვებდნენ ურანის მადანს და რადიაციას ემსხვერპლნენ. ამ ბანაკში იყო განსაკუთრებული საიდუმლო ზონა, სადაც პატიმრებზე სამედიცინო ექსპერიმენტები ტარდებოდა, უმეტესწილად ადამიანების რადიაციული დასხივების შედეგების დასადგენად. ბუტუგიჩაგში 380 ათასი ადამიანი გამოასალმეს სიცოცხლეს: ბანაკის დახურვისას მთელი საიდუმლო ზონა ააფეთქეს, რათა საზარელი ექსპერიმენტების კვალი წაეშალათ, მაგრამ იქ დღესაც პოულობენ ადამიანების გადახერხილ თავის ქალებსა და ძვლებს (იმ ადამიანებისა, რომლებზედაც რადიაციის მომაკვდინებელ გავლენას სწავლობდნენ).

რუსეთის უკიდურესი ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარე ვრანგელის კუნძულზე იყო ოთხი საკონცენტრაციო ბანაკი. იქვე იყო აგებული პატარა ბირთვული რეაქტორი, რომლის მეშვეობითაც ასხივებდნენ ადამიანებს და მათზე სხვადასხვა ცდას ატარებდნენ. ასობით საბჭოთა საკონცენტრაციო ბანაკიდან რამდენიმეში ხდებოდა შხამებისა და წამლების ადამიანებზე გამოცდა და ტარდებოდა სხვადასხვა საზარელი ექსპერიმენტი.

ნიშანდობლივია, რომ გერმანელი და იაპონელი დამნაშავე ექიმების საქმიანობის შესახებ დღეს თითქმის ყველაფერია ცნობილი, საბჭოთა კავშირში ჩადენილი სამედიცინო დანაშაულების შესახებ კი ინფორმაცია ძალიან მწირია. საბჭოთა რეჟიმმა მოახერხა თავისი საშინელი დანაშაულების დიდი ნაწილის საიდუმლოდ დატოვება. საბჭოთა კავშირის სამართალმემკვიდრე რუსეთმაც, მართალია, დაგმო საბჭოთა რეჟიმის რეპრესიები, მაგრამ ადამიანებზე სამედიცინო ექსპერიმენტების შესახებ ინფორმაციის საიდუმლოდ დატოვება ამჯობინა. ადვილი წარმოსადგენია, რა საშინელი ფაქტები ამოტივტივდებოდა საბჭოთა უშიშროების სამსახურის ყველა არქივი რომ გახსნილიყო!

მიანს ატუსაღებდნენ. ბევრს აწამებდნენ და კლავდნენ, კიდევ უფრო ბევრს კი გულაგის ბანაკებში ამწყვდევდნენ.

საყურადღებოა, რომ ზოგიერთი პატიმრის დროზე ადრე განთავისუფლების პრაქტიკაც არსებობდა. ეს ხდებოდა შრომის ნაყოფიერების ასამაღლებლად, პატიმართა მოტივაციის გასაზრდელად და ძალზე ცოტა ხალხზე ვრცელდებოდა. ეს არ მოსწონდა საბჭოთა დიქტატორს, იოსებ სტალინს, და 1938 წელს საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმზე

გამოსვლისას „მსოფლიო მშრომელთა ბელადმა“ შენიშნა: „ჩვენ ცუდს ვაკეთებთ, რომ ხელს ვუშლით ბანაკების მუშაობას. ამ ხალხს განთავისუფლება, რა თქმა უნდა, სჭირდება, მაგრამ სახელმწიფო მეურნეობის თვალსაზრისით ეს ცუდია“.

გულაგის პატიმრების აშენებულია უდიდესი ჰესები (ვოლგის, ჟიგულის, უგლიჩის, რიბინსკის, კუიბიშევის, უსტ-კამენოგორსკის, ციმლიანსკის და სხვა), თეთრი ზღვა-ბალტიის არხი, მოსკოვის სახელობის არხი, ვოლგა-დონის არხი, ნორილსკისა და ნიჟნი-ტაგილის უზარმაზარი მეტალურგიული კომპლექსები, საბჭოთა ბირთვული პროგრამის ბევრი ობიექტი – ბევრი ქალაქი (კომსომოლსკი-ამურზე, მაგადანი, დუდინკა, ვორკუტა, უხტა, ინტა, პეჩორა, მოლოტოვსკი, დუბნა, ნახოდკა, სოვეტსკაია გავან), რკინიგზა, საავტომობილო გზა და სხვა.

სტალინის სიკვდილის შემდეგ (1953 წლის მარტი) გატარდა მასობრივი ამნისტია და გულაგის ბანაკების პატიმართა რიცხვი ორჯერ შემცირდა. შინ დაბრუნდა მილიონობით ადა-

„ბუტუფიჩაგში სიკვდილიანობა ძალიან დიდი იყო. „სამკურნალო“ (უფრო სწორად – სიკვდილამდელ) სპეცზონაში ხალხი ყოველდღიურად იხოცებოდა. ზედამხედველი აუღელვებლად მიამაგრებდა პირადი საქმის ნომერს უკვე გამზადებულ ნომერს, მიცვალებულს სამგან გაუხვრეტდა მკერდს სპეციალური ფოლადის ძალაყინით, რომელსაც ბინძურ თოვლზე წმენდა და მკვდარიც „თავისუფალი“ იყო“.

ნანყვეტი ანატოლი ჟიგულინის ნიგნიდან „შავი ქვები“

მიანი. გულაგის სისტემა თანდათანობით და-
კნინდა და 1960 წელს მოიშალა.

მართალია, ოფიციალურად გულაგი და-
შალეს, მაგრამ სინამდვილეში საბჭოთა კავ-
შირში დარჩა ათობით ე.წ. „შრომა-გასწორე-
ბის“ ბანაკი, სადაც ასი ათასობით პატიმარი
(მათ შორის პოლიტიკური!) იყო და რომლებ-
საც სანარმოო სფეროში იყენებდნენ. პატი-
მართა შრომა იაფი იყო და საბჭოთა მთავრო-
ბა ამაზე უარს როგორ იტყოდა!

გულაგის ისტორია არ არის სათანადოდ
შესწავლილი. საბჭოთა ხელისუფლებამ მოახ-
ერხა ძალიან ბევრი ფაქტის დამალვა, დრო-
თა განმავლობაში გარდაიცვალა უამრავი
ადამიანი, რომლებსაც შეეძლოთ მოწმეებად
გამოსულიყვნენ და მოეთხროთ ის საშინელებ-
ბანი, რაც გულაგში ხდებოდა. ყველაფერი
გაკეთდა, რათა ადამიანთა მეხსიერებიდან
წაშლილიყო გულაგის შესახებ ინფორმაცია.

*–ГОВОРИ, УЧЕНАЯ ТВАРЬ, КАК ПРОПОВЕДОВАЛА БУРЖУАЗНУЮ
АНТИСОВЕТСКУЮ ЛЖЕНАУКУ ГЕНЕТИКУ НА КАФЕДРЕ, ИЛИ
СЕЙЧАС БУДЕШЬ ДЫШАТЬ ЧЕРЕЗ ЗАДНИЮ ДЫРКУ...*

*თქვი, შე არარაობავ, როგორ ქადაგებდი ბურჟუა-
ზიულ, ანტისაბჭოთა ცრუმეცნიერებას – გენეტიკას
კათედრაზე, თორემ სუნთქვა უკანალიდან მოგიწევს.*

„დამამცირებელი შიმშილის, ყოველგვარი მხეცობისა და სისასტიკის გარდა, ჩემს მეხ-
სიერებას მძაფრად შემორჩა ყველაზე შემადრწუნებელი, რაც კი ოდესმე მინახავს – ადამი-
ანებზე ნადირობა.

ეს კაციჭამიების სპორტი განსაკუთრებით იყო გავრცელებული ოზერნოი ბანაკის 031-ე
კოლონიის ზედამხედველებსა და მცველებში. თუმცა ეს გართობა ყველგან „ხარობდა“, სადაც
შესაბამისი პირობები იყო – სატყეო და მინდვრის სამუშაოებზე, ტყვეების მცირე ჯგუფების
გადაყვანისას, ყველგან და ყოველთვის, როდესაც შესაძლებელი იყო ავტომატისა და დასახ-
ვრეტი ადამიანის შემზარავი სიახლოვე.

აქ გარკვეულ როლს თამაშობდა გაქცევის აღკვეთისათვის დაცვის ნახალისების სისტემა
– ვინც გაქცევას ალაგმავდა, ჯილდოდ შვებულებას, პრემიას ან საჩუქარს იღებდა. აქ ასევე
მოქმედებდა ახალგაზრდებისათვის დამახასიათებელი აგრესიულობა. ამის ემატებოდა სი-
ძულვილი, რომელსაც ჯარისკაცებს პატიმრების მიმართ ყოველდღიურად შთააგონებდნენ.
პატიმრებს ესროდნენ ან ახალგაზრდა ჯარისკაცები, ან ძირძველი სადისტი-მკვლელები. ისი-
ნი ამოირჩევდნენ მსხვერპლს და იწყებდნენ მასზე ნადირობას. მაგალითად, ყოფილა შემთხ-
ვევები, როცა ზედამხედველს აკრძალულ ხაზს იქიდან კუნძის მოტანა დაუვალეზია ტუსა-
ლისათვის, ეს უკანასკნელი კი მიმხვდარა, რომ ხაზი უნდა გადაეკვეთა და უკითხავს კიდეც,
რაზეც ზედამხედველის დასტური მიუღია, ხოლო როცა გადაუბიჯებია ამ ხაზისათვის, ზურგ-
ში ავტომატის ჯერი მიუღია. ასეთი შემთხვევა ტიპურია, ბანალური. ინსტრუქციით, ერთი მხ-
რივ, ზედამხედველს შეუძლია ნება დართოს პატიმარს, გადავიდეს აკრძალულ ზონას, მეორე
მხრივ კი, უფლება აქვს ესროლოს“.

ნანყვეტი ანატოლი ყივულინის წიგნიდან „შავი ქვები“

**ЗЭКЪ ЗА НАПАДЕНИЕ НА ПРОКУРОРА
ПО НАДЗОРУ ЗА УМЗ — СМЯНТЕЛЬНОЙ РЫБАШКОЙ**

При этом пленники в смирительной рубашке, с узлами на шее
ЗЭК: выдерживает на воле 30-35 минут и просит прощения за свой дерзкий поступок...

**ГУЛАГОВСКАЯ ШУТКА „ПОДДАТЬ ПАРА“
НАД ВНОВЬ ПРИБЫВШИМ ЭТАПОМ ЗЭКОВ...**

Для успокоения, прибывших и возмущающихся зэков долгим огни-
данием в „отстойнике“ перед приемом этапа в ИТЛ при 30-40° морозе
обливали с вышки водой из пожарного шланга и по усмотрению
(произволу) начальства через 2-4 часа обледеневших вели в зону...

პროკურორზე თავდასხმის გამო პატიმრის დასჯა დამანყენარებელი პერანგით – პატიმარი მჭიდროდ გაკოჭილი დამანყენარებელი პერანგით მხოლოდ 30-35 წუთს ძლებს და ითხოვს აპატიონ ცუდი საქციელი.

გულაგის ხუმრობა — ახლადჩამოყვანილი პატიმრების „გახურება“: ბანაკის შესასვლელთან დიდი ხნის ლოდინით დაქანცულ, ახლადჩამოსულ აღშფოთებულ ტუსაღებს „დასაშოშმინებლად“ 30-40-გრადუსიან ყინვაში კოშკურიდან ცივ წყალს ასხამდნენ და მხოლოდ 2-4 საათის შემდეგ, ხელმძღვანელობის გადაწყვეტილების მიხედვით, შეჰყავდათ ეს გაყინული ადამიანები ზონაში

მართალია, რუსეთში არსებობს საზოგადოებრივი ორგანიზაცია „მემორიალი“, რომელიც სათუთად აგროვებს მასალებს გულაგის შესახებ და ბევრ საყურადღებო გამოცემის მოთავეცაა, მაგრამ ამ ორგანიზაციის მუშაობას მაინცდამაინც არ უწყობს ხელს რუსეთის ახლანდელი ხელისუფლება.

ასეთი ორგანიზაცია საქართველოშიც არის და კეთილ საქმეებსაც აკეთებს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩვენში დღემდე არ დადგმულა საბჭოთა რეჟიმის მსხვერპლი ათასობით ადამიანის ხსოვნის მემორიალი, სტალინის ძეგლის დამცველები კი ჯერაც მრავლად გვყავს.

გულაგის ჯოჯოხეთი საქართველოს ათიათასობით მკვიდრმა გაიარა. მათ შორის იყო ბევრი ცნობილი ადამიანი. ქართველმა მწერალმა ჭაბუა ამირეჯიბმა ნლები გაატარა გულაგის ბანაკებში, მათ შორის აბაკან-ტაიშეტის რკინიგზის მშენებლობაზე. უფრო ადრე კუნძულ

-Я... АНГЛИЙСКИЙ, ФРАНЦУЗСКИЙ, АМЕРИКАНСКИЙ, ЯПОНСКИЙ, ИТАЛЬЯНСКИЙ, НЕМЕЦКИЙ И ЕЩЕ КАКОЙ-ТО ШПИОН...

მე ვარ ინგლისელი, ფრანგი, ამერიკელი, იაპონელი, იტალიელი, გერმანელი და კიდევ რომელიღაცა ჯაშუში

სოლოვკიზე მდებარე გულაგის საგანგებო დანიშნულების ბანაკში რამდენიმე წელი დაჰყო კონსტანტინე გამსახურდიამაც.

გულაგის ყველაზე დიდი ბანაკების რიცხვი 50-მდე იყო, თუმცა ყოველი ამგვარი ბანაკი კიდევ ათობით დაქვემდებარებული ფილიალისა და შედარებით მომცრო ბანაკისაგან შედგებოდა. ამიტომაც დიდი და პატარა ბანაკების საერთო რიცხვი 1000-ზე მეტი იყო. მათ შორის უდიდესი იყო ბამლაგი, ვორკუტლაგი, ჯეზკაზგანლაგი, კარლაგი, ნორლაგი, პერმლაგი, დალლაგი, ტენლაგი და სხვა.

ამ ბანაკებს შორის იყო არასრულწლოვანთა 50-ზე მეტი ბანაკი. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ სტალინის საბჭოთა კავშირში 12 წლის ბავშვის გასამართლება და დახვრეტაც კი შეიძლებოდა. დაპატიმრებული მშობლების შვილებს ხშირად ან საგანგებო ბანაკებში ათავსებდნენ, ან ბავშვთა სახლებში. შედარებით პატარებს სახელებს უცვლიდნენ, რომ მშობლები დაევიწყებინათ.

მართალია, ხელისუფლება ყველანაირად ცდილობდა ბანაკებში რეალური ვითარების დამალვას და მიჩუმათებას, მაგრამ ინფორმაცია მაინც აღწევდა ბანაკებს გარეთ. ეს ხდებოდა განთავისუფლებული თუ გაქცეული (მცირერიცხოვანი) პატიმრების, იქ მომუშავე სამოქალაქო და სამხედრო პირების მეშვეობით. ბანაკების შესახებ საუბარი, რა თქმა უნდა, ისჯებოდა, მაგრამ შეუძლებელია სიმართლის დიდხანს მალვა. მით უმეტეს, როდესაც საქმე მილიონობით ადამიანსა და მათ საშინელ ხვედრს ეხება. ბანაკებში არსებული ტერორის მიუხედავად, დაუმორჩილებლობისა და წინააღმდეგობის განევის შემთხვევებიც იყო, თუმცა საბჭოთა რეპრესიულმა მანქანამ არ იცოდა დანდობა და ამგვარი შემთხვევები სიკვდილით დასჯითა და მასობრივი მკვლელობით თავდებოდა.

გერმანიასთან ომის დაწყების შემდეგ და საბჭოთა ჯარების სამარცხვინოდ სწრაფად უკანდახევის შედეგად სსრკ-ის დასავლეთით მდებარე ბანაკებში გავრცელდა ხმა, რომ დაიწყებდნენ პატიმრების მასობრივ ხოცვას, რათა ისინი გერმანელებს არ ჩავარდნოდნენ ხელში. მართლაც, დასავლეთით მდებარე ციხეების პატიმრები გერმანელების მოსვლამდე დახვრიტეს. ბანაკების პატიმრების გადაყვანა დაიწყო აღმოსავლეთით, მაგრამ აღმოსავლეთით მდებარე ბანაკებშიც დაიწყო წინააღმდეგობა და ზოგიერთ შემთხვევაში – ამბოხებისათვის მზადება. 1941 წლის დეკემბერში ნორილსკის ბანაკში იყო ამბოხების მცდელობა, პირველი მასშტაბური ამბოხება კი 1942 წლის იანვარში მოხდა ვორკუტის ბანაკში. 10 დღის შემდეგ ამბოხებულები შეიპყრეს და დახვრიტეს. ომის დროს იყო ამბოხების ასობით მცდელობა, მაგრამ უშედეგოდ. ომის დასრულების შემდეგ ბანაკებში მოხვედრილმა

ალექსანდრე სოლჟენიცინი (1918-2008)

ათასობით ყოფილმა სამხედრომ, პარტიზანმა, დასავლეთ უკრაინისა და ბალტიისპირეთის წინააღმდეგობის მოძრაობათა მებრძოლებმა მოახერხეს რამდენიმე დიდი ამბოხების მოწყობა კენგირში, კარაგანდასთან, ნორილსკსა და ვორკუტაში. ამ დიდი ამბოხებების ჩასახშობად საბჭოთა რეჟიმმა გამოიყენა ტანკები, არტილერია და დიდძალი ჯარი. ზოგი ამბოხება თვეზე მეტხანს გაგრძელდა. ბევრი სისხლი დაიღვარა, მაგრამ რეჟიმი მიხვდა, რომ არაადამიანური მოპყრობით ვითარება არ გაუმჯობესდებოდა და ზოგიერთ შემთხვევაში პატიმართა მოთხოვნათა ნაწილი დააკმაყოფილეს. 1953 წლის მარტში სტალინის სიკვდილმა მნიშვნელოვნად შეცვალა ვითარება. გამოცხადდა დიდი ამნისტია, უამრავი უდანაშაულო გაათავისუფლეს პატიმრობიდან, ბანაკებში რეჟიმი შეარბილეს. აუცილებლად უნდა ითქვას ისიც, რომ საბჭოთა რეჟიმი პატიმრების წინააღმდეგ, მათზე კონტროლის დასამყარებლად, მასობრივად იყენებდა კრიმინალებს. ე.წ. ქურდები ატერორებდნენ პოლიტიკურ პატიმრებს და ბანაკების დაცვა ამას ხელს უწყობდა. ზოგიერთი ამბოხება სწორედ ქურდებისა და დანარჩენების შეტაკებათა ნიადაგზე მოხდა.

სამწუხაროდ, ვერც საბჭოთა ხელისუფლების დროს და ვერც მის შემდგომ ვერ მოხერხდა საბჭოთა უშიშროების სამსახურის არქივების მთლიანად გახსნა. ბევრი საზარელი ფაქტი დღესაც არ არის გამოაშკარავებული, მათ შორის ფოტომასალები, რომლებიც უფრო მეტად მოჰფენდა შუქს სსრკ-ის სასტიკ წარსულს. როგორც ჩანს, საბჭოთა ჯალათებმა

გარკვეულწილად მოახერხეს თავი-
ანთი „საქმეების“ დაფარვა.

გულაგის შესახებ დაინერა
მოგონებები, გამოკვლევებიც, მა-
გრამ ამ უდიდესმა ტრაგედიამ მაინც
ვერ ჰპოვა სათანადო ასახვა. ეს, უპ-
ირველეს ყოვლისა, საბჭოთა რეჟი-
მის „დამსახურებაა“, რადგან ყველა
ღონე იხმარა, რომ სიმართლე სააშ-
კარაოზე არ გამოსულიყო.

გულაგის შესახებ მეტის გაგე-
ბის მსურველებმა, ალბათ, უნდა
ნაიკითხონ ნობელის პრემიის ლაუ-
რეატის, რუსი მწერლის, გულაგ-
ის ყოფილი ტუსალის, ალექსანდრე
სოლჟენიცინის „გულაგის არქიპე-
ლაგი“. ასევე ძალიან საინტერესო
და სულისშემძვრელი წიგნია გუ-
ლაგის ყოფილი პატიმრის, რუსი
მწერლის, ვარლამ შალამოვის „კო-
ლიმური მოთხრობები“. გულაგის
შესახებ ყველაზე ცნობილი გამოკვ-
ლევა კი, „გულაგი – ისტორია“,
ეკუთვნის ამერიკელ ქალბატონს –
ენ ეპლბაუმს.

**НАКАЗАНИЕ ЗЭКА ЗА НЕПОВИНОВЕНИЕ И НАПАДЕ-
НИЕ НА РАБОТНИКА АДМИНИСТРАЦИИ ЛАГЕРЯ...**

**В учреждениях ГУЛАГА заключенные подвергались жесточай-
шим наказаниям за нападение на работников ИТЛ, сопротивлен-
ие режиму содержания, отказ от работы, вплоть до расстрела
или умерщвления голодом в ШИЗО (штрафном изоляторе)...**

პატიმრის დასჯა დაუმორჩილებლობისა და ბანაკის ადმინის-
ტრაციის თანამშრომელზე თავდასხმისათვის: გულაგის დაწე-
სებულებებში პატიმრები უსასტიკესად ისჯებოდნენ ბანაკების
თანამშრომლებზე თავდასხმის, რეჟიმისათვის განუღიწილი წი-
ნააღმდეგობისა თუ მუშაობაზე უარის თქმის გამო, შეიძლება
და დაეხვრიტათ კიდეც ან საჯარო იზოლატორში ჩაკეტილი
შიშძილით მოეკლათ.

Back In The USSR

ბიკინა მაყაშვილი

როკი – თანამედროვე ტექნოლოგიების მუსიკა. ბგერა, რომელიც ალაგზნებს. ბგერა, რომლის გამოც ადამიანები სტადიონებს ავსებენ. ბგერათა კომბინაცია, რომელიც ეთერის უდიდეს ნაწილს იკავებს და ნებისმიერი ფერის, სქესის და ასაკის ადამიანს აიძულებს, თუნდაც გაუცნობიერებლად, ააყოლოს ფეხი მის ტაქტს.

დღეს ცოტას თუ სჯერა ილუზიის, რომ როკმუსიკას მსოფლიოს შეცვლა შეუძლია. მაგრამ ალბათ არავის ეპარება ეჭვი, რომ ამ მუსიკით ბევრი დადებითი შედეგის მიღწევა შეიძლება.

თავიდან, 50-იან წლებში, ეს იყო ახალგაზრდების მუსიკა – მხოლოდ გასართობი. ის თუნდაც მხოლოდ იმიტომ უნდა გყვარებოდა, რომ უფროსებს სძულდათ.

„ბიტლზის“ შემდეგ ის მნიშვნელოვანი გახდა. ხალხისთვის როკმუსიკოსები გადაიქცნენ პოეტებად, წინასწარმეტყველებად, პოლიტიკოსებად. როკსამყარომ ირწმუნა თავისი თავის, თვითდაჯერებული გახდა.

დღეს ის ინსტიტუტია, რამდენიმემილიარდიანი ინდუსტრია. ის განსაზღვრავს მოდას, ავითარებს ელექტროტექნიკას, ქმნის სამუშაო ადგილებს ახალგაზრდებისთვის.

როცა ეს ამბები დაიწყო, საქართველო საბჭოთა იმპერიის ნაწილი იყო და აქამდე მხიარული ხმაურის ნაცვლად საბჭოთა იდეოლოგიის მიერ მრავალგზის ჩახშობილი რადიოტალღები აღწევდა.

„მზიური ველის სერენადა“ – კადრი ფილმიდან და ფილმის სარეკლამო პლაკატი

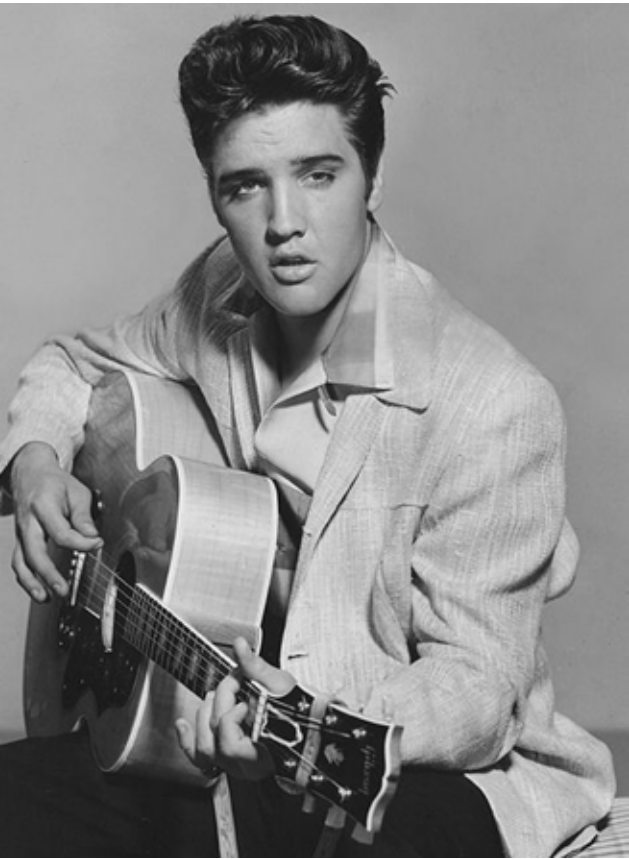
ყველაფერს საფუძველი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ჩაეყარა. საბჭოთა ჯარის ურიცხვ ნადავლს შორის იყო მუსიკალური მხატვრული ფილმი გლენ მილერის ორკესტრის მონაწილეობით – „მზიური ველის სერენადა“. ამ ფილმმა უდიდესი გავლენა მოახდინა 50-იანი წლების საბჭოთა ახალგაზრდების გემოვნების ჩამოყალიბებაზე. მუსიკა, ჩაცმულობა, სტილი ძალიან დიდხანს დარჩა საბჭოთა ახალგაზრდების მთავარ ორიენტირად.

ამ სტილს საქართველოში ყველაზე მეტად მიუახლოვდა პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ჯაზ-ორკესტრი და ვოკალური კვარტეტი. ეს იყო უმკაცრესი ინფორმაციული იზოლაციის პერიოდი: საბჭოთა კავშირიდან კოსმოსში უფრო ადვილად მოხვდებოდი, ვიდრე საზღვარგარეთ; დისკები და ჩანაწერები საქართველოში პრაქტიკულად არ შემოდებოდა. მუსიკალური ინფორმაციის ერთადერთ წყაროს ლამფური რადიომიმღებები წარმოადგენდა. ამ რადიომიმღებებთან ჩაცუცქული მუსიკოსები მოსმენით იმახსოვრებდნენ და ასე მიჰქონდათ მსმენელამდე მელოდები.

მოგვიანებით ხდებოდა პოპულარულები ელვის პრესლი, პოლ ანკა, რეი ჩარლზი. თუმცა ისინი მოექცნენ იტალიელი მოზარდის რობერტინო ლორეტის ჩრდილში, რომელიც ფალცეტით* მღეროდა სენტიმენტალურ სიმღერებს.

მოთხოვნილება პოპჩანაწერებზე ძალიან სწრაფად იზრდებოდა; მაგნიტოფონები და დისკები კი ძალიან ცოტა იყო. ამან გამოიწვია ისეთი ფენომენის გაჩენა, რასაც „ნეკნების“ დისკებს ეძახდნენ. ეს გახლდათ ნამდვილი რენტგენის სურათებიდან კუსტარულად დამზა-

* ფალცეტი – (იტალ. ფალსეტო) 1. მომღერლის ხმის განსაკუთრებით მაღალი რეგისტრის ბგერა. 2. მამაკაცის ძალიან წერილი, ქალისებური ხმა.

ელვის პრესლი

დებულო ფირფიტები, რომლებზედაც იმდროინდელი ჰიტები იყო ჩანერილი.

60-იანი წლების საქართველოდან საზღვარგარეთ ძირითადად „სუხიშვილები“, სპორტსმენები და თანამდებობის პირები დადიოდნენ. სწორედ მათი ჩამოტანილი დისკების იმედად იყო მაშინ საქართველოს ახალგაზრდობის დიდი ნაწილი. ცხადია, ისინი საზღვარგარეთ როკენროლისთვის არ დადიოდნენ, მაგრამ დასავლეთიდან ტანსაცმელთან ერთად არალეგალური ლიტერატურა, ჟურნალები და დისკებიც ჩამოდიოდა.

ამ ჟურნალებიდან უხარისხოდ გადაღებული ფოტოები ზოგიერთმა მოყვარულმა ფოტოგრაფმა შემოსავლის წყაროდ გაიხადა. იმ ხანებში თბილისის სკოლებთან მორიგეობდნენ ფოტოსურათების გამყიდველები, რომელთა ჯიბეში გადადიოდა მონაფეთა მოკრძალებული საუზმისთვის მშობლებისაგან გამოყოფილი 10-კაპიკიანები. ფუნთუშების და სოსისის სანაცვლოდ გოგონები მსახიობების, ბიჭები კი გიტარიანი ბიჭების ფოტოებს იღებდნენ, რომლებსაც ჯადოსნური სახელი – The Beatles – ეწერა. მალე ამ გიტარიანი ბიჭების ასლები თბილისშიც გამოჩნდნენ და ისინი შეგნებულად თუ გაუცნობიერებლად შეეცადნენ რეალურ ცხოვრებაში თუ არა, საზოგადოების მენტალიტეტში მაინც მოეხდინათ რევოლუცია.

ეს ბიჭები თბილისის გარეუბნების ჭუჭყიან კლუბებში მართავდნენ კონცერტებს, სადაც არა მარტო ინგლისურენოვან სიმღერებს, არამედ საკუთარ, ქართულენოვან კომპოზიციებსაც ასრულებდნენ. ამ კონცერტებს ახალგაზრდობის ისეთი რაოდენობა ესწრებოდა, ქართული როკის დღევანდელ ვარსკვლავებს რომ არც დაესიზმრებათ.

ეს იყო კულტურული რევოლუციის ქართული ვარიანტი. ეს რევოლუცია დასავლეთში დამთავრებული იყო. იქ როკი უკვე გამოსული იყო გარეუბნების კლუბებიდან და პრესტიჟულ სცენებზე აბიჯებდა. გარეუბნების ქუჩებს კი მემარცხენე იდეებით შეპყრობილი ახალგაზრდა რადიკალები დაეპატრონენ და მოითხოვდნენ იმ ბურჟუაზიული ღირებულებების განადგურებას, რომლისკენაც ასე მიისწრაფოდა ჩვენი ახალგაზრდობა. ამერიკაში ჰიპების მოძრაობა პიკს აღწევდა, ბერლინში სოციალისტური იდეები იბადებოდა, პარიზში სტუდენტური ბარიკადები იგებოდა, პრაღაში ბარიკადებს საბჭოთა ტანკები ანგრევდნენ, ლონდონში გაუგონარი მუსიკალური ექსპერიმენტი ტარ-

დებოდა.

პოპულარული მუსიკის ახალი იდეები ყველაზე უკეთ როკში განხორციელდა; როკი კი, არა იმდენად წმინდა მუსიკალური მოვლენაა, რამდენადაც ფენომენი, რომელიც ცხოვრების ახალ სტილს, ახალ ეტიკას, ახალ აზროვნებას გვთავაზობს.

ცხადია, საბჭოთა იდეოლოგიას ეს ყველაფერი არაკითარ შემთხვევაში არ აწყობდა. იმიტომაც ახშობდნენ „ამერიკის ხმაზე“ **ვილის კანოვერის**, ხოლო BBC-ზე **სევა ნოვგოროდცევის** მუსიკალურ გადაცემებს. სწორედ ამიტომაც საბჭოთა ახალგაზრდული პრესა (ქართულზე ლაპარაკიც ზედმეტია) არ ანებივრებდა ყურადღებით დასავლეთის როკვარსკვლავებს. სულ რამდენიმე გამომხაურება, ისიც ისეთი სახელგატეხილი რუბრიკებით, რომლებსაც „მათი ზნე-ჩვეულებანი“, „დაცემის კულტურა“, „რით ერთობიან“ ან რაღაც მსგავსი უაზრობა ერქვათ.

ამ იდეოლოგიური წნეხის მიუხედავად, ინფორმაცია ახალგაზრდობამდე მაინც აღწევდა. ხალხმა ისწავლა დახშული რადიოგადაცემების მოსმენა, ხაზებს შორის კითხვა; თბილისში ვრცელდებოდა ჩანანერები, შემოდიოდა დისკები, ტარდებოდა არალეგალური როკ-კონცერტები; ხელმისაწვდომი ხდებოდა მაშინდელი თავისუფლების სიმბოლო – ჯინსი. ბიჭები უშვებდნენ თმებს, რის გამოც მილიცია დევნიდა; გოგონებს შარვლების გამო ლექციებზე არ უშვებდნენ.

თბილისი, 1970-ანი წლები

ასეთ ფონზე ხელისუფლება ხელს უწყობდა ოფიციალური პოპულარული (საესტრადოდ მონათლული) მუსიკის განვითარებას, რომელსაც როკთან საერთო მხოლოდ ინსტრუმენტები თუ ჰქონდა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ მუსიკამ საქართველოში ისეთი მაღალპროფესიული შემსრულებლები გააჩინა, როგორებიც იყვნენ ანსამბლები „ორერა“, „დილო“, „ივერია“ და „75“, ის მაინც ძალიან შორს იდგა იმ ფენომენისგან, რომელმაც დასავლეთში კულტურული გადატრიალება მოახდინა.

პირველ ყოვლისა, ეს არ იყო მუსიკა, რომელიც თაობებს დააპირისპირებდა: მას ერთნაირი წარმატებით უსმენდნენ როგორც მამები, ისე შვილები და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ბებიებიც კი; ეს იყო მუსიკა, რომელიც არაფერს გეუბნებოდა და არც არაფერს გიყვებოდა; და რაც არცთუ ძალიან უმნიშვნელოა – ამ მუსიკის თანხლებით ცეკვა არ შეიძლებოდა.

ძირითადად ამ მიზეზების გამო ქართულ საესტრადო მუსიკას არ ჰქონდა არავითარი შანსი გამხდარიყო ახალგაზრდული კულტურის ფენომენი. საქართველო აშკარად განიცდიდა ნამდვილი, სცენაზე შესრულებული როკის დეფიციტს. ცოცხალ როკთან მიახლოების საუკეთესო საშუალებას სოციალისტური ქვეყნებიდან ჩამოსული პოპჯგუფები წარმოადგენდნენ, რომლებიც ფაქტობრივად როკის პაროდიად უნდა მიგველო.

საქართველოს ახალგაზრდებს სჭირდებოდათ საკუთარი გმირი. გმირი საკუთარი ქვეყნიდან, საკუთარი ქალაქიდან, საკუთარი უბნიდან, საკუთარი წრიდან. ბიჭი, რომელიც ავტომატივით მოიმარჯვებდა გიტარას და დაუპირისპირდებოდა სიყალბეს. ბიჭი, რომელიც მათ ყველა კომპლექსს მოუხსნიდა.

დღეს ძნელია თქმა, ვინ იყო ის ბიჭი, რომელმაც ამ ორმოცდაათიოდე წლის წინ საქართველოში პირველმა დაიჭირა ხელში ელექტროგიტარა. პრეტენზიას ამ ბიჭობაზე დღეს ბევ-

ანსამბლი „ბერმუხა“

რი აცხადებს. ამ შემთხვევაში პიროვნებას არ აქვს მნიშვნელობა. უფრო მნიშვნელოვანია ის დიდი ინტერესი, რაც ქართველმა ახალგაზრდებმა გამოხატეს როკმუსიკისადმი.

ამ მუსიკის შემოქმედი იყვნენ ქართული როკის პირველი თაობის წარმომადგენლები: ბაჩი ქიტიაშვილი, ვალერი კოჩაროვი, მიშა ფოფხაძე, ვოვა მოგელაძე, დათო შუშანია, მასო (თამაზ კაპანაძე), ილია ზაუტაშვილი, რეზო ჩაჩხიანი, დათო სულაქველიძე, საშა და გოგი გოცირიძეები, ვოვა გონჩარენკო, ალიკ დუნაისკი, ზურა ყიფშიძე, გია ეძგვერაძე და სხვები. შეიძლება მათი მაშინდელი ტექნიკური აღჭურვილობა, ინსტრუმენტები და შესრულების დონე უსუსურად გამოიყურებოდეს, მაგრამ რომ არა ეს პიონერები, როკი საქართველოში კიდევ დიდხანს დარჩებოდა იმპორტულ პროდუქტად. ჩვენი როკერებიდან ყველაზე ასაკოვანი ქართული როკის ლეგენდად მონათლული **ბაჩი ქიტიაშვილია**. ის ალბათ ერთადერთია (უმნიშვნელო გამონაკლისების გარდა), ვისაც დღემდე არ უღალატია თავისი გიტარისთვის.

ნამდვილი, ექვსსიმნიანი გიტარა ბაჩიმ პირველად 14 წლის ასაკში, 1960 წელს **იმა სუმაკის** კონცერტზე ნახა. მეზობლს, ბებიაშვილის პატეფონის და რადიო „რეკორდის“ დახმარებით მოახერხა თავისი გიტარის „დენტან მიერთება“. პირველი ბასგიტარა კი გადახერხილი შვიდსიმნიანი გიტარისგან დაამზადა. 1962 წელს 200 მანეთად შეიძინა (ეს იმ დროისათვის საკმაოდ მნიშვნელოვანი თანხა იყო) იუგოსლავიიდან ჩამოტანილი გიტარა.

დღეს ვერავინ უარყოფს იმ დიდ როლს, რომელიც შეასრულა ბაჩის ჯგუფმა, ლეგენდარულმა „ბერმუხამ“, ქართული როკის ისტორიაში. „ბერმუხა“ პირველი სერიოზული და

ბაჩი ქიტიაშვილი

შეიჭერი თმა და დაანებე თავი მუსიკას, ეგ რა კაცი საქმეაო. პირველად 1966 წელს დაგვიჭირა და თმები გადაგვპარსა“.

იმ დროს საკუთარი ჩანანერის გაკეთებაზე ოცნებაც გამორიცხული იყო. საზოგადოებასთან ურთიერთობის ერთადერთ გზას ნახევრად ოფიციალური კონცერტები წარმოადგენდა. „ეს კონცერტები კი არა, ბრძოლა იყო, – იხსენებს ბაჩი. – მომსწრე ვარ, თუ როგორ იჩხრიკებოდა მთელი დარბაზი კონცერტის დროს და ხშირად ჩვენც ზედ მივუყოლებივართ. ერთხელ ზესტაფონში მილიციელი მომადგა და მითხრა: „მოდი აქ, ბიჭო, ყველაფერი შენი ბრალია, შენ აგიყუბ ამათ!“ ცხაკაიაში კინალამ მილიცია და ხალხი შეეჯახნენ. მილიციას კონცერტის ჩაშლა უნდოდა. როცა მიხვდნენ, რომ ვერ გაიტანდნენ თავისას, მითხრეს: „დაუკარი, ოღონდ კონცერტი ჩუმად ჩაატარე“. ანალოგიური სიტუაცია იყო აბაშაში, ქობულეთში, ბათუმში. თბილისში ეს დამოკიდებულება ყველაზე მძაფრად იყო გამოხატული.

ბაჩი პირველი იყო, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მასზე ახალგაზრდა თაობას პრობლემები ნაკლები ჰქონდა. დათო შუშანიას პირველი შეხვედრა როკენროლთან 1964 წელს მოხდა: ცნობილმა ხელბურთელმა ჯემალ ცერცვაძემ დათოს ბიძაშვილს „ბიტლზის“ დისკი **For Sale** ჩამოუტანა. მიშა ფოფხაძის „ტელეფუნკენით“ შაბათობით „ამერიკის ხმაზე“ ვილის კანოვერის გადაცემებს უსმენდნენ. 14 წლის იყო, როცა თანასკოლელმა გოგა ორჯონიკიძემ ბასზე დაკვრა შესთავაზა. ჯგუფი, რომელიც „ბიტლზის“ და „როლინგსტონზის“ ჰიტებს უკრავდა, უსახელოდ არსებობდა. დათოს სკოლაში იმ დროს მეორე ჯგუფიც იყო, რომელსაც „კონტრასტი“ ერქვა. იქ ილია ზაუტაშვილი პიონერულ დოლზე უკრავდა. ორივე ჯგუფის წევრები ხშირად იკრიბებოდნენ მის ბინაში. მერე იყო უნივერსიტეტი – ფიზიკოსების კლუბი სარდაფში. იქ დათო ახალ ჯგუფში უკრავდა დათო სულაქველიძესთან ერთად. იმ პერიოდში დათოს ჯგუფმა ვალერი კოჩაროვის „ქოლდ ფლეიმთან“ ერთად პირველი კონცერტი გამართა ელექტროდეპოს კლუბში. ამას მოჰყვა კონცერტი 31-ე ქარხნის კლუბში და ლილოში. ამ კონცერტებს მთელი თბილისი ესწრებოდა. 1973 წელს ძველი კინოსტუდიის დარბაზში დაიგეგმა როკკონცერტის ჩატარება. იმდენი ხალხი მოვიდა, რომ სტადიონს გაავსებდა. პლენანოვის პროსპექტი გადაკეტეს. კინოსტუდიის დირექტორს შეეშინდა – დაამტვრევინ ყველაფერსო. ხალხი მილიციამ გაყარა.

დაახლოებით იგივე გზა განვლო დათო შუშანიას თაობის ნებისმიერმა როკმუსიკოსმა. თამაზ კაპანაძე, რომელსაც მელომანები „მასო“ მეტსახელით იცნობდნენ, როკენროლს 14

ნლის ასაკში ეზიარა: მისი ერთ-ერთი და სუბიშვილებში ცეკვადა და „ბიტლზის“ დისკი ჩამოუტანა. ტრადიციული კარიერა: თვითნაკეთი გიტარა, სკოლის ჯგუფი, მუსიკალური რადიოგადაცემები დასავლეთიდან, პოლიტექნიკურის ჯგუფი... სხვებთან შედარებით ბედმა გაუღიმა, რადგან ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა საკუთარი ორკესტრისთვის აპარატურას სოციალისტურ ქვეყნებში ყიდულობდა. 70-იანი წლების შუახანებში ძალიან გაიზარდა მათს ჯგუფის პოპულარობა. ამის გამო უშიშროება გამუდმებით უთვალთვალებდა ბიჭებს. მათ: „იმის გამო, რომ სხვა მხრივ „სუფთები“ ვიყავით ნიჭიერი ბიჭები – ორკესტრის წევრები, ვერაფერს გვიბედავდნენ. ერთხელ ინსტიტუტის **პარტკომში** გამომიძახეს: თქვენი მუსიკა ბურჟუაზიულია და ფილარმონიის კომისია გადაწყვეტს იარსებებთ თუ არაო. კომისიის რეაქცია საშინელი იყო; აყვირდნენ, დახურეთ, გააუქმეთ ეს ჯგუფიო. მხარს მხოლოდ გოგი ცაბაძე გვიჭერდა; იგი ხელითაც კი გაინია კომისიის წევრებზე“.

იმ ხანებში თბილისში უკვე არსებობდა რამდენიმე მეტ-ნაკლებად პროფესიული როკ-ჯგუფი. მათ შორის იყო „კონტრასტი“. ის სხვა თბილისური ჯგუფებისგან ძირითადად ორი რამით გამოირჩეოდა: ეს იყო **რიტმენბლუზზე** ორიენტაცია და უკომპრომისობა. ჯგუფს საინტერესო შემადგენლობა ჰქონდა: მიშა ფოფხაძე, მალხაზ ჩახნაშვილი, ვოვა მოგელაძე და ილიკო ზაუტაშვილი. ანგლოამერიკულ სიმღერებთან ერთად, ქართულ ტექსტებზე შექმნილ საკუთარ ნაწარმოებებსაც ასრულებდნენ. „კონტრასტისთვის“ ფორმასთან ერთად დიდი მნიშვნელო-

ჯგუფი „ანარეკლი“

რობი კუხიანიძე

რიტმენბლუზი – სასიმ-
ლერო-საცეკვაო ჟანრის
მუსიკალური სტილი,
ეფუძნება 1930-1940-იანი
წლების ბლუზისა და ჯაზის
მიმართულებებს. ტერმინი
დამკვიდრდა 1940-იანი
წლებიდან და აღნიშნავს
აშშ-ის შავკანიანი შემს-
რულებელი მუსიკოსების
პოპულარულ მიმართულე-
ბას, რომელსაც ერწყმის
საცეკვაო რიტმის ელემენ-
ტები.

მიშა ფოფხაძე და ვოვა
მოგელაძე

ილიკო ზაუტაშვილი

ბა ჰქონდა იდეოლოგიას, ამიტომაც ჯგუფი არასდროს წასულა კომ-
პრომისზე და არ მიუღია მონაწილეობა კომკავშირულ-ფილარმონიულ
ღონისძიებებში. ამის გამო ჯგუფს სცენას არ აძლევდნენ. ერთადერთი
იყო გაიოზ კანდელაკი, რომელიც ბარათაშვილის ხიდის ქვეშ არსებულ
კლუბში აძლევდა გამოსვლის საშუალებას. იქაც ყოფილა შემთხვევა,
როცა ხელის შეშლის მიზნით, უაზრო ბრალდებით, აპარატურა დაპატიმ-
რებულიაო, კონცერტი ჩაუშლიათ. ალბათ, ამიტომ ჯგუფი მალე დაიშა-
ლა. ჯგუფის წევრები სხვადასხვა გზით წავიდნენ: მალხაზ ჩახნაშვილმა
მუსიკა მიატოვა; ილიკო ზაუტაშვილი დღეს პოპულარული მხატვარია;
მიშა ფოფხაძემ რამდენიმე ჯგუფი გამოიცვალა, მერე ფილარმონიაში
წავიდა, ბოლოს კი გაიქცა საბჭოთა კავშირიდან. იგი „ამერიკის ხმის“
ქართულ რედაქციაში მუშაობდა ლუკა ბეთანელის სახელით. დღეს იგი
ისევ სამშობლოშია და სასულიერო პირია. ერთადერთი ვოვა მოგელაძე
დარჩა როკში: 80-იან წლებში მან შექმნა ქართული როკის ისტორია-
ში ყველაზე პროფესიული ჯგუფი „ბლუზ მობილი“ და მასთან ერთად
წარმატებით მოიარა დასავლეთი ევროპა. აი, როგორ იხსენებს 70-იანი
წლების დასაწყისს **ილიკო ზაუტაშვილი**: „ტოტალური ნადირობა იყო
გრძელ თმებზე – ან დანით აჭრიდნენ, ან უწვავდნენ. ერთხელ მომე-
პარნენ უკნიდან და თმაზე სანთებელით მომიკიდეს ცეცხლი. ერთხელ
სასტუმროში წამიკიდეს, ერთხელ – ქუჩაში. მერე მილიციაში მივყავდი.
ეს ჩანყობილი ფანდი იყო“.

იმ პერიოდში უკომპრომისობით გამოირჩეოდა ქართული როკის
კიდევ ერთი კოლორიტული ფიგურა, – **ვალერი კოჩაროვი**. მიუხედავად
იმისა, რომ ძალიან პოპულარული იყო და გარშემო უამრავი ხალხი ეხ-
ვია, ვალერი ფაქტობრივად ყოველთვის მარტო იყო – შექმნიდა ხოლმე

ჯგუფს, მერე მალევე დაშლიდა. სულ ძიებაში იყო და დაუკმაყოფილებლობის გრძნობა არ ასვენებდა. მისი ჯგუფებიდან აღსანიშნავია „კვადრატი“, რომელიც მძიმე როკს ასრულებდა, ბიტლომანური „ბლიცი“ და Cold Flame. 70-იანი წლების დასაწყისში „კვადრატის“ თმამოშვებული წევრები ფაქტობრივად შოკს გვრიდნენ თბილისელ ობივატელებს. საქმე იქამდეც კი მიდიოდა, რომ მათი პორტრეტები გამოფენილი იყო მილიციის სტენდზე, წარწერით – „ესენი არცხვენენ ჩვენს ქალაქს“.

70-იანი წლების დასაწყისში „კვადრატთან“ მეგობრობდა ჯგუფი, რომელშიც გამოდიოდნენ დათო სულაქველიძე, დათო შუშანია, საშა გოცირიძე და მერაბ მერაბიშვილი. ეს ორი ჯგუფი ერთად ატარებდა კონცერტებს. დათო სულაქველიძე იმ დროს ასე იხსენებს: „ლილოს ერთ-ერთი კონცერტის შემდეგ კომკავშირის ქალაქკომში დაგვიბარეს. მოსახლეობისგან საჩივარი მივიღეთ – ეს რა მორფინისტები, პლანისტები და ანტიფაშისტები იყვნენო (ეს უკანასკნელი ზედმეტად ფაშისტს გულისხმობდა)“.

კონცერტის შემდეგ ახალგაზრდები იაგო დეკანოზიშვილის (დღეს ცნობილი ოქრომჭედელია) ბარში იკრიბებოდნენ, რომელიც სარდაფში ჰქონდა გახსნილი. ეს ადგილი უფერული ქალაქისთვის ერთგვარ ოაზისს წარმოადგენდა. საუბრობდნენ მუსიკაზე, ხელოვნებაზე; აზრთა გაცვლა-გამოცვლით ივსებდნენ ინფორმაციულ ვაკუუმს. როკმა ამ ახალგაზრდებს მსოფლმხედველობა შეუცვალა. ისინი მუსიკის საშუალებით იფართოებდნენ ჰორიზონტს: სწავლობდნენ ინგლისურს, გატაცებული იყვნენ აღმოსავლური ფილოსოფიით, ეცნობოდნენ მეოცე საუკუნის მოაზროვნეებს, მითოლოგიას და, რაც მთავარია, ეზიარებოდნენ თავისუფლების სულს.

რუსი მწერლისა და პუბლიცისტის, ლიტერატურის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატის ალექსანდრე სოლჟენიცინის მხატვრულ-ისტორიული ნაწარმოები „არქიპელაგი გულაგი“ წლების მანძილზე იყო აკრძალული საბჭოთა კავშირში ისევე, როგორც სოლჟენიცინის მთელი შემოქმედება. რომანი ეფუძნება თვითმხილველთა წერილებს, მოგონებებსა და მონათხრობს, ასევე თავად ავტორის პირად გამოცდილებას და აღწერს 1918-1956 წლების საბჭოთა რეპრესიულ სისტემას. ა. სოლჟენიცინმა ნაწარმოები დაწერა 1958-1967 წწ-ში, ცენზურისაგან მალულად და გამოაქვეყნა 1973 წელს პარიზში. თავად მწერალს 1974 წელს, როგორც „სამშობლოს მოღალატეს“, ჩამოართვეს მოქალაქეობა და გადაეცეს საბჭოთა კავშირიდან. „პერესტროიკასთან“ ერთად შერბილდა საბჭოთა ხელისუფლების დამოკიდებულება ა. სოლჟენიცინის მიმართ. 1991 წელს მას აღუდგინეს სსრკ-ის მოქალაქეობა. იგი სამშობლოში 1994 წელს ოჯახთან ერთად დაბრუნდა. ა. სოლჟენიცინი გარდაიცვალა 2008 წელს, 90 წლის ასაკში.

ტოტალიტარული რეჟიმის დროს თავისუფლება ისე შორს იყო, რომ მისკენ სწრაფვის გამოხატულება დღეს სასაცილოდაც კი გამოიყურება. ერთი ბიჭი, მაგალითად, ფინეთში ლენინის პლაკატებს აგზავნიდა და იქიდან დისკებს იღებდა. ერთხელ მიშა ფოფხაძეს და დათო სულაქველიძეს ცოტა ხნით სოლჟენიცინის „გულაგი“ ჩაუვარდათ ხელში. ერთ ღამეს ფოტოებზე გადაიღეს, მეორე ღამეს ორ ეგზემპლარად დაბეჭდეს, მესამე ღამეს წაიკითხეს და დაწვეს. აი ასეთი დიდი შიში იყო რეჟიმის მიმართ.

ასეთ ცხოვრებას ბევრი ვერ ეგუებოდა. ამიტომაც გაიქცა მიშა ფოფხაძე. ის პირველი როკემიგრანტი იყო საქართველოდან. შემდეგ მას კიდევ ბევრი მიჰყვა, მაგრამ მათ ეპოქის შესაბამისად ეს უფრო ცივილიზებული მეთოდებით მოახერხეს.

აი, ასეთი ფიზიკური, ფსიქოლოგიური და მორალური წნეხის ქვეშ ვითარდებოდა ქართული როკი 70-იან წლებში. არც არის გასაკვირი – საბჭოთა კავშირში გამეფებული ტოტალიტარული რეჟიმი შედიოდა უძრაობის სახელით ცნობილ ახალ ფაზაში.

ცნობილი თეორეტიკოსი ჯასპერი მიიჩნევს, რომ „ახალგაზრდობა, რომელიც ეჯახება თვითდამკვიდრების პრობლემას

ბაკურ ბურდული და ქიშო გლუნჩაძე

და არ იღებს წინაპართა ფასეულობებსა და ავტორიტეტს, მასობრივი კომუნიკაციის ყველა ფორმიდან ირჩევს მუსიკას, როგორც თვითგამოხატვისა და საკუთარი თავის მოძებნის გზას“. მუსიკას აგრეთვე ადამიანთა დარაზმვისა და გაერთიანების როლიც მიეწერება.

ცხადია, ეს ყველაფერი ძალიან კარგად იცოდნენ ტოტალური შეზღუდვებისა და სიცრუის საბჭოთა იდეოლოგებმა, რომლებიც ცდილობდნენ მაქსიმალური ინფორმაციული ვაკუუმი შეექმნათ საზოგადოებისთვის. დასავლეთიდან რის ვაივაგლახით შემოტანილ ორიოდ დისკს საბჭოთა კავშირი საკუთარი პროდუქციით უპირისპირდებოდა. ჩვენი მუსიკალური მაღაზიები სავსე იყო გრამფირფიტებით, მაგრამ ან რა იყო ზედ ჩანერილი, ან როგორ იყო ჩანერილი, ან რა ყდები ჰქონდა?! ხმის ჩანერის ინდუსტრიის მონოპოლისტის, „მელოდიის“, გამოშვებული ფირფიტების ყდებს, დამოუკიდებლად მუსიკალური მასალისა, ამშვენებდა ფერადი რგოლისებრი სპირალები, გვირილები ან **ლევიტანის*** სევდიანი შემოდგომის პეიზაჟები. რაც შეეხება მუსიკას, ის ძალიან შორს იყო ახალგაზრდული კულტურისგან.

ამის მიუხედავად, ყოფილ საბჭოთა კავშირში საქართველო გახდა პირველი რესპუბლიკა, სადაც გახურებული უძრაობის პერიოდში, 1980 წელს, ჩატარდა ნამდვილი როკ-ფესტივალი. ამ ღონისძიებაზე მთელი საბჭოეთიდან თბილისში ჩამოვიდნენ ჯგუფები, რომელთა დიდ ნაწილს საბჭოთა იდეოლოგია არ აღიარებდა და უფრო მეტიც – სდევნიდა. ცნობილი როკკრიტიკოსის, არტიომ ტროიცკის აზრით ეს იყო ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა საბჭოთა როკის ისტორიაში. ფესტივალზე ფილარმონიულ და კულტურის სახლის ჯგუფებთან ერთად გამოდიოდნენ ნამდვილი ანდერგრაუნდის წარმომადგენლები. ფესტივალი იქცა საბჭოთა არაოფიციალური როკკულტურის კულმინაციად – მის შემდეგ ბევრი რამ შეიცვალა. საინტერესოა, რომ ამ ფესტივალზე იყო პეტერბურგული ჯგუფ „აკვარიუმის“ ყველაზე სკანდალური გამოსვლა. როცა ჯგუფის ლიდერმა, ბორის გრებენშჩიკოვმა, მიკროფონის საყრდენით დაიწყო გიტარაზე დაკვრა, ხოლო შემდეგ სცენაზე განვა, ჟიურიმ მთელი შემადგენლობით დატოვა ფილარმონიის დარბაზი. კულისებში ფესტივალის

ბორის გრებენშჩიკოვი

* ისააკ ლევიტანი (1860-1900) – XIX საუკუნის მეორე ნახევრის წარმოშობით ებრაელი რუსი მხატვარი, პეიზაჟების ოსტატი.

აღმფთვებულმა ორგანიზატორებმა სცენაზე მიმდინარე მოვლენები შეაფასეს, როგორც „ჰომოსექსუალიზმის გამოვლინება“. მშობლიურ ქალაქში დაბრუნებული გრებენშჩიკოვი სამსახურიდან გაათავისუფლეს და კომკავშირიდან გარიცხეს.

რუსეთში ამ ფესტივალს დღესაც საბჭოთა ვუდსტოკს ეძახიან. ფესტივალისადმი ინტერესმა ცხადყო, რომ ამ მუსიკას ჩვენთან საინტერესო მომავალი უნდა ჰქონოდა. და მართლაც, 80-იანი წლების შუახანებში საქართველოში ნამოიზარდა როკმუსიკოსების მეორე და ბევრად თვითმყოფადი თაობა. მათ შორის აღსანიშნავია ქიშო გლუნჩაძე, ლადო ბურდული და დადა დადიანი. ამავე თაობას ეკუთნიან ირაკლი ჩარკვიანი და რობი კუხიანიძე, მაგრამ მათი წარმატება უფრო დამოუკიდებელ საქართველოსთან არის დაკავშირებული.

მეორე თაობას უფრო მომზადებულ, „ცივილიზებულ“ საზოგადოებასთან მოუხდა დაპირისპირება. შესაბამისად, დაიხვეწა კონფორტაციის მეთოდები. შეიცვალა გმირის იმიჯი. წინა პლანზე წამოიწია ბენდენამ, გადაპარსულმა თავმა, საყურემ, ჯაჭვებმა, ტყავებმა, მეტალის ნაკეთობამ. ბრძოლა უფრო გამძაფრდა. ახალგაზრდებს მილიციასთან ერთად თანატოლებიც ებრძოდნენ. ასეთი დამოკიდებულება ბევრი მუსიკოსისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა. ქიშო, თავის კინოგმირის მსგავსად (ფილმი „ლაქა“), არსებული რეალობის მსხვერპლი გახდა და ამერიკას შეაფარა თავი. საქართველოდან ინგლისში გადაბარგდა დადაც. მისი სხვადასხვა პროექტიდან საზოგადოება ყველაზე მეტად გააღიზიანა პანკჯგუფმა „ტაქსიმ“ სოციალურად აქტიური ტექსტებით.

ცხოვრების სტილის გამო ქართველი როკ-მუსიკოსებიდან ყველაზე მეტი ალბათ **ლადო ბურდულს** „მოხვდა“. ემოციური ბიჭისთვის ნებისმიერი პირობითობა მიუღებელი იყო. დაწყებული პირველი ურთიერთობით როკკულტურასთან (მამიდამისის ქორწილიდან „ბიტლზის“ Abbey Road მოიპარა) და დამთავრებული დღევანდელი დღით, ლადოს არასდროს უღალატია ალტერნატივისთვის. იყო დრო, როცა ქუჩაში მისი ნებისმიერი გასვლა,

კადრები ფილმიდან „ლაქა“

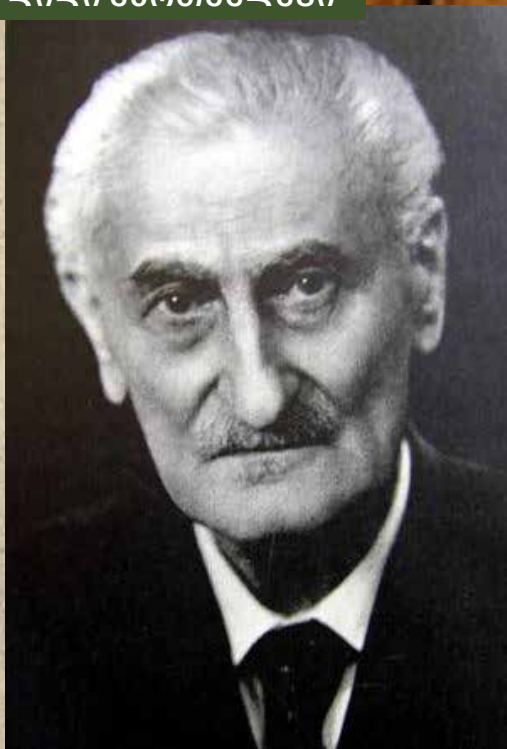
გამომწვევი ჩაცმულობის გამო, ინციდენტით მთავრდებოდა. შესრულების ექსპრესიული მანერისა და ყველასათვის გასაგები, ტკივილით გაჯერებული, ქართულენოვანი ტექსტების გამო ბევრმა ფაშისტად მონათლა. კონცერტების შემდეგ ბევრს უჩნდებოდა მისი ცემის სურვილი. ერთხელ ვიღაც „ძველი ბიჭი“ მიადგა და უთხრა, გოგოსთან ერთად ვარ და რეებს მღერიო. ქუჩაში ხალხი იმით ცნობდა, ჟღარუნით რომ დადიოდა: საყურეები, „ბულავკები“, რკინები, გატეხილი საათები. რამდენჯერმე დაიჭირეს, მაგრამ მალევე უშვებდნენ. ერთხელ სერიოზულად დაიჭირეს, შეურაცხყოფა მიაყენეს, მაგრამ ვიღაცამ იცნო – ეს ის არ არის, სულ ასე რომ დადისო – და გამოუშვეს.

ამ თაობის მუსიკოსების მოღვაწეობას საბჭოთა იდეოლოგიასთან ერთად წინ აღუდგა 80-იანი წლების ბოლოს გამძაფრებული ეროვნული მოძრაობა. ეროვნული აღტკინება ცხოვრების ყველა სფეროში ნებისმიერ არატრადიციულ ფორმას ეწინააღმდეგებოდა.

მალე საბჭოთა კავშირიც დაიშალა. როკმუსიკას ფორმალურად მოეხსნა შეზღუდვები და თითქოს აქ უნდა დასმოდა წერტილი ქართულ მუსიკალურ კონტრკულტურას. მაგრამ კაპიტალისტურმა ურთიერთობებმა ახალი პრობლემები წამოჭრა. თუმცა ეს სიმღერა ჩვენს დისკში არ შედის...

ირაკლი ჩარკვიანი და ლადო ბურდული

მიხაკო წერეთელი (1878-1965)

ნიმუ სამსონია

„დადგება დრო, როდესაც [მიხაკო წერეთლის] გერმანულ-ფრანგულ-ინგლისურ-იტალიურენოვანი ნაშრომები საქართველოს დაუბრუნდება და კვლავ ემსახურება ქართული მეცნიერების გამთლიანების დიად საქმეს“.

რეზო თაბუკაშვილი

მიხეილ (მიხაკო) წერეთელი (1878-1965) – დიდი მეცნიერი, პოლიტიკური მოღვაწე, საქართველოში სოციოლოგიისა და ასირიოლოგიის ფუძემდებელი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი პირველი პროფესორ-დამფუძნებელი, რომელიც ბედის უკუღმართობით, 1921 წელს საქართველოს ანექსიისთანავე, სამშობლოდან სამუდამოდ გადაიხვეწა და სამეცნიერო მოღვაწეობა ევროპაში განაგრძო.

ევროპაში მცხოვრები მიხაკო წერეთელი გერმანულ, ფრანგულ, იტალიურ და ინგლისურ ენებზე წერდა და აქვეყნებდა თავის მსოფლიო მნიშვნელობის სამეცნიერო ნაშრომებს, რომლებმაც საქართველოს და ქართულ მეცნიერებას გაუთქვეს სახელი. თავისი ცხოვრებითა და სამეცნიერო მოღვაწეობით მიხაკო წერეთელი მუდამ იყო საქართველოს სამსახურში, თუმცა აქვე უნდა ითქვას, რომ მსოფლიო მეცნიერების ეს საუნჯე მხოლოდ ახლავდა უბრუნდება საქართველოს. საბჭოთა აგენტურის მიერ ფაშისტად მონათლული ამ უდიდესი ქართველი მეცნიერის მოღვაწეობა აკრძალული იყო საბჭოთა კავშირის არსებობის მანძილზე. აღსანიშნავია, რომ მიხაკო წერეთელი იყო გამოჩენილი ქართველი აღმოსავლეთმცოდნის – გიორგი წერეთლის (1904-1973) ბიძა (მოგვიანებით მიხაკო წერეთელმა სწორედ მას უანდერდა თავისი ასირიოლოგიური ბიბლიოთეკა), მაგრამ თვით გიორგი წერეთელმაც ვერ შეძლო მიხაკო წერეთლის ვერც ერთი სამეცნიერო ნაშრომის გამოქვეყნება...

მიუხედავად ყველაფრისა, დრომ თავისი მოიტანა და 2010 წელს ბრიტანეთში (კემბრიჯი) ჩატარებულ მსოფლიო კონგრესზე, რომელიც „გილგამეშის ეპოსს“ ეძღვნებოდა, ქართული მეცნიერების სახელი კვლავ მიხაკო წერეთელმა წარმოაჩინა. 1924 წ. კონსტანტინოპოლში

მიხაკო წერეთლის (1878-1965) დამსახურება
ქართული და მსოფლიო მეცნიერების წინაშე

გამოცემული მ. წერეთლის ნათარგმნი „გილგამეშიანი“, რომელმაც იმთავითვე დაიმკვიდრა ადგილი „გილგამეშის ეპოსის“ მთარგმნელ-გამშიფრელთა მსოფლიოს პირველ სამეულში, თუმცა საქართველოსთვის დაიკარგა, კვლავ გამოჩნდა მსოფლიო მეცნიერების სარბიელზე. ბრიტანელმა მეცნიერებმა თითქმის საუკუნის შემდეგ დაასახელეს მიხაკო წერეთელი „გილგამეშის ეპოსის“ მთარგმნელ-პიონერად. ამ ფაქტის შემდეგ, ათწლეულების მანძილზე აკრძალული თარგმანი, 2010 წელს ხელახლა გამოსცა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ. „გილგამეშიანი“ აღმოჩნდა პირველი სამეცნიერო ნაშრომი მიხაკო წერეთლისა, რომელიც საქართველოს დაუბრუნდა, როგორც ქართული და მსოფლიო მეცნიერების საგანძური.

მიხეილ (მიხაკო) გიორგის ძე წერეთელი დაიბადა 1878 წლის 3 დეკემბერს სოფელ ცხრუკვეთში (საჩხერის

1919-1921 წ.წ. – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი პირველი პროფესორი, ასირიოლოგიისა და ძველი აღმოსავლეთის ისტორიის კათედრის გამგე.

1924 წ. – კონსტანტინოპოლში გამოქვეყნდა „გილგამეშის ეპოსის“ მიხაკო წერეთლის თარგმანი.

1921-1943 წ.წ. – ბრიუსელისა და ბერლინის უნივერსიტეტების პროფესორი, ასირიოლოგიისა და ქართული ენის კათედრის გამგე.

1933 წ. – მიხაკო წერეთელი შიფრავს კელიშინის ასურულ-ურარტული ბილინგვას, ე.წ. „კელიშინის სტელას“, რითაც სათავეს უდებს ურარტოლოგიის კვლევას მსოფლიოში და იმკვიდრებს ურარტოლოგიის პატრიარქის სახელს.

1944-1965 წ.წ. – მიუნხენის უნივერსიტეტის პროფესორი, ასირიოლოგიისა და ქართული ენის კათედრი გამგე.

1963 წ. – პარიზში ქვეყნდება „ვეფხისტყაოსნის“ მ. წერეთლისეული გერმანული თარგმანი.

2010 წ. – ბრიტანეთის (კემბრიჯის) ძველი ახლო აღმოსავლეთის მსოფლიო კონგრესზე მიხაკო წერეთელი დასახელდა მსოფლიოში „გილგამეშის ეპოსის“ მთარგმნელთა პირველ რიგებში (გერმანული (1901), ფრანგული (1907), ინგლისური (1917), ქართული (1924)).

გილგამეშის ეპოსი – ასურულ-ბაბილონური (დაინერა აქადური ენის ძველბაბილონურ დიალექტზე ძვ. წ. III ათასწ. II ნახ.) ლიტერატურის ძეგლი, დღეისათვის ცნობილია, როგორც მსოფლიო მწერლობის პირველი ეტიკურ-ფილოსოფიური ხასიათის ეპოსი და პირველი ლიტერატურული ნაწარმოები. მას საფუძვლად დაედო ძველი შუმერული თქმულებები ურუქის I დინასტიის (ძვ. წ. III ათასწლეულის დასაწყისი, 28-ე ს.) მეფის – გილგამეშის – შესახებ. არსებობს ხუთი შუმერული თქმულება გილგამეშზე, რომლებიც წარმოადგენენ ურუქის ლიტერატურული ტრადიციის „გილგამეშის ციკლს“ და რომლებსაც მეცნიერები გილგამეშის შუმერულ სიმღერებს უწოდებენ. ქ. ურუქში ასევე არსებობდა ოთხი შუმერული ეპოსი, რომლებიც გილგამეშის მამა ლუგალბანდასა და პაპა ენმერქარზე (შუმერული ლურსმული დამწერლობის გამოგონებელი) გადმოგვცემდა. ეპოსებში აღწერილია ურუქისა და შორეული არათას ქვეყნის დაპირისპირება. მეცნიერებაში ეს უპირველესი ოთხი ეპოსი ცნობილია „შუმერ მეფეთა ეპოსების“ სახელით და ეწოდება ქ. ურუქის „არათას ციკლი“. სწორედ აქ იჩენს თავს პირველად კაცობრიობის ლიტერატურის ისტორიაში ეპიკური ჟანრის სტრუქტურა. „გილგამეშის შუმერული სიმღერები“ და „არათას ციკლი“ დაედო საფუძვლად ძვ. წ. 24-23 საუკუნეთა მიჯნაზე აქადურ ენაზე დაწერილ „გილგამეშის ეპოსს“, რომელიც თავისი სრულყოფილებით უტოლდება ჰომეროსის პოემებს. აღსანიშნავია, რომ „გილგამეშის ეპოსის“ ბოლო (ასურული) ვერსია ძვ. წ. VII საუკუნეში გადაინერა და დაცული იყო ასურეთის მეფე ამურბანიპალის ბიბლიოთეკაში. ამრიგად, „გილგამეშის ეპოსის“ სახით ჩვენ წინაშეა ეპოსის 15-16 საუკუნოვანი ტრადიცია. კვლევების შედეგად დადგენილია, რომ ამ ეპოსს ერთი ავტორი ჰყავდა, თუმცა ძველდამოსავლური ტრადიციით ავტორი სახელს არ წერდა და ამდენად, მისი სახელი არც შემოგვრჩა.

„გილგამეშის ეპოსი“ იმთავითვე ითარგმნა ძველდამოსავლურ ენებზე. არსებობს ეპოსის ხეთურ და ხურიტურ თარგმანთა ვერსიები, შემორჩენილი მხოლოდ რამდენიმე დაფაზე. ასევე არსებობს რამდენიმე ვერსია აქადურ ენაზე. ეპოსის დედააზრია მეგობრობა გილგამეშსა და ველურობიდან ცივილიზებულ ადამიანამდე ამაღლებულ ენქიდუს შორის, რაც მათ უძლეველს ხდის ბოროტის დამარცხების გზაზე. ენქიდუ ბიბლიური ადამის პროტოტიპია, რომელიც, ეპოსის მიხედვით, ღმერთებმა ადამის მსგავსად შექმნეს გილგამეშის დაუოკებელი, დამანგრეველი ძალის დასაბალანსებლად. ეპიკური მეგობრობა მაღალი ზნეობისაკენ უბიძგებს გილგამეშს და ბოლოს ენქიდუ თავისი სიკვდილით სიკვდილ-სიცოცხლის აზრზე დააფიქრებს მას. გილგამეშის შემდგომი ბედი დაკავშირებულია სიცოცხლისა და უკვდავების ძიებასთან, რაც მას მიიყვანს უთნაფიშთიმთან – საყოველთაო წარღვნას გადარჩენილ ერთადერთ კაცთან. ბოლოს დაბრძენებული გილგამეში ბრუნდება ურუქში. ეპოსში ჩართულია წარღვნის შუმერული ეპოსი, რომელიც „ათრახასისის ეპოსითა“ ცნობილი. წარღვნის ეპიზოდი, რომელიც წარმოადგენს „გილგამეშის ეპოსის“ XI დაფას, სიტყვასიტყვით არის გადატანილი ბიბლიაში. უთ-ნაფიშთიმ, რაც აქადურად იშიფრება, როგორც „სიცოცხლის დღეგრძელი“ არის ბიბლიური ნოეს პროტოტიპი.

რაიონი, იმერეთი). განათლება მან ევროპაში მიიღო და პარიზის უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ, 1905 წელს, საქართველოში დაბრუნდა და დაიწყო აქტიური პოლიტიკური მოღვაწეობა. მისი ეროვნული პოზიცია გამოიხატა ილიას მკვლელობის დღეებში. 1907 წლის 2 სექტემბერს „ისარში“ („ბატონის“ ფსევდონიმით) გამოქვეყნდა წერილი „კაცია-ადამიანი?!“. 1907 წლის 7 სექტემბერს კი მ. წერეთელმა თბილისში წარმოთქვა სიტყვა, რომელმაც გრიგოლ რობაქიძის თქმით, „შინაგანად შეძრა მთელი საქართველო“. ეს სიტყვა მან შემდეგი სიტყვებით დაასრულა: „ვაგლახ, ბედშავო საქართველო! შენ კი, დიდებულო ადამიანო, ივერიის ტანჯულო ძევ, გვაპატივე აქ შეკრებილ სრულიად საქართველოს, რომ სწორედ იმ ადგილას მოგისპო სიცოცხლე ჩვენმა ზნეობით დაცემამ, სადაც შენ გულამოსკვნილი სტიროდი „ბედსა ქართლისასა“, გვაპატივე, რომ შენს შუბლს ტყვია ვარგუნეთ წილად დიდების გვირგვინის მაგივრად, გვაპატივე, რომ ჩვენ სატახტო ქალაქში ტრიუმფის მაგივრად სამგლოვიარო პროცესია გაგიმართეთ! გვაპატივე - ეს შეეფერება შენს დიდსულოვნებას! იქ, ზევით, პოეტთა მიერ შემკულ, მდუმარე მთანმინდაზედ განისვენებთ, ჩვენს მხცოვან, ტანჯულ ისტორიულ დედაქალაქ თბილისს რომ ბატონობს იღუმმალად! მაგრამ ვაგლახ ჩვენ, რომ „იქიდან ველარ გადმოხედავ შენს სამშობლო მხარესა და ტკბილი ჭიკჭიკითა ველარ დაატკობ მისს არემარეს“, ველარ იხილავ მომავალში შენს ივერსა, „ფენიქსებრ განახლებულსა“, თუ მომავალმა ეს ბედი კიდევ გვარგუნა, მაგრამ ანმყოში მაინც ბედნიერი იქნები – ველარ იხილავ აგრეთვე იმ სინითლეს სირცხვილისა, რომელიც ან დაცემულმა ივერმა ჭამა შენი ნამებითა და რომლის ჩირქსაც იგი დიდხანს ვერ მოიბანს“.

1910 წლიდან იწყება ახალი ეტაპი მ. წერეთლის ცხოვრებაში. 30 წელს გადაცილებული, იგი პოლიტიკურ მოღვაწეობასთან ერთად მეცნიერულ მუშაობასაც ჰკიდებს ხელს, რაშიც ბიძგი ექვთიმე თაყაიშვილმა მისცა. იგი კვლავ ევროპისაკენ მიეშურება – ამჯერად მეცნიერული ცოდნის მისაღებად ჩადის ლონდონში და იწყებს ასირიოლოგიის შესწავლას. სწავლას იგი ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტში ასრულებს.

ამავე პერიოდში მიხაკო წერეთელი პოლიტიკურ მოღვაწეობასაც ეწევა. იგი წევრია საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტისა, რომელიც 1914 წელს ჩამოყალიბდა ოსმალეთში (თურქეთში). პირველი მსოფლიო ომით შექმნილი ვითარება მ. წერეთელს სურს საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის გამოიყენოს. ამ ორგანიზაციის წევრები აწარმოებენ მოლაპარაკებას როგორც გერმანიის, ისე თურქეთის მთავრობასთან. მ. წერეთელი ამ გზით ორჯერ ჩამოდის საქართველოში წყალქვეშა ნავით. „წყალქვეშა ნავით საიდუმლოდ ჩამოსვლა საქართველოში, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მონაწილეთათვის იარაღის ჩამოტანა არის მისი ბიოგრაფიაში საოცარი ფაქტები, – წერს ვალერიან გამყრელიძე თავის მოგონებებში, – ფოთის ზემოთ სანაპიროს მოადგა გერმანელთა წყალქვეშა ნავი, რომელმაც გერმანიაში მოქმედი „საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის“ თავმჯდომარე მიხაკო წერეთელი და წევრი სურგულაძე (მგონი, პეტრე) ჩამოიყვანა გერმანიიდან.

ახალგაზრდა მიხეილ (მიხაკო) წერეთელი

მიხეილ წერეთელი და მიხეილ კედია, ფოტო აღებულია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ციფრული ბიბლიოთეკა „ივერიელის“ ფოტოარქივიდან.

„გილგამეშის ეპოსი“ გავრცელებული იყო ახლო აღმოსავლეთში როგორც აქადური ენის დიალექტებზე, ასევე ხეთურ და ხურიტულ ენებზე. ეპოსის სრულყოფილ ვერსიას კი ასურეთის მეფე აშურბანიპალის ნინევიის ბიბლიოთეკაში დაცული ასურული ვერსია წარმოადგენს (ძვ.წ. VII ს). „გილგამეშის ეპოსი“ ძვ.წ. VI საუკუნეში დაიკარგა, როდესაც ასურეთის და ბაბილონის სამეფოები აქემენიდურმა ირანმა გაანადგურა და ქ. ნინევიის ბიბლიოთეკა დაიწვა. ეპოსის გამოძახილმა თითქმის ახალი ნელთალრიცხვის მიჯნამდე მოაღწია და კვლავ აღმოჩნდა უკვე მე-19 საუკუნეში, 1872 წელს. დღემდე შემორჩენილია ეპოსის 12 დაფა, თუმცა XII დაფა დამატებული უნდა იყოს გადამწერის მიერ და წარმოადგენს ერთ-ერთ სიმღერას „გილგამეშის შუმერული სიმღერებიდან“, სადაც გილგამეშს საიქიოდან ამოსული ენქიდუ ქვესკნელის ამბებს აცნობს. „გილგამეშის ეპოსი“ XI დაფა (წარღვნის ეპიზოდი) 1872 წელს აღმოჩნდა ბრიტანეთის მუზეუმის ლურსმნული დამწერლობის ძეგლების კოლექციაში, ხოლო XIX საუკუნის ბოლოსთვის უკვე აღმოჩენილი იყო ეპოსის სრული ვარიანტი. ეპოსის პირველი თარგმანი შეასრულა პ. იენსენმა გერმანულ ენაზე 1902 წელს. 1907 წ. ფრანგულად თარგმნა ე. დორმიმ. 1917 წელს – ინგლისურად ს. ლენგლონმა. 1924 წელს ქართულად – მ. წერეთელმა (თარგმანი შესრულებულია 1913-1916 წ.წ., გამოქვეყნდა 1924 წ.). „გილგამეშის ეპოსი“ თითქმის ყველა ევროპულ ენაზე ითარგმნა მე-20 საუკუნის ორმოცდაათიანი წლებიდან. რუსულად თარგმნა 1963 წელს ი. დიაკონოვმა. რუსულად მანამდე არსებობდა გუმბელიოვის თარგმანი, შესრულებული იყო დორმის ფრანგული თარგმანიდან. ეპოსი ნათარგმნია ზოგიერთ აღმოსავლურ ენაზეც. აღსანიშნავია, რომ „გილგამეშის ეპოსი“ ხელმეორედ თარგმნა ზურაბ კიკნაძემ 1963 წელს.

მიხაკო წერეთლის მიერ გერმანულ ენაზე თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“, გამოცემული პარიზში 1975 წელს, 2013 წლის რეპრინტი

ნაგმა შემოზიდა აგრეთვე 2 600 გერმანული სამხედრო თოფი და 500 პისტოლეტი („მაუზერი“). ჩამოსულთა მიღება და იარაღის შემოტანა და გადაზიდვა საქირო ადგილებში განახორციელა „საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის“ რწმუნებულმა დასავლეთ საქართველოში სამსონ იოთამის ძე გამყრელიძემ (ჩვენმა მამამ), რომელიც სენაკის მომრიგებელ მოსამართლედ მუშაობდა. მას ეხმარებოდნენ ახალ-სენაკის მკვიდრი ახალგაზრდები“.

ამავე პერიოდში გერმანიის შთავრობას შეუთავაზებია ქართველებისათვის წასულიყვნენ ლოზანაში „ერთა კავშირის“ მესამე კონგრესზე დასასწრებად. 1916 წელს ამ კონგრესზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მ. წერეთლის წარმომტეხულმა სიტყვამ, რომელშიც დასაბუთებული იყო რუსეთის დანაშაულებანი საქართველოს მიმართ ვახტანგ მეექვსიდან მოყოლებული. ამ სიტყვამ თურმე რუს დამსწრეებსაც ჩააგდებინა ენა.

1918 წელს მიხაკო წერეთელი იყო საქართველოს დიპლომატიური დელეგაციის წევრი ბერლინში. 1919 წელს კი ელჩად იყო სკანდინავიის ქვეყნებში. 1920 წელს მ. წერეთელი ივ. ჯავახიშვილის მოწვევით იკავებს ასირიოლოგიისა და ძველი აღმოსავლეთის ისტორიის კათედრას ახლად დაარსებულ თბილისის უნივერსიტეტში. მას 1920 წლის მაისში პროფესორად ირჩევენ, მაგრამ 1921 წელს რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსია მას აიძულებს დატოვოს სამშობლო.

მ. წერეთელი 1933 წლიდან 1942 წლამდე ბერლინის უნივერსიტეტში მოღვაწეობს ქართული ენისა და მწერლობის კათედრაზე. მეორე მსოფლიო ომის დროს, მეგობრების თხოვნით, მ. წერეთელი კისრულობს გერმანიაში ქართული ეროვნული კომიტეტის თავმჯდომარეობას, სადაც შედიოდნენ აგრეთვე ზურაბ ავალიშვილი და სპირიდონ კედია. კომიტეტი ღირსეულად და უკომპრომისოდ იცავს საქართველოს შვილებს, მაგრამ მიზანს მაინც ვერ აღწევს. ამიტომაც მიხეილი შლის კომიტეტს და თავის თანამშრომლებთან ერთად წყვეტს ყოველგვარ კავშირს გერმანიის ხელისუფლებასთან. ომის დამთავრების

შემდეგ მიხაკო წერეთელი მიუნხენში გადადის, სადაც სიცოცხლის ბოლომდე რჩება და მიუნხენის უნივერსიტეტში აგრძელებს სამეცნიერო მოღვაწეობას.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, 1924 წელს კონსტანტინოპოლში (დღევანდელი სტამბოლი) იბეჭდება მიხეილ წერეთლის ნათარგმნი „გილგამეშიანი“. ეს ძვ. წ. III ათასწლეულის ბაბილონური ეპოსი, რომელიც კაცობრიობის პირველ ეპოსად არის მიჩნეული, მიხაკო წერეთლისთვის ორგანული ნაწილი იყო „ვეფხისტყაოსნისა“ (ამას მეცნიერი და მთარგმნელი თავადვე აღნიშნავდა). თარგმანი „გილგამეშიანისა“, რომელიც მიხაკო წერეთელმა ბრიტანეთის მუზეუმში დაცულ ლურსმული ფირფიტებიდან შეასრულა, სხვა ევროპელ მთარგმნელთაგან განსხვავებით, გაჯერებული იყო „ვეფხისტყაოსნის“ – დიდი ეპოსის (ანუ „გილგამეშის“) ასევე დიდი მემკვიდრეობის (ანუ „ვეფხისტყაოსნის“) ცოდნით. „ვეფხისტყაოსნის“ კი მიხაკო წერეთელი სიყრმიდანვე სწავლობდა.

მიხაკო წერეთელმა მთელი ცხოვრება შეაღია „ვეფხისტყაოსნის“ კვლევას – დანშინდა, შეავსო და დაადგინა პოემის ტექსტი და თავისივე დამუშავებული ქართული ტექსტი გერმანულ ენაზე გადათარგმნა. ეს თარგმანი პირველად 1963 წელს გამოქვეყნდა პარიზში, ნინო სალიას რედაქციით. მიხაკო წერეთლის ოცნება, რომ გამოცემულიყო მისი ნაშრომები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, ნაწილობრივ ახდა: „იმედი მაქვს სიცოცხლეში ვიხილო „ჩემი“ „ვეფხისტყაოსანი“, დაბეჭდილი მისი გერმანული თარგმანით. ეს იქნება ძღვენი დიდი ქართველი გენიოსისადმი საიუბილეოდ, მიძღვნილი იმ ქართველისაგან, რომლის სახლში „ვეფხ-

ასირიოლოგია – მეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის იმ ძველმოხსენებულ ენებსა და ცივილიზაციებს, რომლებიც ლურსმულ (სილაბურ) დამწერლობას იყენებდნენ. ასირიოლოგია ფართო გაგებით შეისწავლის შუმერის, ბაბილონის, ასურეთის, ხური-მითანის, ხეთების, ურარტუს, ძველი ირანის ენებსა და ცივილიზაციებს. ვინრო გაგებით შეისწავლის მხოლოდ შუამდინარულ ცივილიზაციებს – შუმერს, ბაბილონსა და ასურეთს.

დარგი დაიბადა 1856 წელს ევროპაში, როდესაც მიიჩნიეს, რომ გაშიფრული იყო ლურსმული დამწერლობა. დღემდე არსებობს მხოლოდ მსოფლიოს ელიტარულ უნივერსიტეტებში. პოსტსაბჭოთა სივრცეში – მხოლოდ პეტერბურგისა და თბილისის უნივერსიტეტებში. ასირიოლოგია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ერთ-ერთი პირველი დარგი იყო – ივანე ჯავახიშვილმა მიხაკო წერეთელთან ერთად, 1919 წ. ახლადშექმნილ უნივერსიტეტში დააარსა „ასირიოლოგიისა და ძველი აღმოსავლეთის ისტორიის“ კათედრა.

ის-ტყაოსანი“ ქალმა და კაცმა ზეპირად იცოდა და რომელმაც ჯერ წერა-კითხვაც არ იცოდა კარგად, მაგრამ „ვეფხის-ტყაოსნის“ თავებს კი ზეპირად ეტყოდა სტუმრებს მათ შესაქცევად, ძღვენი „ვეფხის-ტყაოსნის“ არა სპეციალისტისა, ხოლო სიყრმითგან მოხუცებამდე ნაზარდი სიყვარული-სა ამ უკვდავი ქმნილებისათვის“, – წერს იგი თავის ნაშრომში „მცირე რამ ვეფხისტყაოსნის შესახებ“.

1975 წელს პარიზში ხელმეორედ გამოიცა მიხაკო წერეთლის „ვეფხისტყაოსნის“ გერმანული თარგმანი – ამჯერად სრულყოფილი კომენტარებით, რომლის რეპრინტი 2013 წელს გამოსცა თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობამ. 2014 წლის ბოლოსთვის იგეგმება „ვეფხისტყაოს-

ნის“ მ. წერეთლისეული გერმანული თარგმანის ფუნდამენტური გამოცემა, რომელსაც დართული ექნება მის მიერვე დადგენილი „ვეფხისტყაოსნის“ ქართული ვერსია.

მიხაკო წერეთელს ეკუთვნის „სიბრძნე-სიცრუისას“ თარგმანი გერმანულ და ფრანგულ ენებზე, რომელიც ჯერჯერობით საქართველოსთვის უცნობია.

მიუხედავად მნიშვნელოვანი მთარგმნელობითი მოღვაწეობისა, მიხაკო წერეთელმა მსოფლიო მეცნიერებაში სახელი თავისი ურარტოლოგიური კვლევებით დაიმკვიდრა.

1928 წელს ჰაიდელბერგის მეცნიერებათა აკადემიამ გამოაქვეყნა მიხაკო წერეთლის პირველი ურარტოლოგიური ნაშრომი სახელწოდებით: „ურარტუს მეფის სარდურის ახალი ხალდური წარწერის შესახებ. ხალდური ენის გაშიფვრის ცდა“. ნაშრომის შესავალში მკვ-

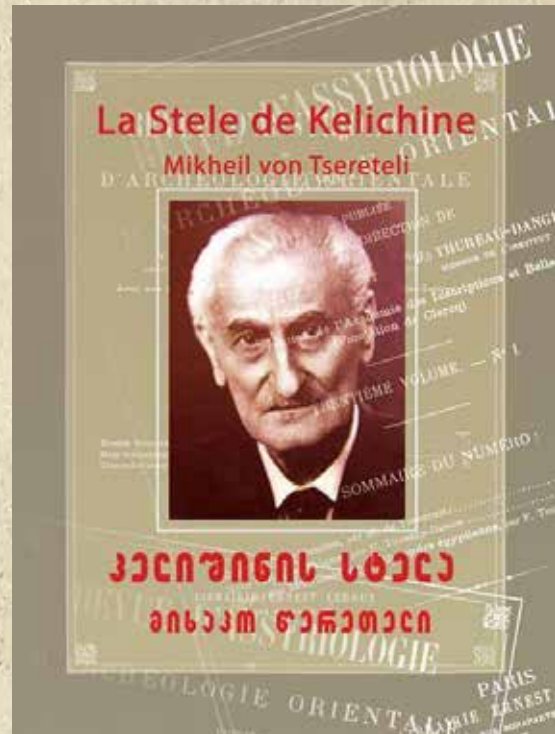
ლევარი მოკრძალებით აღნიშნავს, რომ „ამ ხალდური ტექსტის თარგმანი არის მხოლოდ ცდა“ ურარტული ენის (მაშინ ამ ენას ხალდურად მოიხსენიებდნენ) სიტყვებისა და გრამატიკული ფორმების ზუსტი მნიშვნელობების ამოცნობისაო. მის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ეს ამოცანა მან პირველსავე ცდაზე ბრწყინვალედ შეძლო.

მიხაკო წერეთლის კვლევა-ძიებაში უმნიშვნელოვანესი იყო ის გარემოება, რომ პირველად მხოლოდ მაშინ დადგინდა, რომ სინტაქსური თვალსაზრისით ურარტული ენა, ქართველური ენების მსგავსად, ერგატიული კონსტრუქციის ენათა რიგს

განეკუთვნებოდა*. მოგვიანებით ისიც გაირკვა, რომ ამ ტიპისაა ზოგიერთი სხვა ძველალმოსავლური ენაც – შუმერული, ელამური და ურარტულის მონათესავე ხურიტულიც.

1933 წელს პარიზში მსოფლიოში ცნობილ ჟურნალში „Revue d'Assyriologie“ (გამოდის პარიზში 1884 წლიდან და ერთადერთი ქართველი მეცნიერი, რომელიც ოდესმე ამ ჟურნალში დაბეჭდილა, გახლავთ მიხაკო წერეთელი) გამოქვეყნდა მიხაკო წერეთლის მსოფლიო მნიშვნელობის ნაშრომი „კელიშინის სტელა“. ეს გახლავთ ძვ.წ. IX საუკუნის ასურულ-ურარტული ლურსმული ტექსტი, რომელიც მიხაკო წერეთელმა გაშიფრა. ისიც უნდა ითქვას, რომ მანამდე ამ სტელის გაშიფვრაზე არაერთი ევროპელი მეცნიერი მუშაობდა. მიხაკო წერეთლისეული მიდგომა ურარტული ტექსტისადმი გასაღები აღმოჩნდა ურარტოლოგიის მკვლევართათვის. „კელიშინის ბილინგვის“ ტექსტის წაკითხვის პრინციპით მან დაადგინა ურარტული ენის გრამატიკის მანამდე ბუნდოვანი საკითხები. ამავე პრინციპით 1933-1959 წწ.-ში მიხაკო წერეთელმა სრულყოფილად გაშიფრა და ლურსმული ტექსტებით, ტრანსლიტერაციითა და თარგმანით გამოაქვეყნა ურარტულ ტექსტთა კორპუსი. მსოფლიო მეცნიერება მიხაკო წერეთელს ურარტოლოგიის პატრიარქად მიიჩნევს. ხმამაღალი განცხადება არ იქნება, თუ მის წვლილს ურარტოლოგიაში ფრანსუა შამპოლიონისას შევადარებთ ეგვიპტოლოგიაში, რომელმაც ყველასთვის კარგად ცნობილი როზეტის ქვის გაშიფვრით საფუძველი ჩაუყარა ეგვიპტოლოგიის კვლევას მსოფლიოში.

მიხაკო წერეთლის მიღწევები ურარტოლოგიაში განსაკუთრებით მტკიცეული აღმოჩნდა საბჭოთა ხელისუფლებისთვის. რამდენადაც ურარტული და ასურული ლურსმული ტექსტები საქართველოს ისტორიის უძველეს წერილობით წყაროებს წარმოადგენენ, იმ წერილობით წყაროებს, საიდანაც სათავეს იღებს ჩვენი ქვეყნის უძველესი ისტორია. შესაბამისად, ამ უძველეს, ძველალმოსავლურ წერილობით წყაროებში განისაზღვრება როგორც ქართველური ტომობრივი გაერთიანებების, ასევე კავკასიის სხვა ეთნოსთა ტერიტორიული და ეთნიკური საკითხები. შესაბამისად, მიხაკო წერეთლის, როგორც მსოფლიო მასშტაბის ურარტოლოგის, დევნამ კიდევ უფრო მწვავე ხასიათი მიიღო. საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან მის წინააღმდეგ ბრძოლა გრძელდებოდა ყველანაირი მეთოდით. მიზანი კი ერთი იყო – მიხაკო წერეთელს მსოფლიო მნიშვნელობის სამეცნიერო ნაშრომებს ქართულ მეცნიერებაში არ უნდა შემოეღწია. შესაბამისად, მთელი აქცენტი მის პოლიტიკურ მოღვაწეობაზე იყო გადატანილი. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ისტორიაში ამ მხრივაც განსაკუთრებული ადგილი უკავია მიხაკო წერეთელს. ამ უდიდესმა მეცნიერმა მთელი ცხოვრება საქართველოსთვის ბრძოლას შეაღწია. მიხაკო წერეთელმა სამშობლოს

* ერგატიული კონსტრუქციის ენა ეწოდება ისეთ ენებს, სადაც ქვემდებარეს აქვს მოთხრობითი ბრუნვა, ანუ ლათინურად ე.წ. ერგატივე.

* ობერლეიტენანტი ოთარ წერეთელი დასავლეთის ფრონტზე ერთ-ერთი ბრძოლის დროს ტანკში დაიწვა.

მიხაკო წერეთელი
მეუღლესთან მარიამ ვახ-
ვახიშვილთან ერთად

სიყვარულს შესწირა მთელი ცხოვრება, ასევე ერთადერთი შვილი, რომელიც თან გაჰყვა ემიგრაციაში და 1945 წელს II მსოფლიო ომში დაეღუპა.* მიხაკო წერეთელმა დარჩენილი ცხოვრება სამშობლოდან შორს, სრულ მარტოობაში გაატარა.

ემიგრაციაში მყოფი მ. წერეთლის მძიმე სულიერი მდგომარეობის გამოხატულებაა მისი წერილები, სადაც უსაზღვრო სევდა იკითხება.

ერთ-ერთ წერილში იგი თავის ძმისწულს, ბაბო წერეთელს სწერს: „მომწერე, თუ მოსახერხებელია შენთვის: ცხრუკვეთში ჩვენი ქოხი ისევ სდვას თუ არა და ვის ეკუთვნის? იქ რომ კაკლის ხეები იყო, ორი დიდი, ისევ დგანან თუ გახმენ და მოჭრეს? მიხაკო, 24.II. 1960.“

ასევე შემორჩენილია მ. წერეთლის ბარათები მეუღლისადმი – მარიამ ვახვახიშვილისადმი. იგი დიდის მწუხარებით ამცნობს მას მათი ერთადერთი შვილის, ოთარის, ომში დაღუპვის ამბავს: „1944 წელს ოთარი გაიწვიეს ჯარში, ცოტა ხნის შემდეგ უნდა ჩამოსულიყო და ჯვარი დაენერა. მაგრამ მისი ნაწილები მოხვდნენ ბრძოლებში და პირველ მარტს, 1945 წელს, ეს ნაწილები სრულიად დაიღუპა. ჯვარდაუწერელმა მისმა ცოლმა შვა ქალი, რომელსაც შენი სახელი დავარქვით, მაგრამ ის დედის გვარზე ჩაწერეს და მეც წამერთვა ყოველი უფლება ჩემს შვილისშვილზედ, ასე, მარო წერეთელი ჯერ იყო ვინდი (დედის გვარით) და მერე გახდა რეგენფუს-ად (მამინაცვლის გვარით). ქართული მან არ იცის, მე კვირაში ერთხელ ვხედავ, ისე კი იცის, ვინ არის და სადაური... შენი მიხაკო. 1959 წელი, 25 მაისი, მიუნხენი“.

ამ ტრაგიკული ფაქტის შესახებ მიხაკო წერეთელი წერს ბაბო წერეთელსაც: „მიხედე ხოლმე ხანდახან ჩემს საცოდავ დედაბერს – ბიცოლაშენს მაროს. აღარავინ დარჩენია სხვა იმ უბედურს ამ ქვეყანაზედ. მგონი, კაცის მკვლელობა ჩავიდინე, რომ შევატყობინე მისი უბედურება. რა უნდა მექნა? მეგონა მასაც უნდა დაეტირებინა მისი შვილი, როდემდე უნდა მეთქვა ტყუილი? შენი უბედური ბიძია მიხაკო“.

ამ დროს მ. წერეთელი შეფარებული იყო ჰაზელბეკების ოჯახში, რომელთაც იგი დიდი მადლიერებითა და სიყვარულით იხსენიებს თავის წერილებში. მას ეძღვევა პატარა პენსია, რომელიც, როგორც თვითონ აღნიშნავს, ჰყოფნის.

1965 წლის 2 მარტს მიხაკო წერეთელი გარდაიცვალა მიუნხენის ერთ-ერთ კლინიკაში.

კალისტრატე სალიას წერილი, მიწერილი მიხაკო წერეთლის მეუღლის, მარიამ ვახვახიშვილსათვის: „კრემატორიუმში დიდძალი საზოგადოება მოვიდა. გამოთხოვება ლამაზად მოხდა. ხელმძღვანელობდა ჩემი მეგობარი ნიკო ნაკაშიძე. ანდერძის მიხედვით სიტყვები არ იყო, მხოლოდ ნიკომ მოკლე ბიოგრაფია გააცნო დამსწრეთ განსვენებულისა. სამძიმარი მივიღეთ ოთხმა: მიხაკოს შვილიშვილმა, ნიკომ [ნაკაშიძე], ალექსანდრე ნიკურაძემ და მე. ფერფლი დროებით მიუნხენში დარჩება. ორი წლის წინათ მიხაკომ ითხოვა მისი ფერფლის საქართველოში გადავზავნა. თუ მანდედან ნებართვა მივიღეთ, ჩვენ შევასრულებთ მიხაკოს თხოვნას“.

ნიკო ნაკაშიძის წერილი ბაბო წერეთელს, დათარიღებული 1965 წლის 3 მარტით: „ლამით,

* ობერლეიტენანტი ოთარ წერეთელი დასავლეთის ფრონტზე ერთ-ერთი ბრძოლის დროს ტანკში დაიწვა.

პირველ მარტს, გარდაიცვალა თქვენი ბიძა მიხაკო წერეთელი. დასაფლავება – შაბათს, 6 მარტს, დილის 11 საათზე მიუნხენში. თანახმად განსვენებულის ანდერძისა, მას დასწვავენ. სანემტე ურნა (სპილენძის) შემდეგ გადატანილ იქნება პარიზში ქართველთა სასაფლაოზე და იქ მიბარებული. განსვენებულის სურვილი იყო მისი ნემტი მიბარებოდა მშობლიურ მიწას მის საყვარელ ცხრუკვეთში. ურნის გადატანა საქართველოში არ იქნება ძნელი საქმე. პარიზში ხშირად ჩამოდიან მამედგან მეცნიერები თუ ტურისტები. ნიკო ნაკაშიძე, თავმჯდომარე ქართული სათვისტომოსი გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში“. მიხაკო წერეთლის ანდერძის თანახმად, მისი არქივი ნინო და კალისტრატე სალიებს გადაეცა, ხოლო სამეცნიერო ნაშრომები დაკარგული აღმოჩნდა საქართველოსთვის.

თიხის დაფა „გილგამეშის“ ტექსტით

ამრიგად, მიხაკო წერეთელი იყო ერთ-ერთი უდიდესი ქართველი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, რომელიც მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე ემსახურებოდა ქართულ საქმეს. ის წერდა გერმანულ, ფრანგულ, ინგლისურ, იტალიურ და ქართულ ენებზე და თავის ნაშრომებს ევროპაში აქვეყნებდა. ის აცნობდა მთელ მსოფლიოს ქართველი ერის ისტორიას, მის ენას, მის მნიშვნელობას. კომუნისტური წარსულის დამსახურებით მიხაკო წერეთლის სახელი და მოღვაწეობა წლების მანძილზე იყო დაფარული საქართველოსთვის და მხოლოდ ამ ბოლო დროს გახდა შესაძლებელი, რომ ეს საუნჯე ნელ-ნელა დაუბრუნდეს საქართველოს და ემსახუროს ქართული მეცნიერების დიდ საქმეს.

ქართულ-ირანული ურთიერთობები ურთი თვადის გადავრებით

გიორგი ლოპხანიძე

ქართულ-ირანული ურთიერთობები უხსოვარი დროიდან იწყება. როგორც ჩანს, ჯერ კიდევ ქართველურ ტომებს ჰქონდათ ინტენსიური კავშირები ირანულ ტომებთან და ეს კავშირები უპირველესად ჩვენი ენის სიღრმეებში აისახა. ასეულობით სიტყვაა შემოსული ქართულში სპარსულიდან და ზოგი მათგანი ისე ძველი ნასესხობაა, რომ დღეს ადამიანს აზრადაც არ მოსდის, რომ ეს სიტყვები ოდესღაც ქართული ენის ორგანული ნაწილი არ ყოფილა. ეს ნასესხობანი სპარსული ენის განვითარების სამივე დონეზეა დადასტურებული და გვაქვს როგორც ძველი, ისე საშუალო და ახალი სპარსულიდან შემოსული და დამკვიდრებული ლექსიკა.

აკადემიკოს მზია ანდრონიკაშვილის ფუნდამენტური, ორ დიდ ტომად დასტამბული გამოკვლევა სწორედ ამ საკითხს შეეხება და ათასზე მეტ სალექსიკონო ერთეულს მოიცავს. ირანული ლექსიკის ქართულში დამკვიდრებული ერთეულების ასახვის გარდა მეცნიერი შეეცადა გაერკვია ამ ნასესხობათა ქართულში შემოსვლის გზები და ფონეტიკური ადაპტაციის საკითხები. ნაშრომიდან გავიგებთ, რომ ჩვენი ყოველდღიური მეტყველები-სათვის ისეთი ორგანული და ბუნებრივი სიტყვები, როგორიცაა: ქუჩა, ქარხანა, ფანჯარა, ფარდა, ხეივანი, ბალი, დალი, აქანდაზი, ფიანდაზი, ხალიჩა, ნოხი, ქოხი, მაგრამ, ალბათ, ბურჯი, ხურჯინი, ჭა, სპა, ლაშქარი და ბევრი და კიდევ ბევრზე ბევრი ქართული სიტყვა ჩვენში სწორედ არა მხოლოდ

მზია ანდრონიკაშვილი (1920-2006) – აღმოსავლეთმცოდნე, ქართულ-ირანული ენობრივი ურთიერთობების მკვლევარი

სპარსული, არამედ, საერთოდ, ირანული ენებიდან და დიალექტებიდან შემოვიდა. პრაქტიკულად დადასტურებულია ნასესხობის ყველა სახეობა, როგორც ზეპირი, ასევე წერილობითი გზით.

ლექსიკური ნასესხობების ასეთი სიუხვე თავისთავად მეტყველებს ქართულ-ირანული სამყაროს ინტენსიურ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ურთიერთობებზე მთელი ჩვენი ისტორიის მანძილზე.

საგულისხმოა, რომ სწორედ სპარსელებთან იდეოლოგიური და პოლიტიკური ბრძოლის ასპექტებს შეეხება ქართული ლიტერატურის ჩვენამდე მოღწეული პირველი ძეგლი – იაკობ ცურტაველის „შუშანიკის წამება“. მეხუთე საუკუნეში შექმნილი ამ ნაწარმოების ავტორია ცურტავის ეპისკოპოსი იაკობი, რომელიც წიგნში აღწერილი ამბების უშუალო შემსწრე და მონაწილეც ყოფილა. ამ პერიოდისათვის ქვემო ქართლს განაგებს პიტიახში, რომელიც დამოუკიდებელი მთავარი ჩანს, მაგრამ თუ მისი ირანული წარმოშობის ტიტულით (პიტიახში) ვიმსჯელებთ, ის დიდად უნდა იყოს დაახლოებული სასანური ირანის სამეფო კართან, რომელსაც, როგორც ჩანს, გადაწყვეტილი აქვს ამ მხარის საქართველოსაგან საბოლოო ჩამო-

სპარსული ინდოევროპული ენაა და ის შედის ირანულ ენათა ოჯახში. ირანულ ენათა ოჯახი, საკუთრივ სპარსულის გარდა, აერთიანებს: ავღანურ, ტაჯიკურ, ქურთულ, ოსურ ენებსა და, ასევე, ძველ და საშუალო სპარსულსაც.

სიაუში – XVI საუკუნის ქართველი მხატვარ-მინიატურისტი. მოღვაწეობდა ირანში, შაჰ-თამაზის კარზე. ჩვენამდე მოაღწია მისმა ორმა მინიატიურამ. პირველზე შავარდენია გამოსახული (არშიაზე სპარსული წარწერაა — „სიაუშის ხელობა“, ინახება ლენინგრადის მ. სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკაში), მეორე ნადირობის სცენას გამოსახავს (დაცულია პარიზის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში).

სიაუში, ნადირობის სცენა

მაზდეანობა (ანუ ცეცხლთაყვანისმცემლობა) ძველი ირანული რელიგიაა, რომელიც ასევე ცნობილია, როგორც ზოროასტრიზმი. ზოროასტრიზმი მოდის ამ რელიგიის მქადაგებლის სახელის – ზარდოსთის, ანუ ზარათუშტრას ელინიზებული ფორმისაგან. პლატონის მიხედვით, ის ცხოვრობდა ძველი ნელთალრიცხვის 64-ე საუკუნეში. ზოროასტრიზმის მთავარი ღვთაებაა აჰურამაზდა, ამიტომ ამ რელიგიას მაზდეანობასაც ან მაზდეიზმსაც უწოდებენ. აღნიშნული რელიგიის განვითარებაში მკვლევრები რამდენიმე მნიშვნელოვან ეტაპს გამოყოფენ. ზოროასტრიზმის ყველაზე აღიარებული მკვლევრის, გერმანელი მეცნიერის, ცენერის თვალსაზრისით, „ავესტური მაზდეანიზმი“ არის ზოროასტრიული რელიგიის ის ეტაპი, როცა ერთ კანონიკურ კრებულად ყალიბდება და მიმოქცევაში შემოდის ამ რელიგიის უმთავრესი წიგნი – „ავესტა“. ზოროასტრიზმი წერილობით დადასტურებული (ანუ საკუთარი წმინდა წერილის მქონე) პირველ მონოთეისტურ რელიგიად შეიძლება ჩაითვალოს, თუმცა ის დუალისტური ბუნებისაა.

აქემენიანები (სპარსულად: ჰახამენეშიან) – დაახლოებით 2500 წლის წინათ დღევანდელი ირანის ტერიტორიაზე წარმოშობილი ძლევამოსილი იმპერიის დამაარსებელი სამეფო დინასტია, რომელმაც გააერთიანა სპარსული მოდგმის ტომები და საფუძველი ჩაუყარა მათ ბატონობას მთელ წინა აზიაში. დინასტიის ფაქტობრივ ფუძემდებლად მიჩნეულია კიროს (სპარს. ქურუშ) II დიდი (ძვ. წ. აღ-ის. 558-530), რომელმაც დაიპყრო მიდია, ლიდია, მცირე აზიის ბერძნული პოლისები, შუა აზიის მნიშვნელოვანი ნაწილი, ბაბილონი და ასურეთის ყველა პროვინცია. მისმა ძემ ქამბიზმა კი დაიპყრო ეგვიპტე. ქამბიზის სიკვდილის შემდგომ იმპერია დაშლის საშიშროების წინაშე აღმოჩნდა, მაგრამ დარიოს (სპარს. დარიუშ) I-ის მიერ განხორციელებული ეფექტიანი რეფორმების შედეგად მოხერხდა რღვევის შეჩერება. ძველი ნელთალრიცხვის 330 წელს ირანის იმპერია ალექსანდრე მაკედონელმა დაიპყრო და აქემენიანთა დინასტიის არსებობაც შეწყდა.

სასანიანები (სპარსულად: სასანიან) – სამეფო დინასტია ირანში (226-651), წარმოშობით ფარსის პროვინციიდან. დინასტიის ფუძემდებლად მიჩნეულია სასანი, რომელიც ფარსის სამეფო საგვარეულოს ეკუთვნოდა. დინასტიას ბოლო მოუღო არაბთა მიერ ირანის დაპყრობამ.

ცილება. მათი იდეოლოგიის მთავარ იარაღად კი სპარსელთა ეროვნული რელიგია – მაზდეიზმი გვევლინება, რომელსაც ქართველთა მხრიდან ქრისტიანობის, მართლმადიდებლური სჯულის, უკვე კარგად ორგანიზებული სტრუქტურა უპირისპირდება.

„შუმანიკის წამებაში“ მკაფიოდ არ ჩანს, მაგრამ იგრძნობა, რომ ქართული სახელმწიფო და ეკლესია ერთობლივი ძალებით ცდილობენ გარეშე დამპყრობლის, ანუ სპარსეთის პოზიციათა დასუსტებას და საბოლოოდ ქვეყნიდან გაძევებას, სპარსელები კი – ქვეყნის რეგიონების გამგებელთა და, განსაკუთრებით, საქართველოს განაპირა მხარეების მმართველთა გადაბირებას. ამ მმართველთა მხრიდან კი ქრისტიანობის დათმობა და მაზდეანურ სჯულზე მოქცევა სწორედ ირანული მხარის მათ უპირობო ქვეშევრდომობას მიუთითებს.

სხვათა შორის, ქართულ წარმართობაზეც სრულიად ამკარად ჩანს ირანული რელიგიებისა და საერთოდ ირანული რელიგიური ცნობიერების გავლენის კვალი. მცხეთაში აღმოჩენილი არმაზის კერპისა და მისი სახელის „ორმოზდთან“, ანუ ავესტური მაზდეანობის უზენაესი ღვთაება აჰურამაზდასთან იდენტიფიცირება სავსებით თავისუფლად შეიძლება. მკვლევართა ერთი ნაწილი სწორედ მაზდეანობისა თუ ცეცხლთაყვანისმცემლობის ნაშთებად მიიჩნევს ქართული წარმართობის დროიდან დარჩენილ და ქრისტიანობაში ტრანსფორმირებულ „ჭიაკოკონობის“ ტრადიციას.

ამავე პერიოდში უნდა იყოს დამკვიდრებული სიტყვა „ეშმა“ ან „ეშმაკი“, ისევე, როგორც მაზდეანობის სხვა ტერმინები: ტაძარი, კერპი, ზვარაკი, მართალი, წარმართი, დროშა, ანდერძი, დასტური და სხვა.

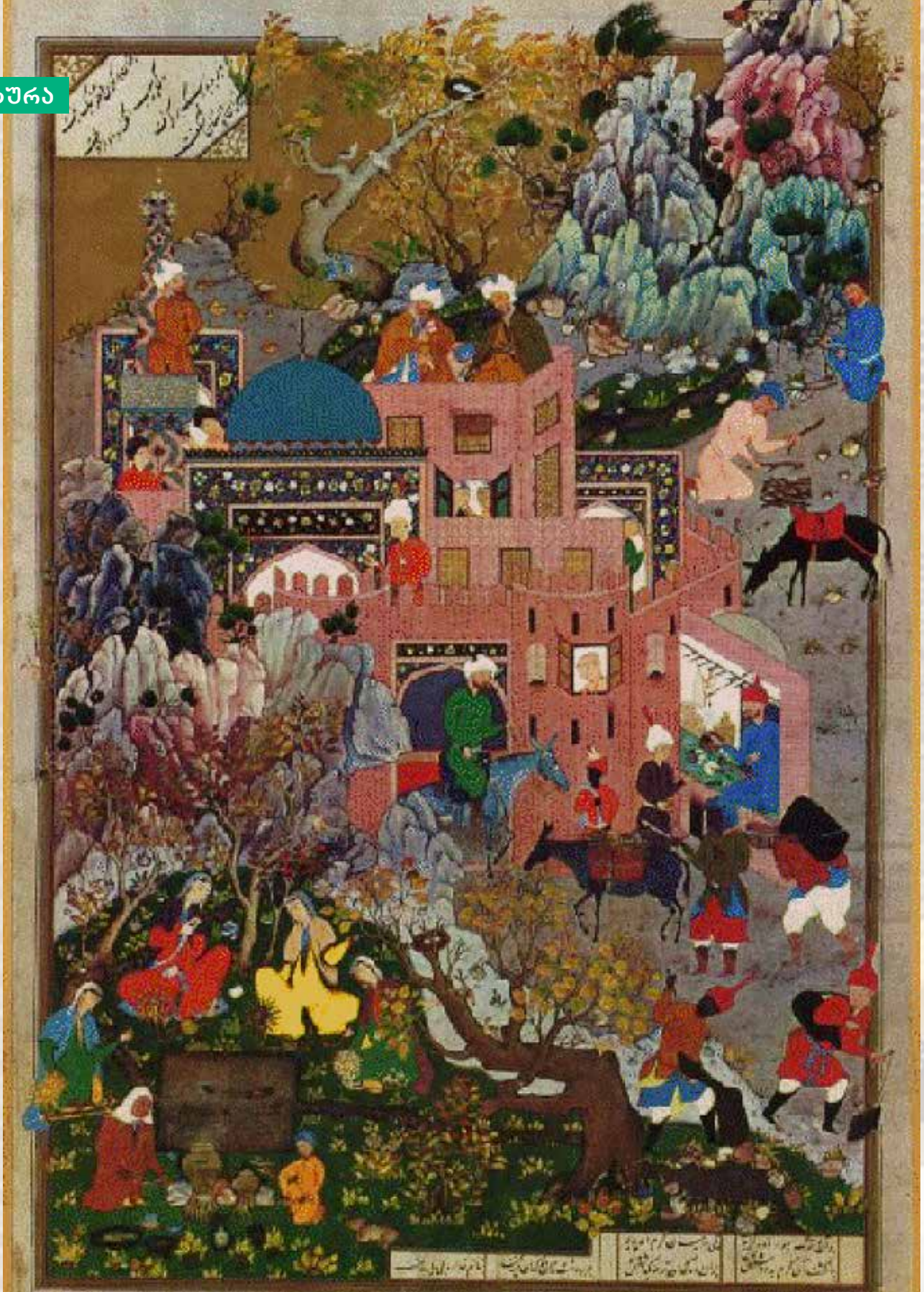
საგულისხმოა, რომ აქემენიანთა ეპოქაში სასანიანთა გამეფებამდე, ანუ ძვ. წ. VI საუკუნიდან ახ. წ. III საუკუნემდე მაზდეანობა საქართველოში, ძირითადად, ირანთან მშვიდობიანი ურთიერთობის გზით ვრცელდებოდა. იმასაც ვარაუდობენ, რომ ერთხანს, როცა, „ქართლის ცხოვრების“ ცნობით, საქართველოს სამეფო ტახტზე არშაკიანთა ერთ-ერთი დინასტიის წარმომადგენლები გამეფდნენ, ზოროასტრიზმი, შესაძლოა, სახელმწიფო რელიგიადაც კი ყოფილიყო გამოცხადებული.

სასანიანთა დინასტიის აღზევებას ირანში (ახ. წ. III-VII

სს.) მოჰყვა ირანის მცდელობა, თავისი სახელმწიფო რელიგია აღმოსავლეთ საქართველოში ძალმომრეობით გაეგრცვლებინა და ამით საკუთარი პოლიტიკური ბატონობის იდეოლოგიური დასაყრდენი შეექმნა. „შუშანიკის წამების“ გარდა, რამდენიმე ქართულ წერილობით ძეგლში (მაგალითად, „ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“, ლეონტი მროველისა და ჯუანშერის ცნობები) ჩანს კარგად, თუ როგორ უპირისპირდება ქართველობა მაზდეანობის ძალით გავრცელებას. წინააღმდეგობების მიუხედავად, საქართველოს ქალაქებსა და ზოგან სოფლადაც არსებობდა ზოროასტრიზმის მიმდევარი მოსახლეობა. მაგალითად, მემატიანის ცნობით, ვახტანგ გორგასლის ზეობისას (დაახლ. V საუკუნის 40-იანი წლები) სოფელ ნიქოზში აღმართული იყო „საგებელი ცეცხლისაი“ – ცეცხლთაყვანისმცემელთა ტაძარი, ანუ „ათემგაჰი“.

საინტერესოა, რომ საქართველოში მავდეანობის ერთგვარი „გამოცოცხლება“ უკავშირდება იმ დროს, როცა თვით ირანში ეს რელიგია დევნილ რელიგიად იქცა, რადგან არაბებმა სასანიანთა იმპერიის დამხობის შემდგომ ისლამი იქ ცეცხლითა და მახვილით გაავრცელეს და, როგორც ჩანს, დევნილი ცეცხლთაყვანისმცემლების ნაწილი საქართველოსაც შეეხიზნა.

სავარაუდოდ, ამ ზოროასტრელთა შთამომავლები მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში სახლობდნენ თბილისში, რასაც მოწმობს საქართველოს დედაქალაქში დღემდე შემორჩენილი „ათეშგას“, ანუ ცეცხლთაყვანისმცემელთა ტაძრის ნანგრევები.

ისლამის გავრცელების შემდეგ ვითარება ძირეულად იცვლება როგორც ირანში, ისე კავკასიაში. ფორმალურად ორივე ეს გეოგრაფიული არეალი არაბთა სახალიფოს შემადგენლობაშია და ერთი სახელმწიფოს სხვადასხვა ნაწილს წარმოადგენს.

IX საუკუნიდან ახალი ძალით იწყება ირანსა და საქართველოს შორის კულტურული ურთიერთობა და თითქმის მთელ შუა საუკუნეებს გასდევს ქართულ ლიტერატურაზე ირანული მნიგნობრობისა და ლიტერატურის კვალი. ზოგი მკვლევარი სწორედ ამ ზეგავლენას უკავშირებს საერთოდ ქართული საერო მწერლობის წარმოშობას. შესაძლოა, ამგვარი შეფასება გადაჭარბებული იყოს, თუმცა სრულიად აშკარაა ქართველების დიდი გაცაცება სპარსული ლიტერატურით, რასაც ამ ძეგლების ქართული თარგმანები და, უფრო მეტიც, მათი გახალხურებული, ქართული ვერსიები მოწმობს. მკვლევართა შეფასებით, XII საუკუნეში უნდა იყოს სპარსულიდან თარგმნილი ნიზამი განჯელის „ვის ო რამინი“, რომლის ქართული ვერსია, „ვისრამიანიც“, ქართული ლიტერატურის უბრწყინვალესი ძეგლია და ლამის ტოლს არ უდებს შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“. სწორედ ამ დიდი ლიტერატურული ღირსებების გამო გამოითქვა ვარაუდიც, რომ შესაძლოა „ვისრამიანის“ ქართული თარგმანიც შოთა რუსთაველის კალამს ეკუთვნოდეს.

„ვისრამიანის“ გარდა ჩვენში მეტად პოპულარული იყო ირანელთა ეროვნული ეპოსი – XI საუკუნის გენიალური სპარსელი პოეტის ფირდოუსის „შაჰნამე“, რომლის ცალკეული ნაწილები ხალხური თქმულებების სახითაც ვრცელდებოდა საქართველოში. ზოგი მკვლევარის ვარაუდით, „შაჰნამეს“ წიგნების უმეტესობა ქართულად თარგმნილი XII საუკუნეში უნდა

„ვისრამიანის“ ქართული თარგმანის სიზუსტე და ორიგინალის ზედმინვენითი ერთგულება, სხვა ლიტერატურულ ღირსებებთან ერთად, განსაცვიფრებელია. ქართველი მთარგმნელი ისე ზუსტად მიჰყვება სპარსულ ტექსტს, რომ ქართული „ვისრამიანი“ სპარსული „ვის ო რამინის“ ტექსტუალური კვლევისას ერთ-ერთ უმნიშვნელოს წყაროდ იქნა აღიარებული. ძეგლის ენა და სპარსულ ორიგინალთან შესატყვისობა სიღრმისეულად შეისწავლეს XX საუკუნის მეორე ნახევარში გამოჩენილმა ქართველმა ირანისტებმა ალექსანდრე გვახარიამ და მაგალითოდ უამ.

ქართულ ენაზე არსებობს „შაჰნამეს“ როგორც პოეტური, ისე პროზაული ვერსიები.

ლექსითი ვერსიებია: 1. „როსტომიანი“, რომელშიც ამბავი გადმოცემულია ზაალის დაბადებიდან გოსთაშვის გარდაცვალებამდე, ზოგჯერ ამ სათაურის ქვეშ გაერთიანებულია ყველა ქართული ვერსია. 2. „ზააქიანი“ – აქ გალექსილია ზააქისა და ფერდიუნის (ფრიდონის) თავგადასავალი; 3. „უთრუთიან-საამიანი“ – აღწერილია ამბავი გაიომართის მეფობიდან ზაალის შობამდე.

პროზაული ვერსიებია: „ფრიდონიანი“, რომელშიც მოთხრობილია ზააქის, ფერდიუნისა და მანუჩეჰრის ისტორია. 2. „უთრუთიან-საამიანი“, სადაც გადმოცემულია ამბავი გაიომართის მეფობიდან ზაალის შობამდე. 3. „ნიგნი საამ ფალავანისა“ მოიცავს ამბავს ჯამშიდის მეფობიდან ზაალისა და რუდაბეს ეპიზოდამდე. 4. „ზაამიანი“ – აღწერილია ბაამანის ბრძოლა როსტომის შთამომავლებთან.

ყოფილიყო, თუმცა იმდროინდელ თარგმანებს ჩვენამდე არ მოუღწევია. ამჟამად ხელთა გვაქვს XV-XVIII საუკუნეებში შემუშავებული ქართული ვერსიები, რომელთაც უდიდესი პოპულარობა მოიპოვეს მთელ საქართველოში.

სხვა რომ არაფერი, მთელი ეს ლიტერატურული ურთიერთობები კარგად მიგვითითებს, რამდენად ახლოს იყო და როგორ მოქმედებდა ერთმანეთზე ორი – ქართული და ირანული-კულტურული სამყარო.

ივანე ჯავახიშვილმა სავსებით სამართლიანად შენიშნა: „ახალ სპარსულ პოეზიას დიდი გავლენა ჰქონდა ქართველებზე და მისი საგმირო და სააშკო სიტყვიერება ქართველობას უყვარდა და შეჰხაროდა იმგვარადვე, როგორც თვით სპარსელები შეჰხაროდნენ. თუმცა „შაჰ ნამე“ (როსტომიანი) ფირდოუსისა, „ვისრამიანი“, „ქილილა და დამანა“, „ლეილ-მეჯნუნიანი“ სპარსელი მაჰმადიანი

მგოსნების დაწერილი იყო, მაგრამ ქრისტიანი ქართველებიც გატაცებით კითხულობდნენ, მათთვისაც ეს თხზულებები ხელოვნების ძვირფასი განძი იყო. სხვათა შორის, ხომ სპარსული მწერლობის გავლენის წყალობით აღორძინდა ქართული პოეზიაც. თუ პოლიტიკურ ცხოვრებაში საქართველო სხვადასხვა, მაჰმადიანთა სამთავროებს და სპარსეთს ებრძოდა, პოეზია და კულტურა ქართველ-სპარსთა სულიერ ერთობას ქმნიდა და მტრობის მაგიერ სიყვარულს თესავდა. ქართველებისთვის სპარსულ-მაჰმადიანური კულტურა უცხო რამე არ ყოფილა და თავისი პოლიტიკური მტრების მწერლობას, მეცნიერებას და ხელოვნებას ისინი დიდ პატივს სცემდნენ“.

აღსანიშნავია, რომ ქართველებმაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს ირანის – სეფიანთა ირანის პოლიტიკურ, კულტურულ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. შაჰ აბას I (1587-1629) და შაჰ აბას II-ის (1642-1666) კარზე მრავალი ქართველი იყო მაღალ ადმინისტრაციულ თანამდებობაზე დანიშნაურებული. ირანის იმჟამინდელ დედაქალაქში, ისპაანში, დღესაც შემორჩენილია იქ მოღვაწე და მცხოვრები ქართველების მკაფიო კულტურული ნაკვალევი. მაგალითად კმარა ისპაანის მშვენება, 33 ნიშიანი ხიდი – „სიოსეფოლი“, რომელიც ამ ქალაქის დედამდინარეზე – ზაიანდე-რუდზე (ზენდერუდზე) ალავერდიხან უნდილადის ბრძანებითა და დიდი ფინანსური ხელშეწყობით აუგიათ. გარდა ამისა, მის სახელს უკავშირდება გრანდიოზული სკოლისა და ქარვასლის მშენებლობა ქალაქ შირაზში.

პოლიტიკისა და სამხედრო საქმის გარდა, იმდროინდელ ირანში ქართველებს დიდი წვლილი შეჰქონდათ ირანის ლიტერატურის, მეცნიერებისა და ხელოვნების განვითარებაშიც. მაგალითად შეგვიძლია დავასახელოთ XVI საუკუნის დიდი ქართველი მინიატურისტი სიაუშ (სიავაშ) გორჯი.

1881 წელს, საქართველოს რუსეთთან მიერთების შემდგომ, თანდათანობით სუსტდება ირანელთა გავლენა ქართულ ყოფაზე, საზოგადოებრივ და კულტურულ ცხოვრებაზე. XIX საუკუნეში ირანელები, ძირითადად, შემორჩენილი არიან თბილისში. ბოლო ხანს მათ მნიშვნელოვანი გამოკვლევა მიუძღვნა ქართველმა ირანისტმა მარინე ალექსიძემ.

XX საუკუნის ბოლოდან, ანუ 1991 წელს საქართვე-

ბევრი ქართველი მეცნიერი იკვლევდა „შაჰ-ნამესთან“ დაკავშირებულ პრობლემატიკას. „შაჰ-ნამეს“ ქართული ვერსიებს რამდენიმე საყურადღებო ნაშრომი უძღვნა დიდმა მეცნიერმა ნიკო მარმა, რომელიც სტუდენტობის წლებიდან დაინტერესდა ამ ძეგლით. მათ შესწავლას კი მტკიცე საფუძველი ჩაუყარა იუსტინე აბულაძემ „შაჰ-ნამეს“ ქართული ვერსიების გამოქვეყნებით (1916). განსაკუთრებით დიდია ამ მხრივ ალექსანდრე ბარამიძის ღვაწლი. მან პირველმა აღმოაჩინა ზოგი ახალი ქართული ვერსია, სისტემაში მოიყვანა ისინი, გაარკვია და დააზუსტა მთარგმნელთა ვინაობა. აღსანიშნავია პირველი მონოგრაფია ფირდოუსის შესახებ, რომელიც მასვე ეკუთვნის და საიუბილეო თარიღს მიეძღვნა (ფირდოუსი და მისი „შაჰ-ნამე“, 1934) ამავე წელს ა. შანიძის, ი. აბულაძის, კ. კეკელიძის, პ. ინგოროყვასა და ალ. ბარამიძის რედაქციით გამოქვეყნდა „შაჰნამეს“ ქართული ვერსიების მერე ტომი. ეს საქმე გააგრძელა და წარმატებით დააგვირგვინა დავით კობიძემ. ქართული ვერსიების სპარსულ წყაროებს მან საგანგებო მონოგრაფია უძღვნა (1959), ხოლო 1974 წელს გამოაქვეყნა ქართული ვერსიების უკანასკნელი, მესამე ტომი.

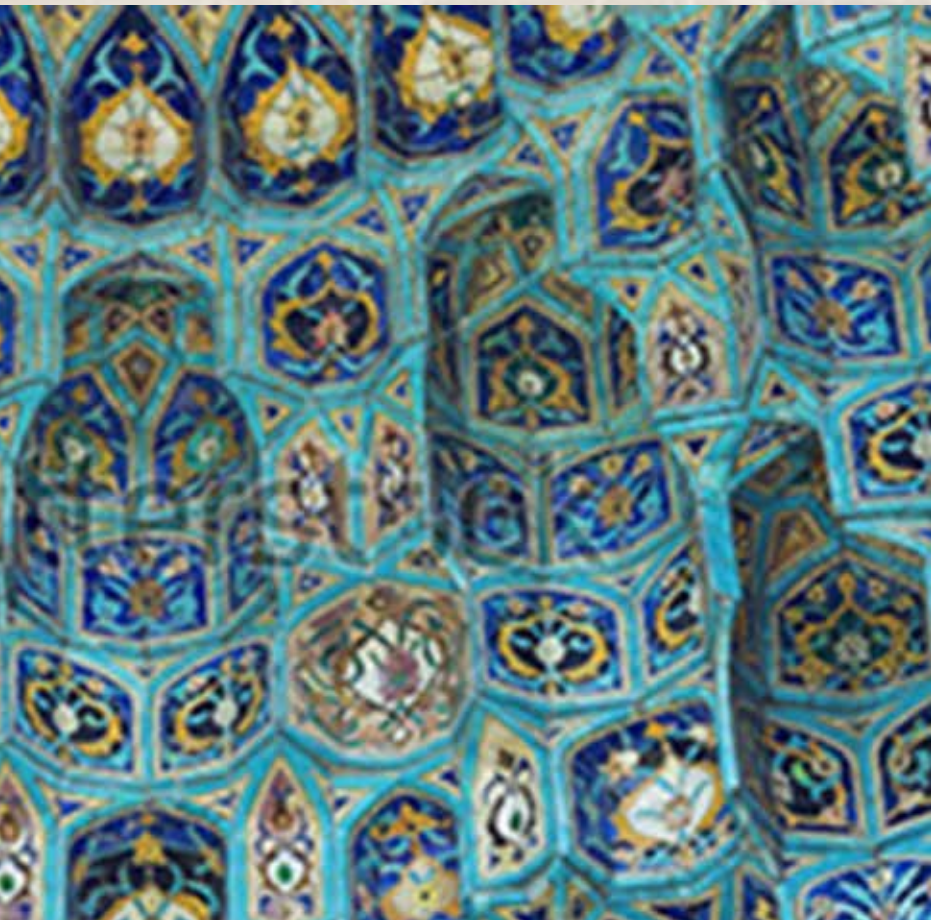
„შაჰნამეს“ იკვლევდა მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრის გამოჩენილი ქართველი ირანისტი ალექსანდრე გვახარიაც. სულ ახლახან გამოიცა ლილი ჟორჟოლიანის ორიგინალური გამოკვლევა „შაჰ-ნამეს“ ქართული ვერსიების შესახებ.

ლოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან იწყება ახალი და პრინციპულად განსხვავებული ეტაპი ირანელ-ქართველთა მრავალსაუკუნოვან ურთიერთობაში.

აღსანიშნავია, რომ დღევანდელი ირანის ისლამური რესპუბლიკა იყო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა, რომელმაც 1992 წელს სცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა და ტერიტორიული მთლიანობა და მას შემდეგ განუხრელად იცავს კეთილმეზობლობის ამ ძირითად პრინციპებს.

ამ ხნის განმავლობაში შედგა ქართველ სახელმწიფო და საეკლესიო მოღვაწეთა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ვიზიტი და, პირიქით, ირანის უმაღლესი რანგის მოხელეთა ვიზიტები თბილისში, რამაც შედეგად მოიტანა ის, რომ ორ სუვერენულ სახელმწიფოს შორის კავშირ-ურთიერთობა დღემდე დინამიკურად და განსაკუთრებული

შაჰ აბასი დამ ის გვერდით ალავერდი-ხან უნდილაძე

ექსცესების გარეშე ვითარდება.

ალავერდი-ხანი იყო ირანის სარდალი და პოლიტიკური მოღვაწე, გამაჰმადიანებული ქართველი, რომელიც ბავშვი ნაიყვანეს საქართველოდან ტყვედ და მოგვიანებით იგი შაჰ-აბას I-ის მარჯვენა ხელი და პრაქტიკულად მისი სამხედრო საქმეების მნიშვნელოვანი განმკარგულებელი გახდა.

ინტერნეტი ჩემს სამყაროში

თეიმურაზ ყანჩალი

კაცთა მოდგმის საუკეთესო წარმომადგენლებმა ისტორიის მანძილზე უამრავი გენიალური რამ აღმოაჩინეს და გამოიგონეს, მაგრამ მათგან რამდენიმე განსაკუთრებით გამორჩეულია, რადგან ამით კაცობრიობას შემდგომი განვითარების ახალი ჰორიზონტები გაეხსნა. მხოლოდ ახალ საფეხურზე ასვლით ხდებოდა ცივილიზაციის შემდგომი ტექნიკური და ინტელექტუალური განვითარება. ასეთ მიღწევებს მიეკუთვნება მეტყველებისა და ურთიერთობის ენის გაჩენა, დამწერლობის, მათემატიკური სიმბოლოების ჩათვლით, წიგნის ბეჭდვის ტექნოლოგიის შემუშავება და დაზგების გამოგონება. ზოგიერთი შესაძლოა შეგვეკამათოს და მიგვითითოს ისეთ მნიშვნელოვან მომენტებზე, როგორცაა მინათმოქმედების ათვისება, ცხოველების მოშინაურება, სამხედრო საქმის სწრაფი განვითარება. მაგრამ ცხადია, რომ ადამიანს სხვა ადამიანებთან გააზრებული ურთიერთობა რომ არ ჰქონოდა, ვერც მეცხოველეობას მიჰყოფდა ხელს და ვერც სოფლის მეურნეობას. ენერგეტიკის, მეტალურგიისა და მანქანათმშენებლობის განვითარება შეუძლებელი იქნებოდა დამწერლობის ათვისებისა და წიგნების გავრცელების გარეშე. საყურადღებოა, რომ ყველა ნახსენები მიღწევა დაკავშირებულია ინფორმაციულ ტექნოლოგიებთან, რომლებმაც შესაძლებელი გახადა ცოდნის მიღება, შენახვა და გადაცემა. ფაქტობრივად, ამ ჩვევებისა და

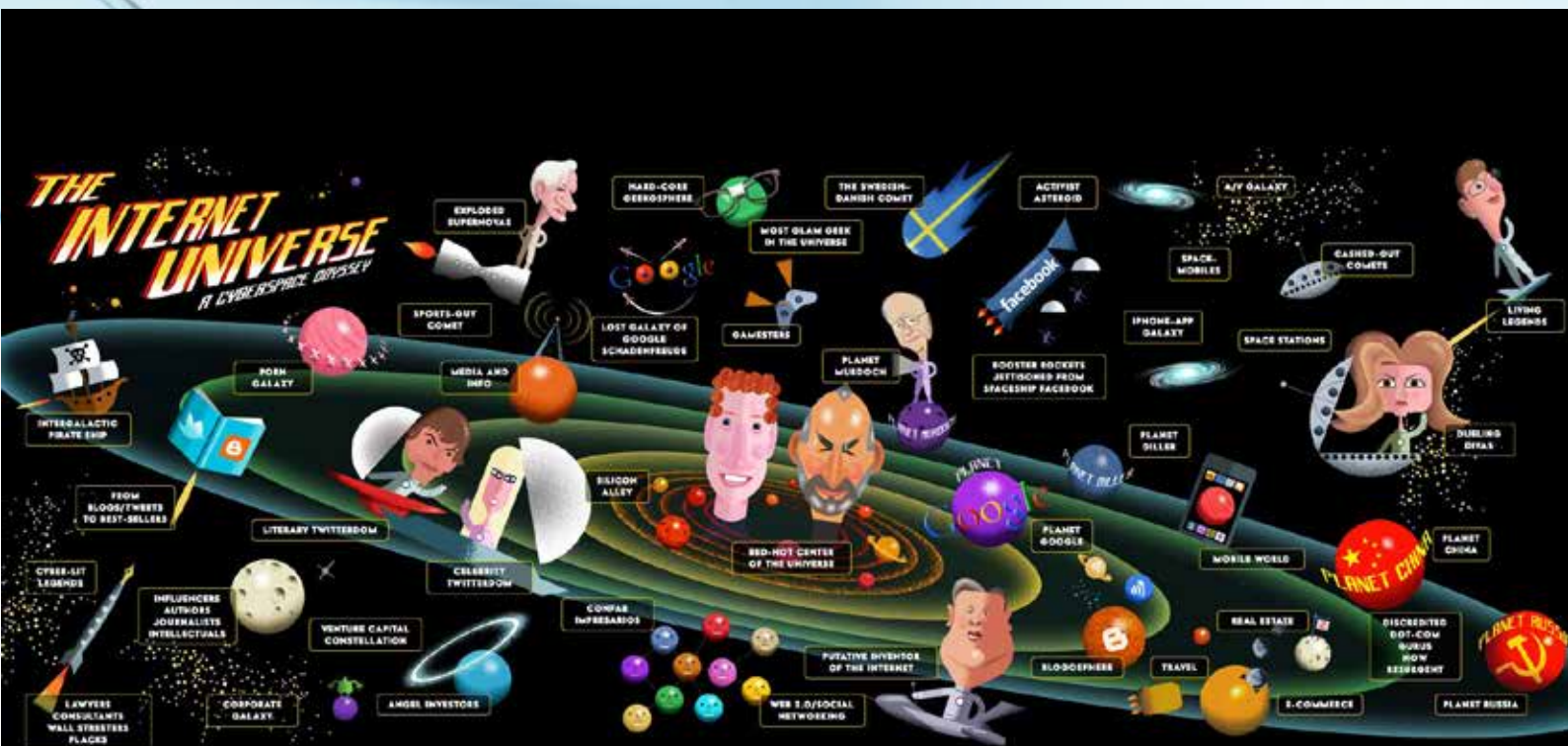
ტექნოლოგიების დაუფლებამ გამოაცალკევა ადამიანი მთელ ცოცხალ სამყაროში და გახდა იგი Homo Sapiens (ლათ.) – გონიერი ადამიანი.

ვფიქრობთ, XX საუკუნის 80-იან წლებში ინტერნეტის შექმნით განსაკუთრებული რამ მოხდა. ჩვენ ამას ძალზე სწრაფად შევეჩვიეთ და არავის უკვირს, რამდენად მოიცვა ამან ჩვენი ცხოვრების ყველა სფერო და რამხელა გავლენას ახდენს გლობალურ ამბებზე. დღეისთვის ინტერნეტს დედამიწის მოსახლეობის 1/3-ზე მეტი იყენებს.

მხოლოდ ბავშვებსა და დაბალი განათლების მქონე ადამიანებს არ უკვირთ მეცნიერებისა და ტექნიკის თანამედროვე მიღწევები, ვინაიდან მათთვის დაფარული და გაუგებარია კვლევის, შემუშავების, შექმნისა და ფუნქციონირების გასაოცარი სირთულე.

ამრიგად, სწორედ ინფორმაციული ტექნოლოგიები ასრულებენ (ინტერნეტი ინფორმაციული ტექნოლოგიაა) განსაკუთრებით მნიშვნელოვან როლს თანამედროვე საზოგადოებაში. შეუძლებელია ადამიანის საქმიანობის ყველა დარგის ჩამოთვლა, სადაც ინტერნეტი გამოიყენება, მაგრამ ამ უზარმაზარ სიაში მაინც შეიძლება გამოვყოთ ცოდნის შენახვისა (დაცვის) და გადაცემის სფერო, როგორც კაცობრიობის განვითარების უმნიშვნელოვანესი საქმიანობა.

ინტერნეტით სარგებლობისას ჩვენ არასოდეს ვკითხულობთ, ვინ ფლობს ინტერნეტს. ინტერნეტის ყველა მომსახურებას (სერვისს) თბილისშიც და მსოფლიოს ნებისმიერ ქალაქშიც რომელიღაც ფირმა, კომპანია ან ორგანიზაცია უზრუნველყოფს. ნაგავი შპს „თბილსერვის ჯგუფს“ გააქვს, ნყალს შპს „ჯორჯია უოთერ ენდ ფაუერსი“ გვანვდის, ელე-

ქრონოგრაფიკის – სს „თელასი“, საბანკო მომსახურებას გვინებს საქართველოში არსებული 20-მდე სხვადასხვა ბანკი. ყველა ამ ორგანიზაციას ჰყავს ხელმძღვანელი და იურიდიული მფლობელი. თითქოს ინტერნეტსაც უნდა ჰყოლოდა უფროსი, მაგრამ ეს ასე არ არის – ინტერნეტს არც დირექტორი ჰყავს და არც მფლობელი, იგი არავის ეკუთვნის, საქართველოში არსებობს რამდენიმე კომპანია (მათ პროვაიდერები ეწოდება), რომლებიც ინტერნეტის გამოყენებისთვის გარკვეულ საფასურს გვახდენენ, მათ ჩვენს სახლებსა და ოფისებში კაბელი გამოიყვანეს, თავისთან სპეციალური ელექტრონული აპარატურა დაამონტაჟეს და ექსპლუატაციას ეწევიან, ჰყავთ მომსახურე პერსონალი, რომელსაც ხელფასს უხდიან. ასე ხდება მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, განსხვავებულია მხოლოდ ფასები.

არსებობს რამდენიმე საერთაშორისო და ეროვნული ორგანიზაცია, რომლებიც თვალყურს ადევნებენ უამრავი ახალი ელექტრონული სერვისის სტანდარტების შემუშავებას, დომენური სახელების გამოყოფას (მაგალითად, საქართველოსთვის გამოიყო საერთაშორისო დომენური სახელი). ამიტომაც არის, რომ მსოფლიოში არ არსებობს ორი ერთნაირი დომენური სახელი. პარლიამენტ.გე ან გფსის.ორგ უნიკალური დომენური სახელებია, რომელთა შერჩევის დროს ორგანიზაცია ან ფიზიკური პირი (ადამიანი) ითვალისწინებს: ა) ამოცანებს, რომელთა გადასაწყვეტად მას სჭირდება ინფორმაციული რესურსის განთავსება ინტერნეტში; ბ) შერჩეული დომენური სახელის არსებობას – ხომ არ არის უკვე სხვის მიერ დაკავებული; გ) დომენური სახელების გამცემი ორგანიზაციის მიერ დაწესებულ ზოგიერთ შეზღუდვას – მაგ., ვერ შეიძენთ **president.ge**-ს ან **edu.ge**-ს, რომლებიც გაიცემა განსაკუთრებულ შემთხვევაში.

დომენი ფული ღირს და შეძენისთანავე ხდება თქვენი საკუთრება. ვინც თავის დროზე პრაქტიკული ჭკუა გამოიჩინა, შეიძინა და წლების შემდეგ კი გაყიდა პოპულარული დომენები, მილიონერი გახდა. მაგალითად, დომენი **VacationRentals.com** 2007 წელს გაიყიდა 35 მილიონ აშშ დოლარად; **Insure.com** 2009 წელს – 16 მილიონ აშშ დოლარად. იმედია, მკითხველს ესმის რაზეა საუბარი – ეს არის მხოლოდ სახელი და მის უკან არავითარი მატერიალური საქონელი ან სერვისი არ არის. წარმოიდგინეთ, რომ მე გავეყიდა ჩემი გვარი – ყანჩელი. მაგრამ ყანჩელები ბევრნი არიან საქართველოშიც, მის ფარგლებს გარეთაც და არ გამომივა ეგ საქმე, ვინაიდან დომენის სახელი არის უნიკალური – მეორე ასეთი არ არსებობს. სხვათა შორის, არსებობს ისეთი დანაშაული, როგორცაა დომენის სახელის მიტაცება (ინგ., დომეინ **hijacking**) და ეს არის სერიოზული პრობლემა, რომელსაც სხვადასხვა მეთოდით ებრძვის ინფორმაციის დარგის საერთაშორისო საზოგადოება.

მაშასადამე, თქვენ გაქვთ კომპიუტერი, გადაიხადეთ გარკვეული თანხა ინტერნეტით სარგებლობისთვის და თვალის დახამხამებაში აღმოჩნდით ინტერნეტის ოკეანეში, რომელიც განუზომლად უფრო მრავალსახოვანია, ვიდრე ის შესაძლებლობები, რომლებიც თქვენ გეძლევათ სახლიდან გასვლისას. ფაქტობრივად, თქვენ ყველაფრის კეთების საშუალება გაქვთ, გარდა ჰაერით სუნთქვისა, კვების, ბუნებრივი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისა და მატერიალური დოვლათის წარმოებისა. ინტერნეტის მეშვეობით თქვენ შეძლებთ:

- ✓ იყიდოთ საქონელი და კვების პროდუქტი, რასაც სახლში მოგართმევენ.
- ✓ ისარგებლოთ მთავრობის მიერ შემოთავაზებული უამრავი სერვისით, იქნება ეს იურიდიული დოკუმენტების გაფორმება, აუქციონებში მონაწილეობა, ქონების დაქირავება და გაქირავება, არჩევნებში ხმის მიცემა, კონსულტაციის მიღება თუ უამრავი სხვა რამ.
- ✓ უყუროთ კინოფილმებს და მოუსმინოთ მუსიკას უფასოდ, როცა მოგესურვებათ და რომელიც გაინტერესებთ და არა – რომელსაც თავს მოგახვევთ ტელევიზია ან რადიო.
- ✓ შეიტყოთ უახლესი ამბები, რომელთა მონოდებას გაზეთები, ჟურნალები და ტელევიზია გასაგები მიზეზების გამო აგვიანებენ.
- ✓ მოძებნოთ სამსახური და საქმიანობის ზოგიერთ სფეროში იმუშაოთ კიდევაც და მიიღოთ ანაზღაურება ინტერნეტის მეშვეობით.
- ✓ ჩაატაროთ საბანკო ოპერაციები, როგორცაა, მაგალითად, ფულის გადარიცხვა მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში.
- ✓ გახსნათ ვირტუალური მაღაზია და იშოვოთ ფული.
- ✓ შეიძინოთ თეატრის, კინოს, კონცერტების, ავია- და რკინიგზის ბილეთები მსოფლიოს თითქმის ნებისმიერ წერტილში, ტურისტული მარშრუტები, დაჯავშნოთ სასტუმრო.

მომსახურება ინტერნეტში შეიძლება იყოს ფასიანიც და უფასოც. სწორედ მრავალი პოპულარული უფასო სერვისის არსებობა ხიბლავს მომხმარებლებს ინტერნეტში. ელექტრონული ფოსტა, ნაწილობრივ სკაიპი, ფილმების ყურება და მუსიკის მოსმენა, პროგრამული უზრუნველყოფა და მრავალი სხვა რამ უფასოა. ზოგიერთი ადამიანისთვის ძალზე მნიშვნელოვანია ინტერნეტში არსებული შემოსავლის სხვადასხვა მეთოდით მიღების წყარო.

დაბოლოს, ჩვენ მივადექით ინტერნეტის ორ უმთავრეს ფუნქციას – ესაა განათლების მიღების თითქმის შეუზღუდავი შესაძლებლობა და ადამიანებს შორის ურთიერთობის დამყარება და კომუნიკაცია.

დისტანციური სწავლება

დისტანციური სწავლება გულისხმობს მასწავლებლისა და მოსწავლის სივრცეში დაშორებულ ურთიერთობას, რომელსაც სპეციალური ინტერნეტტექნოლოგიები უზრუნველყოფენ. ასეთ სწავლებას აქვს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეები, მაგრამ ვფიქრობთ, კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე დადებითი უფრო მეტია და ეს უფრო მნიშვნელოვანია.

ელექტრონულ კურსებზე სწავლება ისევე, როგორც ჩვეულებრივი დასწრებით სწავლა, შედგება ორი კომპონენტისგან – ლექტორთან ურთიერთობისა (ლექციის მოსმენა და ე.წ. ქვიზების/გამოცდების ჩაბარება) და ასათვისებელ მასალაზე მუშაობისაგან. განსხვავება ისაა, რომ ლექტორთან ურთიერთობა ხდება ინტერნეტით (დისტანციურად), შესასწავლი მასალა კი მსმენელს მიეწოდება ელექტრონულ ფორმატში. ასევე ელექტრონულია ქვიზებისა და გა-

მოცდების ჩაბარება. შესაბამისად, კურსებზე ჩანერა ხდება არა მაშინ, როდესაც ეს მოგესურვებათ (როგორც ზოგიერთს ჰგონია), არამედ – როცა სასწავლებლის განრიგი დგება და დისტანციურ კურსებზე მსმენელთა მიღება ცხადდება. მასწავლებლის კონსულტაციები, სტუდენტებს შორის ინტერაქტიული (მიმონერა ელექტრონული საშუალებებით) ურთიერთობა და ჯგუფური მუშაობა (ელექტრონული კონფერენციის მსგავსად) – დისტანციური სწავლების ტექნოლოგიის მნიშვნელოვანი კომპონენტებია. ამ მეთოდით სწავლება იმითაა მოხერხებული, რომ მსმენელი სწავლობს სახლში ან მისთვის მოსახერხებელ ადგილას. ხელმისაწვდომობა ეფუძნება იმ ფაქტორს, რომ სწავლების ეს მეთოდი ბევრი ოჯახისთვის მატერიალურად უფრო მისაღებია, ვინაიდან სტუდენტს სჭირდება მხოლოდ კომპიუტერი და ინტერნეტი. მეთოდის მოქნილობა ლექციებისა და კონსულტაციების, ასევე დავალებების შესრულების მოქნილ გრაფიკს გულისხმობს – მთავარია ჩაეტიოთ გარკვეულ ვადებში. იგეგმება მხოლოდ ერთობლივი განხილვები, დისკუსიები და კონსულტაციები პედაგოგის ხელმძღვანელობით, როცა ჯგუფის ყველა წევრი იკრიბება ვირტუალურ სივრცეში აზრთა ურთიერთგაცვლის, კამათისა და რთული საკითხების გასარჩევად.

ჩვენ აღვწერეთ იდეალური დისტანციური კურსების ტექნოლოგია. რა თქმა უნდა, სასწავლებლების ამგვარი კურსები ერთმანეთისგან განსხვავდება ეფექტურობით, მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ თუ კურსი გვთავაზობს სწავლების საკუთარი გრაფიკის შედგენას, მასში არაა გათვალისწინებული ჯგუფში მუშაობა, სწავლის პროცესში პედაგოგის მონაწილეობა მინიმალურია და კურსი უფასოა, დიდი ალბათობით ეს იქნება ამაოდ დაკარგული დრო. თუ სასწავლებელი გვთავაზობს ფასიანი სწავლების ინდივიდუალურ გრაფიკს და ჩვენზე მომავრებული იქნება აქტიური პედაგოგი – კურსები ძალზე ეფექტიანია (და სავარაუდოდ ძვირიც იქნება, თუმცა ბევრად იაფი, ვიდრე ტრადიციულ სასწავლებლებში).

დისტანციური სწავლების ტექნოლოგიას უარყოფითი მხარეებიც აქვს: მიუხედავად იმისა, რომ მას გვთავაზობენ მსოფლიოში ცნობილი უნივერსიტეტები, მაინც არსებობს გარკვეული უარყოფითი სტერეოტიპი ამ გზით მიღებული დიპლომების მიმართ. არის კიდევ სოციალური მხარეც – ბევრისთვის სტუდენტობა მნიშვნელოვან და სახალისო პერი-

ოდთან ასოცირდება და გულისხმობს ახალი მეგობრების შექმნასა და მათთან ურთიერთობას. ცხადია, დისტანციური სწავლება გამორიცხავს ასეთი ტიპის მნიშვნელოვან სოციალურ კონტაქტებს.

ზოგიერთ სასწავლო ინტერნეტპროგრამაზე (ონლაინ) სწავლა სრულიად უფასოა. მაგალითად, www.homeandlearn.co.uk რესურსი კომპიუტერის საოფისე პროგრამებსა და სხვა უამრავი დისტანციური კურსის ინგლისურ ენაზე უფასო სწავლებას გთავაზობს. არსებობს ინტერნეტრესურსები, რომლებიც აერთიანებენ ცნობილი უნივერსიტეტების მრავალი დარგის ინგლისურენოვან კურსებს: ბიზნესმენეჯმენტში, მათემატიკაში, საბუნებისმეტყველო საგნებში, ეკონომიკაში, განათლებაში, ინჟინერიაში, ჯანდაცვასა და სხვ. (www.edx.org, www.coursera.org, www.openculture.com/freeonlinecourses). აგრეთვე არსებობს გამარტივებული ვიდეოკურსები, სადაც სწავლების პროცესი ხორციელდება ვიდეომასალის მეშვეობით (www.academicearth.org).

სამწუხაროდ, დისტანციური სწავლება საქართველოში ჯერჯერობით არაა სათანადოდ განვითარებული. ამ ტექნოლოგიების გამოყენების ლიდერია თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რომლის ყველა ფაკულტეტი მსურველებს სთავაზობს მრავალი დარგის დისტანციური სწავლების კურსს: www.e-learning.tsu.ge. ამ სისტემას 2014 წლისთვის 3000-მდე მომხმარებელი ჰყავს – სტუდენტები და მასწავლებლები. მკითხველს უნდა ესმოდეს, რომ დისტანციური სწავლების ორგანიზებაში უმთავრესი ფაქტორი თავად ლექტორის მიერ ეფექტიანი და გასაგები კურსის შექმნა და წარმართვაა. საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლებისთვის საინტერესო იქნება ქართული ენის ელექტრონული სწავლების უფასო კურსი www.ice.ge/elearning_geo, რომლის გავლაც შესაძლებელია აზერბაიჯანულენოვანი და სომხურენოვანი მოსახლეობისთვის.

საქართველოს სამეცნიერო-საგანმანათლებლო კომპიუტერული ქსელების ასოციაცია „გრენა“ მომხმარებელს სთავაზობს ფასიან და უფასო დისტანციურ სწავლებას ინფორმაციული ტექნოლოგიების დარგში (www.elearning.grena.ge).

კავკასიის უნივერსიტეტის ელექტრონული სწავლების კურსები განკუთვნილია მხოლოდ უნივერსიტეტის სტუდენტებისთვის და <https://dl.cu.edu.ge> -ზეა განთავსებული.

უნდა ვიცოდეთ, რომ კავკასიის უნივერსიტეტებში:

1. დისტანციურ სწავლებას სჭირდება მეტი ან იმდენივე დრო, რაც ტრადიციულ აუდიტორიულ სწავლებას.
2. დისტანციური სწავლების პროგრამები ისეთივეა ან უფრო რთული, როგორც ტრადიციული სწავლების პროგრამები.
3. სტუდენტების უმრავლესობა, ვინც ეჩვევა დისტანციურ სწავლებას, შემდგომში ძნელად ეგუება ტრადიციული სწავლების მეთოდებს.
4. ვინაიდან სასწავლო პროცესის და დროის დამოუკიდებელი დაგეგმვა და გამოყენება დისტანციური სწავლების ერთ-ერთი პრინციპია, არიან ადამიანები, რომლებიც ასეთ პრინციპს ვერ ერგებიან. მათ სჭირდებათ ზედამხედველი (პედაგოგი, პროფესორი), ვინც მუდმივად გაუწევს კონტროლს. ასეთი ფსიქოლოგიის ადამიანები დისტანციური სწავლების კურსებზე ვერ ისწავლიან.

საბანანათლებლო რესურსები

ალექსანდრე მაკედონელმა (ძვ. წ. 356-323) ეგვიპტეში დააფუძნა ქალაქი ალექსანდრია, რომლის მოქალაქეებს ჰქონდათ ამბიციური გეგმა – ქალაქის ბიბლიოთეკებში შეეგროვებინათ იმ დროისთვის მსოფლიოში არსებული მთელი ცოდნა. მათ ამ მიზანს მიაღწიეს და ალექსანდრია გარკვეული პერიოდი იზიდავდა მთელი იმდროინდელი სამყაროს გამოჩენილ მეცნიერებს. ალექსანდრიის ბიბლიოთეკა იყო განათლებული ადამიანების მუშაობის უმთავრესი ადგილი და იმდროინდელი სამყაროს ცოდნის დაცვის, შექმნისა და გავრცელების უმნიშვნელოვანესი წყარო. გავიდა საუკუნეები, უმეცარმა ხალხმა საკუთარი ინტერესების გამო გადაწვა ალექსანდრიის ბიბლიოთეკა, სასტიკად აწამეს და მოკლეს ზოგიერთი გამოჩენილი მეცნიერი, გაანადგურეს ქალაქი, მაგრამ ტექნიკისა და ტექნოლოგიების განვითარების ახალ ეტაპზე კაცობრიობა დაუბრუნდა ამ საოცარ იდეას.

დღესდღეობით ალბათ არ არსებობს ადამიანი, რომელსაც არ გაუგია ინტერნეტში ვიკიპედიის, ანუ ონლაინენციკლოპედიის არსებობის შესახებ. ეს მართლაც საოცარი, 290-ენოვანი რესურსი უფასოდ არის ხელმისაწვდომი (მსურველებს კი შეუძლიათ ქველმოქმედების ფორმით ნებაყოფლობითი დახმარების გაწევა). მისი სტატიები შექმნეს ენთუზიასტებმა და მუდმივად ხვენენ სხვა ავტორები. ამ ენციკლოპედიის პროგრამული უზრუნველყოფა და მართვის ტექნოლოგია ისეა მოწყობილი, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ნებისმიერ ადამიანს შეუძლია გახდეს მისი რედაქტორი, ავისმზრახველი ვერ გაანადგურებს ენციკლოპედიის მონაცემებს. ყველა სტატიას განთავსების მომენტიდან და ცვლილებების შეტანის ყველა ეტაპზე აკვირდებიან მოდერატორები, რედაქტორები, რომლებიც საკუთარი ნებით, ანაზღაურების გარეშე მუშაობენ. სტატიებს, რომლებიც არ პასუხობენ ენციკლოპედიის კრიტერიუმებს, მოდერატორები შლიან მონაცემთა ბაზიდან. ამით ენციკლოპედიის დამფუძნებლები ცდილობენ შინაარსის მაღალი დონის შენარჩუნებას. სტატიებს, როგორც წესი, ანონიმი (მათი ვინაობა უცნობია) ავტორები ჰყავთ და მათ ევალებათ კონკრეტულ სტატი-

აში არა საკუთარი აზრისა და თეორიის აღწერა, არამედ არსებული ფაქტების გადმოცემა წყაროების მითითებით.

ისმის კითხვა – რამდენად სარწმუნოა ვიკიპედიაში მოტანილი ინფორმაცია? უნდა ითქვას, რომ ძალზე სოლიდურ სტატიებთან ერთად ვიკიპედიაში შესაძლებელია შეგხვდეთ სრული ბოდვა – ეს მეტწილად დამოკიდებულია იმ საზოგადოების ცოდნის, განათლების, ზნეობრივი დონისა და მისი მატერიალური კეთილდღეობის დონეზე (ლარიბ ქვეყანაში, სადაც მოსახლეობას და, განსაკუთრებით, ინტელექტუალურ ცხოველდღიური ყოფითი პრობლემები აწუხებს, ნაკლები სურვილი უჩნდება იმ ენციკლოპედიასთან თანამშრომლობისა, სადაც ხელფასს არ იხდიან), რომელიც ქმნის ვიკიპედიის სეგმენტს კონკრეტულ ენაზე. ყველაზე ძლიერი უდავოდ არის ვიკიპედიის ინგლისურენოვანი ნაწილი. რუსულენოვანი სეგმენტიც ძალზე განვითარებულია, რასაც ვერ ვიტყვით ქართულ ნაწილზე (ვიკიპედიის ცენტრალური ოფისი და მისი დამფუძნებელი ჯიმი უელსი (Jimmy Donal Wales), არ აკონტროლებენ რესურსის შინაარსს). აქედან ძალზე მარტივი დასკვნის გაკეთება შეიძლება: თანამედროვე ახალგაზრდამ უცხო ენები უნდა იცოდეს. რა თქმა უნდა, ინგლისურს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა, მაგრამ რჩევა ასეთია – რაც უფრო მეტი ენა იცით, მით უფრო მეტია შანსი, გახდეთ წარმატებული ადამიანი.

საგანმანათლებლო რესურსების რეიტინგი 2014 წლის აპრილისთვის

საერთაშორისო სოციალური ქსელის სახელი	ინტერნეტმისამართი (URL)	მლნ უნიკალური ვიზიტორი თვეში
Wikipedia	www.wikipedia.org	475
Yahoo! Answers	www.answers.yahoo.com	150
About	www.about.com	100
Answers	www.answers.com	95
Wikia	www.wikia.com	76

ვიკიპედიის ქართული ვარიანტის მისამართია: www.ka.wikipedia.org/wiki

File Dunsky
http://be.net/dunsky

სოციალური ქსელები

ადამიანი სოციალური არსებაა და ესაჭიროება სხვა ადამიანებთან ურთიერთობა. ადამიანისათვის სოციალური ურთიერთობის მნიშვნელობაზე მეტყველებს ინტერნეტის სოციალური ქსელების ძალზე სწრაფი განვითარებაც, რასაც ქვემოთ მოყვანილი ყველაზე პოპულარული სოციალური ქსელების საინტერესო სტატისტიკაც მოწმობს.

სოციალური ქსელების რეიტინგი 2014 წლის აპრილისთვის

საერთაშორისო სოციალური ქსელი სახელი	ინტერნეტმისამართი (URL)	მლნ უნიკალური ვიზიტორი თვეში
Facebook	www.facebook.com	900
Twitter	www.twitter.com	310
LinkedIn	www.Linkedin.com	250
Pinterest	www.pinterest.com	150
Google Plus+	https://plus.google.com	120

Facebook-ი იმდენად პოპულარულია ქართულ ვებსივრცეში, რომ წარდგენა არ სჭირდება. პოლიტიკოსი, ჟურნალი, ორგანიზაცია, სატელევიზიო არხი, კომპანია ან რიგითი ადამიანი სამართლიანად მიიჩნევს, რომ უნდა ჰქონდეს Facebook-ის გვერდი. განვერიანები-

სთანავე მის განკარგულებაში იქნება ურთიერთობისათვის საჭირო ყველა ინსტრუმენტი.

ამერიკის ეროვნული უშიშროების სააგენტოს ყოფილი მუშაკი ედუარდ სნოუდენი ამბობს, რომ სოციალური ქსელები შეერთებული შტატების დაზვერვის სამსახურების ინფორმაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წყაროა. მომხმარებლები თავისი ნებით ათავსებენ დანვრილებით ინფორმაციას, სურათების ჩათვლით, საკუთარი თავისა და მეგობრების შესახებ. ამ ინფორმაციის კომპიუტერთვე დამუშავების გზით დაზვერვის სამსახურები იღებენ არა მხოლოდ კონკრეტულ ინფორმაციას, არამედ ადამიანის ფსიქოლოგიურ პროგრესს.

ასეთი ტიპის ინფორმაციით ინტერესდება პოტენციური დამსაქმებელიც. თუ ეკონომისტი ან ბუღალტერი კაზინოს, სათამაშო ბიზნესის, ფორექსის ხშირი სტუმარია, კომპანია დაფიქრდება, რამდენად ღირს ასეთი თანამშრომლის დასაქმება, ვინაიდან ყოველთვის არსებობს რისკი, რომ ასეთმა ადამიანმა ბოროტად გამოიყენოს კომპანიის რესურსები.

ცალკე დგას სოციალურ ქსელებში არსებული ძალზე სერიოზული პრობლემა, რომელიც ყველა ახალგაზრდამ უნდა იცოდეს: სოციალური ქსელების გამოყენებით ხშირია დაშინება, მუქარა, ძალადობა, სექსუალური ძალადობა, პედოფილია, ადამიანების მოტაცება, ნაციონალისტური იდეების გავრცელება, ნარკოტიკული ნივთიერებების მოხმარების შეთავაზება და სხვა კრიმინალური ხასიათის, ანტისოციალური და ანტიჰუმანური ქმედებები.

რჩევა: ვინაიდან ზემოწამოთვლილი საშიშროებები არსებობს ვირტუალურ სივრცეში, ხოლო ავისმოსურნე თქვენგან დაშორებულ სივრცეში მოქმედებს, თქვენ ყოველთვის გაქვთ საღი განსჯის დრო, რომ დაფიქრდეთ და მოერიდოთ მოვლენების შესაძლო სახიფათო განვითარებას. თუ გყავთ ასაკით პატარა და, ძმა, ნათესავი ან მეგობარი, შეეცადეთ თვალყური ადევნოთ ინტერნეტში მის კონტაქტებსა და საუბრებს, რათა საჭირო შემთხვევაში დროზე დაიცვათ თქვენი საყვარელი ადამიანები. სხვათა შორის, ამ საქმეში თქვენ დაგეხმარებათ სპეციალური პროგრამული პროდუქტები. უნდა გესმოდეთ, რომ ეს რჩევა თეორიული არაა. იგი ეფუძნება მთელ სამყაროში მომხდარ უამრავ უბედურ შემთხვევასა და ინფორმაციას პოლიციის მიერ ათასობით დაკავებული დამნაშავეის შესახებ.

თუ რაღაც დროის გასვლის შემდეგ თქვენთვის ცხადი ხდება, რომ სოციალურ ქსელში განთავსებული ზოგი ინფორმაცია ამოსაღებია საჯარო ყურადღების სფეროდან, მაგალითად, Facebook-იდან, არსებობს ორი გზა: დეაქტივაცია და ნაშლა. დეაქტივაცია შეაჩერებს თქვენს სააღრიცხვო ჩანაწერს (მას ხშირად არასწორად ანგარიშს უწოდებენ), რომლის შედეგად თქვენი მონაცემები საჯაროდ აღარ გამოჩნდება, ინფორმაცია დარჩება Facebook-ის სერვერებზე და თქვენი ე.წ. „პროფილი“ მაინც აისახება თქვენი მეგობრების სიებში, მაგრამ დაწკაპუნებით არ გაიხსნება. ნაშლა 90 დღის შემდეგ მთლიანად გაანადგურებს ინფორმაციას თქვენ შესახებ.

რჩევა: როცა ჩართული ვართ რომელიმე სოციალურ ქსელში, კარგად უნდა გავიაზროთ, როგორი ინფორმაციის გაზიარებისთვის ვართ მზად. ბევრჯერ უნდა დავფიქრდეთ, რის განთავსებას ვაპირებთ ინტერნეტში. ეს აუცილებელია, რათა დროთა განმავლობაში არ გავგიჩნდეს პრობლემები მეგობრებთან, ოჯახის წევრებთან, სამსახურის ადმინისტრაციასთან, პოტენციურ დამსაქმებლებთან და სამართალდამცავ ორგანოებთან.

უნდა ვიცოდეთ, რომ ყველა სოციალური ქსელი და ზოგიერთი სხვა რესურსი (google.com, amazon.com, eBay.com, alibaba.com და მრავალი სხვა) აფიქსირებენ და იმახსოვრებენ (უთვალთვალენ) ჩვენს გადაადგილებას (ინგ.: surfing) ინტერნეტში მაშინაც, როცა მათი საიტები გახსნილი არაა ჩვენს კომპიუტერში. ბევრ შემთხვევაში ეს კეთდება ჩვენი ინტერესების გასარკვევად და ამის საფუძველზე მიწოდებული სერვისების გასაუმჯობესებლად, მაგრამ ვინ იცის?! სიფრთხილეს თავი არა სტკივაო და ასეთი მდგომარეობის თავიდან ნაწილობრივ მაინც ასაცილებლად არსებობს სპეციალური მეთოდები და პროგრამული უზრუნველყოფა, რომელთა განხილვაც სცილდება მოცემული სტატიის თემატიკას.

ინტერნეტში გავრცელებულია ხუმრობა, რომელიც სიმართლესთან ახლოსაა: თუ ეძებ სამსახურს, უნდა ნაშალო სააღრიცხვო ჩანაწერი Facebook-ზე და დაივინყო იგი. აქ იგულისხმება ფაქტი, რომ ურთიერთობას სოციალურ ქსელებში ძალზე ბევრი დრო მიაქვს და როცა ადამიანი ამას ეჩვევა, იგი უაზროდ ხარჯავს დროს, რომლის უკეთ გამოყენება შეიძლებოდა. ზოგიერთ სერიოზულ დანესებულებაში (მაგ., ევროპის საბჭოს შტაბბინაში) გასვლა სოციალურ ქსელებში და დაკავშირების ზოგიერთი რესურსი (მაგ., Skype) დაბლოკილია. მუშაობს მხოლოდ ელექტრონული ფოსტა და შიდა დაკავშირების ელექტრონული სისტემა, რომელიც ადგილობრივად კონტროლდება. ასეთი მიდგომა არა მხოლოდ ამცირებს შესაძლო კიბერშეტევების წარმატების ალბათობას, არამედ ზრდის მომუშავეთა შრომის ნაყოფიერებას.

ბლოგები

ბლოგი წარმოადგენს ერთი ან რამდენიმე ადამიანის, ანდა ორგანიზაციის მიერ კონტროლირებად ვებსაიტს. ბლოგზე ათავსებენ პოსტებს (ინგლ. **post**) – რეგულარულ ჩანაწერებს სხვადასხვა მოვლენების შესახებ. შესაძლებელია ვებბმულების, გრაფიკული, ვიდეო- და აუდიომასალების განთავსებაც. ჩანაწერები, როგორც წესი, განლაგებულია უკუქრონოლოგიით (ბოლო პოსტი პირველია სიაში). ჩვეულებრივ, ბლოგი ეძღვნება ერთ კონკრეტულ თემას და მასზე სხვა ადამიანებს შეუძლიათ კომენტარების განთავსება.

ბლოგების უმეტესობა აბსოლუტურად უაზრო, ტრივიალური შინაარსის ინფორმაციული რესურსია, სადაც აღწერილია ავტორის ყოველდღიური ცხოვრება. თუმცა ზოგიერთი ბლოგი, რომელიც ფოკუსირებულია ხელოვნებაზე (ინგლ. **art blogs**), ფოტოგრაფიაზე (ინგლ. **photoblogs**), ვიდეომასალაზე (ინგლ. **vlogs**), მუსიკაზე (ინგლ. **MP3 blogs**), აუდიომასალაზე (ინგლ. **podcasts**) ან შექმნილია შემოქმედებითი, ნიჭიერი და ცნობილი ადამიანების მიერ, შესაძლოა საინტერესო იყოს. უამრავი ბლოგი წარმოადგენს ფაქტობრივად კომპანიების სარეკლამო რესურსს. ბლოგების გამოყენება შესაძლებელია განათლების მიზნებისთვის სტატიების, კრიტიკული მასალების, ინსტრუქციების, დავალებებისა და კომენტარების გამოქვეყნების გზით.

Twitter-ი და სხვა ე. წ. „მიკრობლოგები“ ახდენენ ბლოგერების ჯგუფების გაერთიანებას ინტერესების მიხედვით და სთავაზობენ ურთიერთობის დამყარების ძალზე მოქნილ ტექნოლოგიას საკვანძო სიტყვების (ინგ. **hash tag**) გამოყენებით.

დაბოლოს, უნდა ითქვას, რომ ძალზე ძნელია შეზღუდული მოცულობის სტატიაში აღწერო ისეთი რთული მოვლენა, როგორცაა ინტერნეტის გამოყენება და სოციალური ქსელების მნიშვნელობა თანამედროვე სამყაროში. ამ საუბრის მიღმა ჩვენ დაგვრჩა ძალზე საინტერესო თემები – საძიებო სისტემები, ინტერნეტრესურსების შექმნა და გამოყენება ბიზნესში და მრავალი სხვა. იმედია, ჩვენმა სტატიამ ოდნავ მაინც გაგიფართოვებ ცოდნა ინტერნეტის ზოგიერთი შესაძლებლობის შესახებ და დაგარწმუნებ იმაში, რაც მრავალჯერ მოსმენილი გაქვთ – ყველა საქმეში კარგია ზომიერება. ნუ გახდებით ინტერნეტის მონები. გონივრულად გამოიყენეთ მისი ფანტასტიკური შესაძლებლობები!

„სამი მუშკეტერი“

ჩვენს მონათესაის

არჩილ ქიქოძე

მეჩვიდმეტე საუკუნის საფრანგეთში მუშკეტერები ჯარის ელიტურ ნაწილს წარმოადგენდნენ. ბრძოლაში ისინი შეიარაღებული იყვნენ თოფებით, რომლებსაც მუშკეტები ერქვა. მშვიდობიან დროს მუშკეტერებს საქმე ბევრი არაფერი ჰქონდათ და ხშირად ებმებოდნენ დუელებში – ღირსების საკითხების გამო ატეხილ ორთაბრძოლებში, რომლებმაც იმაზე მეტი ახალგაზრდა აზნაურის სიცოცხლე შეინირა, ვიდრე შიდა და გარე ომებმა. მუშკეტერებს გამოარჩევდნენ ცისფერი მოსასხამებით, რომლებზე ჯვარი იყო გამოსახული. სხვათა შორის, იმ ეპოქაში ომში უნიფორმები მხოლოდ ელიტურ შენაერთებს – მუშკეტერებსა და გვარდიელებს ეცვათ. ესენი ყველანი აზნაურები და თავადები იყვნენ, ხოლო ომში განვეულ გლეხობას სამხედრო ფორმა არ ჰქონდა და ხშირად ძალიან ჭირდა მათი მონინალმდევისგან გარჩევა.

ნებისმიერი ფრანგი აზნაურისთვის მუშკეტერობა დიდი პატივი და სამხედრო კარიერის გაკეთების კარგი შანსი იყო. ღარიბი აზნაურები, რომელთაც მხოლოდ ხმლის და იარაღის ხმარება იცოდნენ, პარიზისკენ მიეშურებოდნენ, რათა ბედი იქ ეცადათ და თუ გაუმართლებდათ, მუშკეტერები გამხდარიყვნენ.

მთიანი გასკონია საფრანგეთის ერთ-ერთი ყველაზე ღარიბი კუთხე იყო, იქაური აზნაურები კი, რომელთაც ხმლისა და ღირსების გარდა, როგორც წესი, არაფერი ებადათ, მუდამ საუკეთესო მეომრებად ითვლებოდნენ. გასკონელი იყო შევალე დარტანიანიც – ალექსანდრ დიუმას გამოგონილი მამაცი და ჭკვიანი ახალგაზრდა კაცი, რომელიც მწერალმა

თავგადასავლის საძებრად თვრამეტი წლის ასაკში გაისტუმრა პარიზში და თავგადასავალი კი იმნაირი გამოუვიდა, რომ მის აღწერას ხუთი სქელტანიანი რომანი უძღვნა. მათგან საუკეთესო პირველი – „სამი მუშაკტერი“ – გამოუვიდა. დარტანიანი და მისი სამი მეგობარი მალე შეიყვარა მკითხველმა. ალბათ, იშვიათია მეორე სხვა წიგნი, რომელიც ამდენ ენაზე იყოს ნათარგმნი და ამდენ ადამიანს უყვარდეს მსოფლიოში. ეს წიგნი მეც ძალიან მიყვარს და ამიტომაც გავბედე, ეს სიყვარული ამ წერილით გამომეხატა...

— ვინა გგონივარ დარტანიან?! – ეგრე ეტყოდა ხოლმე ათოსი თავის ახალგაზრდა მეგობარს. ათოსს დარტანიანი შვილივით უყვარდა და განა რამხელა იყო თვითონ? ოცდაათიოდე წლისა – ოთხში ყველაზე უფროსი და ბრძენი. ოღონდ, ათოსის სიბრძნე სხვანაირი სიბრძნე იყო – ლოთის, შფოთის, ცხოვრებით იმედგაცრუებული კაცის, ღირსების და დაშნის მეტი რომ არაფერი შერჩენოდა ხელმოსაჭიდი და მისთვის ესეც კმაროდა.

როგორ მშურს იმ ახალგაზრდების, რომლებმაც „სამი მუშაკტერი“ პირველად უნდა წაიკითხონ და როგორ მიყვარს ისინი, ვინც ამ წიგნს მეორედაც მიუბრუნდება! არ არსებობს მეორე ასეთი წიგნი ერთგულებაზე, სიყვარულზე, თავდადებაზე. მისი გმირები უკანასკნელი რაინდები არიან, რადგან რაინდების ეპოქა უკვე ჩავლილია, უფრო სწორად, ათოსია უკანასკნელი რაინდი და მის სამ მეგობარს მასზე აქვს სწორება. მის გვერდით, მისი მიბაძვით ისინიც რაინდობენ და ათას გმირობას სჩადიან, ღირსეულები და ღატაკები... „სჯობს სახელისა მოხვეჭა, ყოველსა მოსახვეჭელსაო...“ – გვახსოვს, ალბათ, „ვეფხვისტყაოსანი“. სამი მუშაკტერის გმირებიც ისე ცხოვრობენ, რომ სახელის მეტი არაფერი გაჰყვებათ საიქიოში, თუმცა განა ვინმეს ოდესმე სხვა რამ წაუღია იმქვეყნად?! ოღონდ ეპოქა სხვაა უკვე, ევროპაც სხვაა, საფრანგეთიც და ღირსება კი ისევე ფასობს, ფასობს რომელია! – ერთ გადაბრუნებულ სიტყვაზე ყელს ჭრიან ერთმანეთს, საფრანგეთის თავად-აზნაურობის ნახევარი სწორედ ღირსების გამოა დუელებში გამწყდარი, მაგრამ სიღატაკე აღარ ფასობს მაინცდამაინც, სხვა დრო მოდის და რა გასაკვირია, თუკი სულ ახალგაზრდა დარტანიანს სული წასცდება რაიმე მოსახვეჭელზე, იმავეს ათოსსაც შესთავაზებს, მაგრამ პასუხს მუდამ ერთსა და იმავეს მიიღებს: „ვინა გგონივარ დარტანიან?!“ – ძალიან მაგარია.

და როგორ იწყება „სამი მუშაკტერი“? – მსუბუქად და ჩამთრევად. მეჩვიდმეტე საუკუნის ოციანი წლებია და საფრანგეთის პატარა ქალაქ მენგში ერთი ჩოჩქოლი და აურზაურია. იფიქრებთ, **ჰუგენოტებთან** ომი ხომ არ განახლდაო. სინამდვილეში

ალექსანდრ დიუმა, 1802-1870

ვალუა (ფრანგ. Valois) – საფრანგეთის სამეფო დინასტია, რომელიც საფრანგეთის ტახტს განაგებდა 1328-1589 წწ-ში. სახელი ვალუა მომდინარეობს ტიტულიდან გრაფი დე ვალუა, რომელსაც ატარებდა ამ შტოს მამამთავარი – კარლ დე ვალუა. ვალუების შემდეგ საფრანგეთის ტახტზე ავიდნენ კაპეტინგების სხვა შტო – ბურბონები.

ბურბონები (ფრ. Bourbon, ესპ. Borbón, იტალ. Borbone) – ერთ-ერთი ყველაზე ძველი და მრავალრიცხოვანი ევროპული სამეფო დინასტია. არსებობდა ბურბონების რამდენიმე შტო: ფრანგი, ესპანელი, ნავარელი, პარმელი, ნეაპოლელი, ორლენელი და სხვა. ესპანეთსა და ლუქსემბურგში დღესაც არიან ბურბონი მონარქები.

ბართლომეს ღამე

– 1572 წლის 24 აგვისტოს, გამთენიისას, წმ. ბართლომეს ხსენების წინა დღეს პარიზში კათოლიკეებმა მოაწყვეს ჰუგენოტების მასობრივი ხოცვა-ჟლეტა, რომელსაც უამრავი ადამიანი შეეწირა.

საფრანგეთის რელიგიური ომები კათოლიკეებსა და პროტესტანტებს (საფრანგეთში მათ ჰუგენოტებს უწოდებდნენ) შორის უკვე ჩავლილია, ნახევარი საუკუნის წინ უკვე მომხდარია ავადსახსენებელი **ბართლომეს ღამეც**, უშილძიროდაა გამქრალი **ვალუების** დინასტია, მათ ტახტს **ბურბონები** დაპატრონებიან და ეს ყველაფერი ალექსანდრ დიუმას თავის სხვა ბრწყინვალე რომანებში აქვს აღწერილი. ის რომანებიც შესანიშნავი საკითხავია, მაგრამ ვერც ერთი მათგანი ახლოსაც კი ვერ მოდის „სამ მუშკეტერთან“ – ერთ-ერთ ყველაზე მაგარ წიგნთან, რაც კი ოდესმე დანერვილა...

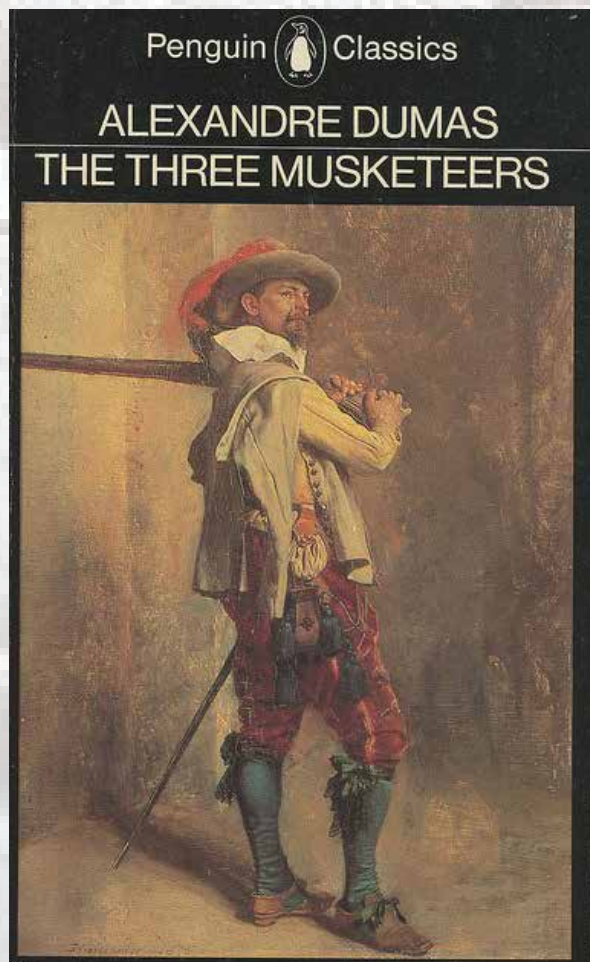
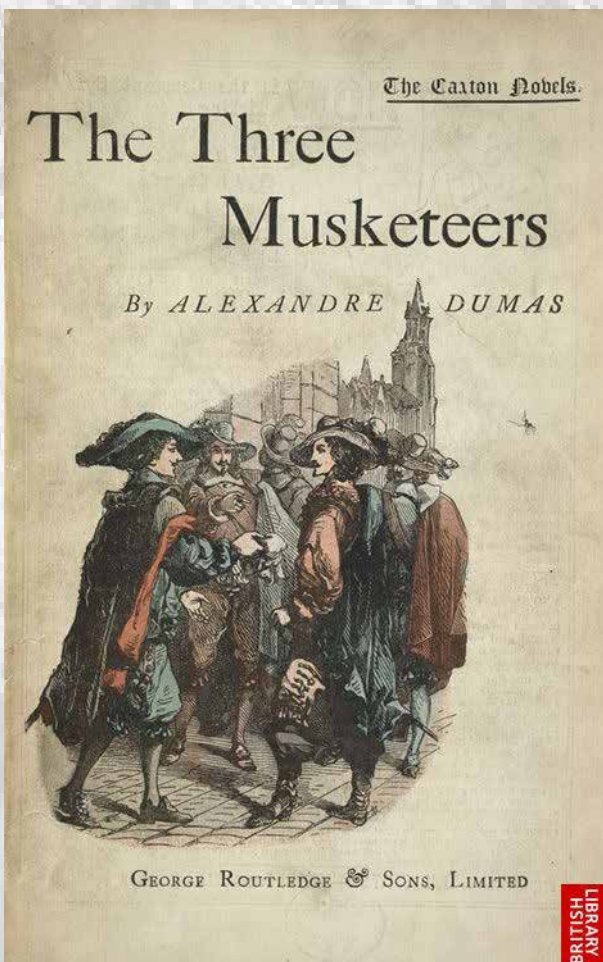
ერთხელ უცხოეთიდან მეგობარი მწერდა: არის ისეთი რაღაცები, რაც თავისთავად იგულისხმება და განმარტებას არ საჭიროებსო, მაგალითად, არასოდეს გამჩენია კითხვა, თუ რატომ არის „სამი მუშკეტერი“ კარგი წიგნით. მართალია ის ჩემი მეგობარი, არც მე გამჩენია ეგეთი კითხვა, ამ წიგნმა უბრალოდ ჯერ კიდევ მაშინ მომნუსხა, როდესაც თვრამეტი წლის დარტანიანი ძალიან უფროსად, ხოლო ოცდაათი წლის ათოსი ღრმა მოხუცებულად მეჩვენებოდა, პირველივე გვერდიდან მომაჯადოვა და ჩამითრია...

მაშ ასე, ისევ ვუბრუნდები რომანის დასაწყისს... პატარა ქალაქ მენგში აურზაურია. მოქალაქეები გარეთ გამორბიან და ერთმანეთს უცნაურ სანახაობაზე მიუთითებენ. „წარმოიდგინეთ დონ კიხოტი თვრამეტი წლის ასაკში“ – მგონი, ზუსტად ასე ახასიათებს დიუმა დარტანიანს და ნებისთ თუ უნებლიეთ კიდევ ერთხელ გვახსენებს, რომ რაინდების ეპოქა დამთავრებულია, რომ ის გენიოსმა ესპანელმა მწერალმა სერვანტესმა დაასამარა ჯერ კიდევ როდის... დარტანიანი ამაყად შემოდის ქალაქ მენგში და სქელტანიან რომანში. სიამაყის გარდა მას აქვს მხოლოდ ცოტაოდენი ფული, დედის დამზადებული მალამო, რათა მომავალ დუელებში მიღებული ჭრილობები მოიშუშოს (მისი გვარის და წარმომავლობის

მამაკაცი დუელებს და ჭრილობებს ვერაფრით ასცდება), მამის – ღარიბი გასკონელი აზნაურის – წერილი ახალგაზრდობის მეგობართან, რომელმაც მისი სამხედრო კარიერა უნდა უზრუნველყოს, წერილი, რომელიც პირველივე შეტაკებაში უნდა დაკარგოს, მამის ნაქონი დაშნა, რომელიც ასევე პირველივე შეტაკებაში უნდა გადაუტყდეს და მამისივე ცხენი – უცნაური ყვითელი ფერის ჯაგლაგი, რომლის სანახავადაც შეყრილა მთელი ქალაქი მენგი და რომლის გამო პარიზში ბედის საძიებლად მიმავალ ახალგაზრდა გასკონელს პირველი დუელი უნდა მოუხდეს...

მე სულაც არ ვაპირებ ამ შესანიშნავი წიგნის შინაარსის გადმოცემას, ეს არაფერში გვჭირდება არც მე და არც წიგნის მომავალ მკითხველს, რომელთაგან ბევრს შეიძლება რომანის რომელიმე ეკრანიზაცია აქვს ნანახი და მიაჩნია, რომ რაღაც იცის ამ წიგნის შესახებ. არ დაიჯეროთ! ალბათ, იშვიათია მეორე წიგნი, რომლის კინოდ ქცევა ამდენჯერ უცდიათ. მე კინოც თითქმის ისევე მიყვარს, როგორც ლიტერატურა, მაგრამ მენდეთ, დარტანიანის და მისი სამი მეგობრის თავგადასავლის ყველა კინოვერსია (თავად მე ათამდე მაინც მექნება ნანახი) სრულიად უბადრუკი და ფუჭი მცდელობა აღმოჩნდა და ვერც ერთი ფილმი ოდნავადაც კი ვერ მიუახლოვდა რომანს... ან რა კინომ, რომელმა ორმა ან სამმა საათმა უნდა დაიტოს ამდენი თავგადასავალი და შესანიშნავი პერსონაჟი, რომელთაც ალექსანდრე დიუმა შესაშური ოსტატობით ხატავს.

დიუმა მართლაც ოსტატი მთხრობელი იყო – ლიტერატურა მისთვის წარმოადგენდა ლამის ხელობას, რომელშიც დანერილი გვერდების და წინადადების მიხედვით უხდიდ-

ნენ ფულს. მისი ხელიდან არაერთი გასაოცარი თავგადასავალი გამოვიდა, ოღონდ „სამი მუშკეტერი“, რომ იტყვიან, „გაარტყა“. სადღაც შუა რომანში გვეუბნება: ალბათ, უკვე მიხვდებოდით, ჩვენი გასკონელი რომ ძუნწი იყო. მთავარ გმირზე გვეუბნება, დარტანიანზე, რომელიც ლამის ზეადამიანად წარმომედგინა და მასზე მალლა თუ ვინმე იდგა – მხოლოდ ათოსი. რა ვქნა, რომ ათოსი დღემდე ყველაზე მეტად მიყვარს, ოღონდ „სამი მუშკეტერის“ ათოსი და არა სხვა ვინმე. რომანის გაგრძელებები – „ოცი წლის შემდეგ“ და „ვიკონტ დე ბრაჟელონი“ რომ წავიკითხე, იქაური – გამოსწორებული, სმისთვის თავის დამნებებელი და ზედმეტად დადებითი ათოსი აღარ მომეწონა. პირველი ათოსი კი მართლაც დაუვინყვარი ვინმეა – ბურგუნდიული ღვინის ბოთლების ერთიმეორის მიყოლებით ჩამცლელი, კამათელში საუკეთესო ცხენებისა და უნაგირების წამგები, ათოსი, რომელსაც, თუ საჭირო გახდა, მხედართმთავრობაც შეუძლია, მაგრამ უბრალო, ღარიბ მუშკეტერად ყოფნა ურჩევნია... დარტანიანს ეუბნება: ჩემი მეგობრობა ჩემი დაშნისგან და ჩემი ქისისგან შედგებაო. ოღონდ ქისა სულ ცარიელი აქვს, სამაგიეროდ, დაშნა ვერ უჩერდება დიდხანს ქარქაშში...

შეიძლება ამითაც არის დიუმას ეს წიგნი განსაკუთრებული, რომ მისი პერსონაჟები – ოთხი ერთმანეთის და ღირსების ერთგული მამაკაცი, სულაც არ არიან იდეალურები. პორ-

მილენ დემოჟო მილედის როლში

თოსს შეუძლია ანგარების გამო ეკურკუროს ვექილის ცოლს, არამისი ხომ მთლად ათას ინტრიგაშია გახლართული, დარტანიანი კი, იმის გარდა, რომ ძუნნი ყოფილა, სიბნელით სარგებლობს და სხვა კაცის სახელით ეუფლება ქალს, რომელიც თან უყვარს და თან სძულს...

რამდენი სამი მუშკეტერის ეკრანიზაცია მახსოვს, იმდენი მახსოვს მილედიც. პირველი ფრანგი ვარსკვლავი მილენ დემოჟო მახსენდება და მერე კიდევ ბევრი ლამაზი ქალი, მაგრამ ჩემს წარმოსახვაში მილედი მაინც სხვანაირი იყო, სხვანაირად ლამაზი და სხვანაირად სახიფათო...

და კიდევ – კარდინალი რიშელიე... დიუმას სულ არ ერიდებოდა ისტორიული გმირების თავის წიგნების პერსონაჟებად ქცევა. ის მწერლისთვის შესაშური სითამამით ეპყრობოდა მეფეებს, ჰერცოგებს და მხედართმთავრებს. დაუფიქრებლად ცვლიდა და ასხვაფერებდა ისტორიას. ჰერცოგ რიშელიესაც ასე მოექცა. პირველი მინისტრი, ქვეყნის ლამის უგვირგვინო მეფე, რომელმაც საფრანგეთის დიდებისთვის მრავალ მონარქზე მეტი გააკეთა, ადგა და უარყოფით გმირად გამოიყვანა. მას კი ოთხი ლატაკი მუშკეტერი დაუპირისპირა. ოღონდ დიუმას „ბოროტი“ რიშელიე მაინც დიდი ადამიანია, შეიძლება იმაზე დიდიც, ვიდრე სინამდვილეში იყო, რადგან მას მოწინააღმდეგის დაფასება შეუძლია. ეს კი მხოლოდ რჩეულთა ხვედრია. რიშელიეს მართლა ძალიან მოსწონს დარტანიანის და მისი მეგობრების თავხედობამდე მისული სითამამე. ხვდება, რომ ესენი უბრალო ადამიანები არ არიან, შეიძლება მათში ისიც წარსული ეპოქიდან შემორჩენილ უკანასკნელ რაინდებს ხედავს,

რადგან მხოლოდ რაინდებს ძალუძთ ღირსების გამო ყველაფრის სასწორზე შეგდება. წასვლა სახიფათო მოგზაურობაში (არც ერთი რაინდული ეპოსი არ არსებობს მოგზაურობის გარეშე), საიდანაც შეიძლება ვერც ერთი ვერ დაბრუნდეს უკან... ისინი ადგებიან გზას, რომლის ყოველ ფეხის ნაბიჯზე მათ ჩასაფრებული მკვლელები და ევროპის ყველაზე საშიში ადამიანის მიერ დაგებული მახეები ელოდებოდათ. „მე აქ გამაბეს დარტანიან!“ – დაიძახებს ერთ-ერთ მახეში გაბმული ათოსი და წყვილ დამბარას დაახლის მკვლელებს, დანარჩენებს კი დაშნით შეუტევს. დარტანიანს კი მარტოს უწევს გზის გაგრძელება, არც – მეტი, არც – ნაკლები, საფრანგეთის დედოფლის გადასარჩენად. აგრძელებს გზას და არც კი იცის, ოდესმე კიდევ თუ შეხვდება გზაში შემოფანტულ მეგობრებს...

შუა საუკუნეების რაინდებს აუცილებლად ჰქონდათ დევიზი. როგორც წესი, ის მათ გერბზე ეწერა. დევიზი ჰქონდათ ჩვენს მეგობრებსაც. დიუმამ მათთვის ყველაზე დასამახსოვრებელი, ყველაზე ცნობილი ლიტერატურული დევიზი გამოიგონა. აბა, გავიხსენ-

ნოთ! ეს დევიზი თითქმის ყველამ იცის, მათაც კი, ვისაც „სამი მუშკეტერი“ არ წაუკითხავს და, მგონი, მათაც, ვინც წიგნის გადაშლას, ჩემდა სამწუხაროდ, არც კი აპირებს. ვფიქრობ, მთელ მსოფლიოს აქვს გაგონილი ოთხი მამაკაცის თავგანწირული წამოძახილი: „ერთი – ყველასათვის და ყველა – ერთისათვის!“

თავად ალექსანდრ დიუმა არ იყო ჩვეულებრივი ადამიანი. სქელტანიან რომანებს ის ერთი მეორის მიყოლებით „აცხოვდა“. რალაც ქარხანასავით ჰქონდა მოწყობილი და რომანების წერაში დამხმარეებიც ჰყავდა. ამას გარდა, დიუმა კარგი ცხოვრების მოყვარული და ფრანგისთვის იშვიათად ხელგაშლილი ადამიანი იყო და, რაც მთავარია, ფანტაზიორი. როდესაც მწერალმა რუსეთიდან კავკასიაში იმოგზაურა, ჩეჩნები და დაღესტნელები იმამ შამილის მეთაურობით ჯერ კიდევ მედგრად ებრძოდნენ რუსეთს. კავკასიონზე გამცილებლებმა (ამბობენ, რომ იღვია ერთ-ერთ ქართველ თავადს ეკუთვნოდა) დიუმას ოინი უყვეს, უფრო კი სიურპრიზი გაუკეთეს, რომ მისი მოგზაურობა უფრო დასამახსოვრებელი გაეხადათ. ღამით იმ სადგურის გარშემო, სადაც მწერალს ეძინა, რამდენჯერმე გაისროლეს თოფი და დამბაჩა, დილით კი საზეიმოდ მოიტანეს ცხვრის სისხლში ამოსვრილი „მთიელის“ ფაფახი. აქაოდა, შამილის ხალხი დაგვესხა და მოვიგერიეთო. ჰოდა, გეცოდინებათ, თავის მოგზაურობას დიუმამ მოგვიანებით შესანიშნავი წიგნი – „კავკასია“ – უძღვნა, რომელშიც ურჩ მთიელებთან შეტაკებას რამდენიმე თავი უჭირავს. ორმხრივ სროლაში მწერალიც მონაწილეობს და საარაკო სიმამაცეს იჩენს. იტყვიტ, ალექსანდრ დიუმა მატყუარა ყოფილაო. ის კიდევ, უბრალოდ მწერალი, ამბების კარგი გამომგონებელი და კიდევ უკეთესი მთხრობელი იყო... ასეთი ხალხი ჩვეულებრივი საზომებით არ იზომება. კიდევ, მგონი, დიუმა სულაც ერთადერთი უცხოელი სტუმარი იყო, რომლის დათრობა ქართველებმა ვერ მოახერხეს, ან არადა ძალიან კი გამოიდეს თავი... დიუმას გასაოცარი ღვინის სმის შესახებ მხოლოდ მისი წიგნიდან არ ვიცით. ეს ამბავი არაერთმა გაოგნებულმა ქართველმა თვითმხილველმა აღწერა.

ოთხი მუშკეტერის ქანდაკება ქ. კონდომში, საფრანგეთი

კიდევ, მგონი, დიუმას
ძალიან უყვარდა ქალები...
ისეთი კაცი მგონია, ქა-
ლის გამო დაუფიქრებლად
რომ გადაეშვებოდა თავგა-
დასავალსა და ფათერაკში.
მისი რომანების გმირებიც
ასეთები იყვნენ და მისი ქა-
ლები ხომ მთლად ლამაზები,
მაცდურები და ფატალურე-
ბი... მათში ყველაზე გამორ-
ჩეული მაინც მილედია...
ქალი – საიდუმლო, ქალი
წარსულით... არსებობს კი
ლამაზი ქალი წარსულის გა-
რეშე? მაგრამ მილედია მაინც
სულ სხვაა. ვერ გაიგებ, ინ-
გლისელია თუ ფრანგი? დემონი
თუ ანგელოზი, თავის საშინელ

საიდუმლოს – სხვადასხვა წამლებისგან გახუნებულ დამლას – ეს ქალი მარჯვენა მხარზე
ინახავს და ვაი იმას, ვინც ამ საიდუმლოს საკუთარი თვალით იხილავს! რომანში დარტა-
ნიანს სხვა სატრფოც ჰყავს – ლამაზი, ყოველგვარი ღირსებით შემკული და ერთგული
კონსტანცია ბონასიე, მაგრამ მილედის გვერდით ის აგებს, ფერმკრთალდება. ამას პატარა
ბიჭიც კი ვგრძნობდი, მაშინ ქალების და ცხოვრების რომ არაფერი გამეგებოდა. მილედია
მსოფლიო ლიტერატურის ყველაზე ფატალური ქალია და მთელ უზარმაზარ რომანში მხ-
ოლოდ ერთადერთი მამაკაცი მოინახა, მის ცდუნებას რომ უძლებს... ისიც მხოლოდ იმი-

ტომ, რომ თავის დროზე უკვე გაება ამ სახიფათო მახეში და ყველაფერი დაკარგა, რაც კი ებადა... არ გეტყვი, ვინ არის ეს კაცი – თვითონ წაიკითხეთ...

ნახატებიდან, ანიმაციური და მხატვრული ფილმებიდან ამ ოთხეულს მთელი მსოფლიო იცნობს. ისინი, როგორც ახლა იტყვიან, „ბრენდად“ იქცნენ. ახალგაზრდა და ცქვიტი დარტანიანი, ლოთი და დინჯი ათოსი, ლამაზი მექალთანე არამისი, ცოტა ბრიყვი, ტრაბახა და არაადამიანური ლონის პატრონი პორტოსი. დიახ, ეს მათი გარეგნული იერია, მაგრამ თუკი ვინმეს მათი ახლოს გაცნობა უნდა, აუცილებლად წიგნი უნდა წაიკითხოს. რომანში მათ ღირსეულ მონინალმდეგეებსაც შეხვდებით: დე ჟუსაკს, ბერნაჟუს, კაუზაკს... განა კარდინალის გვარდიელებს აკლდათ სიმამაცე?! განა ისინი არ იყვნენ ფრანგი აზნაურები, ხოლო ზოგიერთი მათგანი, მაგალითად, ბიკარა, სულაც დარტანიანივით გასკონელი გახლდათ – ეს კი ორმაგ სიმამაცეს და თავგანწირვას ნიშნავდა. დაჭრილმა და ჩვენი მეგობრებისგან შევიწროებულმა დაშნით წრე მოხაზა თავის გარშემო და – აქ დაეცემა ბიკარაო! – სახეში შესცინა ჩვენს მუშკეტერებს. თუ არ ვცდები, კარმელიტების მონასტრის ეზოში ხდებოდა ეს ამბავი...

კიდევ იცით, რატომ უნდა წაიკითხოთ „სამი მუშკეტერი“? თუნდაც იმიტომ, იმ ეპოქისა, იმ ხალხისა რომ გაიგოთ რამე. თურმე როგორი სხვანაირი იყო მაშინ ცხოვრება და თურმე მაშინაც და მუდამ, მამაცს მამაცი ერქვა, ლაჩარს – ლაჩარი. იმიტომ უნდა წაიკითხოთ, რომ გაიგოთ, რას ერჩოდნენ ერთმანეთს ჰუგენოტები და კათოლიკეები და ანდაც ფრანგები და ინგლისელები, რამდენი დრო სჭირდებოდა მაშინ პარიზიდან ლონდონში ჩასვლას, ანდაც როგორ მოქმედებდნენ მაშინდელი ჯაშუშები. „სამი მუშკეტერი“ საუკეთესო საჩუქარია, რაც კი შეიძლება ახალგაზრდა ადამიანმა საკუთარ თავს გაუკეთოს და თუკი ბოლოს დაგყვებათ სიამაყის გრძნობა, რომ ამხელა რომანი სიამოვნებით წაიკითხეთ, ესე იგი, კარგადაა საქმე, რადგან, დარწმუნებული ვარ, ადამიანს არაფერი მოუგონია წიგნზე უკეთესი. ალექსანდრე დიუმას „სამი მუშკეტერი“ კი წიგნთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე საუკეთესოა. რატომ? ამის თქმა მიჭირს. მართალი იყო ჩემი მეგობარი – ამაზე ფიქრიც კი უაზრობაა. ეს წიგნი უბრალოდ არსებობს და საუკუნე-ნახევარზე მეტია მხოლოდ დიდ ფრანგ მწერალს კი არა, მთელ კაცობრიობას ეკუთვნის.

